

57

**Van opzichter tot
waterstaatkundig ambtenaar**

e10624

VAN OPZICHTER TOT WATERSTAATKUNDIG AMBTENAAR

Een inleidende historische schets over de opzichters,
de technisch-ambtenaren en de waterstaatkundig ambtenaren
van de Rijkswaterstaat.

H.C. Toussaint

Den Haag, april 1994

Omslagfoto: De bouw van een sluis in het Merwedekanaal: het inhangen van de bovensluisdeuren, 29 juni 1905

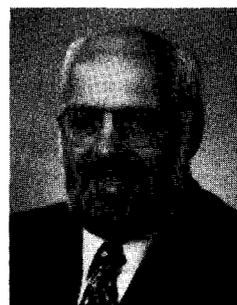
Inhoudsopgave

Voorwoord	5	Enkele late vernieuwingen in het examenprogramma	34
Inleiding	7	De verspreiding van de MTS	34
Hoofdstuk 1: De opzichters in de negentiende eeuw	9	Het diploma "Zeeland"	35
Instelling van het opzichterskorps	9	De cursus waterbouwkundig opzichter van het Zeeuwsch Technisch Instituut	35
De buitengewone opzichters	10	De cursussen van het PBNA	36
Verbetering van de arbeidsvoorwaarden	11	Het einde van het examen technisch-ambtenaar	36
Instelling van de dienstkringen	12	De opleiding waterstaatkundig ambtenaar van de Rijkswaterstaat	36
De positie van de vaste opzichters in 1884	12	Hoofdstuk 4: Het dagelijks werk	39
Hoofdpijnen van de organisatie van de Rijkswaterstaat na 1900	12	De begrenzingen van de dienstkringen en de aard van de beheersobjecten	39
Hoofdstuk 2: Van de Vereeniging van Oorzichters tot de VWAR	13	Het beheer en onderhoud	40
De oprichting	13	Dienstreizen	42
Strijd voor een beter salaris en meer promotiemogelijkheden	14	Bestuurlijke en juridische taken en de administratie	42
Het overplaatsingsbeleid: een ingewikkelde stoelendans	15	Contacten met de arrondissementsingenieur en het dienstkringpersoneel	43
De dienstwoning en de vergoeding voor bureelkosten	16	Het wegenbeheer	44
Het conflict over het opzichterschap bij de fortificatiën	16	Verkeersveiligheid	45
Verspreiding van technische kennis onder de leden	16	De dienstkringen in 1956 en het personeel in de dienstkringen tussen 1956 en 1990	46
Een nieuwe titel: technisch-ambtenaar van de Rijkswaterstaat	17	De jaren '60: toenemende inzet van technische hulpmiddelen	47
Salariskwesties 1918-1920	18	Het wegenbeheer na 1945	48
De jaren '20 en '30: bezuinigingen	19	Het verkeersveiligheidsbeleid na 1945	48
Reorganisatie van de dienst	19	De oprichting van de DAS	49
De positie van de buitengewone opzichters en de integratie in het korps vaste opzichters	20	Het natte waterstaatsbeheer	49
Na 1945: verandering en continuïteit	21	Bestuurlijke en juridische taken na 1945	50
De rol van de Rijkswaterstaat na de oorlog	22	Dienstreizen	51
Ruimere personeelsformatie en het BBRA van 1948	22	Administratie	51
De taakwaardering	23	De dienstkring na de afslanking	51
Van technisch naar waterstaatkundig ambtenaar	23	Het uitvoeren van nieuwe werken	51
De hoofdwaterbouwkundige	23	Rijksweg 12	51
De bevorderingen tot waterstaatkundig hoofdambtenaar	24	Het Amsterdam-Rijnkanaal	53
Salarisstijgingen en verbetering van de secundaire arbeidsvoorwaarden	24	Hoofdstuk 5: Technieken en materialen	57
Knelpunten in de huisvesting	24	Beton: oud en nieuw	57
De vertrouwensmannen	24	Het asfalt	59
De jaren '70 en '80: naar een nieuwe organisatie van de Rijkswaterstaat	25	De gladheidsbestrijding	62
De waterstaatkundig en de technisch-ambtenaren rond 1975	28	Slotbeschouwing	67
De economische teruggang	28	Noten	71
Het BBRA van 1984	29	Bronnen, literatuur en interviews	83
1982-heden: decentralisatie en taakafstoting	29	Bijlagen	89
Hoofdstuk 3: De scholing	31	Bijlage 1: <i>Ontwikkelingen in de salarissen van de opzichters, de technisch-ambtenaren en de waterstaatkundig ambtenaren, 1849-1984</i>	89
Het opzichtersexamen van 1860	31	Bijlage 2: <i>Schema van functies</i>	90
Het technisch onderwijs in de 19e eeuw	31	Verantwoording van de illustraties	91
Aanmelding van de kandidaten en de examencommissie	32		
Het examenprogramma tussen 1878 en 1903	32		
Stijgende populariteit van het examen	33		
De examenresultaten, 1906-1929	33		

Inhoudsopgave

Voorwoord	5	Enkele late vernieuwingen in het examenprogramma	34
Inleiding	7	De verspreiding van de MTS	34
Hoofdstuk 1: De opzichters in de negentiende eeuw	9	Het diploma "Zeeland"	35
Instelling van het opzichterskorps	9	De cursus waterbouwkundig opzichter van het Zeeuwsch Technisch Instituut	35
De buitengewone opzichters	10	De cursussen van het PBNA	36
Verbetering van de arbeidsvoorwaarden	11	Het einde van het examen technisch-ambtenaar	36
Instelling van de dienstkringen	12	De opleiding waterstaatkundig ambtenaar van de Rijkswaterstaat	36
De positie van de vaste opzichters in 1884	12	Hoofdstuk 4: Het dagelijks werk	39
Hoofdpijnen van de organisatie van de Rijkswaterstaat na 1900	12	De begrenzingen van de dienstkringen en de aard van de beheersobjecten	39
Hoofdstuk 2: Van de Vereeniging van Oorzichters tot de VWAR	13	Het beheer en onderhoud	40
De oprichting	13	Dienstreizen	42
Strijd voor een beter salaris en meer promotiemogelijkheden	14	Bestuurlijke en juridische taken en de administratie	42
Het overplaatsingsbeleid: een ingewikkelde stoelendans	15	Contacten met de arrondissementsingenieur en het dienstkringpersoneel	43
De dienstwoning en de vergoeding voor bureelkosten	16	Het wegenbeheer	44
Het conflict over het opzichterschap bij de fortificatiën	16	Verkeersveiligheid	45
Verspreiding van technische kennis onder de leden	16	De dienstkringen in 1956 en het personeel in de dienstkringen tussen 1956 en 1990	46
Een nieuwe titel: technisch-ambtenaar van de Rijkswaterstaat	17	De jaren '60: toenemende inzet van technische hulpmiddelen	47
Salariskwesties 1918-1920	18	Het wegenbeheer na 1945	48
De jaren '20 en '30: bezuinigingen	19	Het verkeersveiligheidsbeleid na 1945	48
Reorganisatie van de dienst	19	De oprichting van de DAS	49
De positie van de buitengewone opzichters en de integratie in het korps vaste opzichters	20	Het natte waterstaatsbeheer	49
Na 1945: verandering en continuïteit	21	Bestuurlijke en juridische taken na 1945	50
De rol van de Rijkswaterstaat na de oorlog	22	Dienstreizen	51
Ruimere personeelsformatie en het BBRA van 1948	22	Administratie	51
De taakwaardering	23	De dienstkring na de afslankingen	51
Van technisch naar waterstaatkundig ambtenaar	23	Het uitvoeren van nieuwe werken	51
De hoofdwaterbouwkundige	23	Rijksweg 12	51
De bevorderingen tot waterstaatkundig hoofdambtenaar	24	Het Amsterdam-Rijnkanaal	53
Salarisstijgingen en verbetering van de secundaire arbeidsvoorwaarden	24	Hoofdstuk 5: Technieken en materialen	57
Knelpunten in de huisvesting	24	Beton: oud en nieuw	57
De vertrouwensmannen	24	Het asfalt	59
De jaren '70 en '80: naar een nieuwe organisatie van de Rijkswaterstaat	25	De gladheidsbestrijding	62
De waterstaatkundig en de technisch-ambtenaren rond 1975	28	Slotbeschouwing	67
De economische teruggang	28	Noten	71
Het BBRA van 1984	29	Bronnen, literatuur en interviews	83
1982-heden: decentralisatie en taakafstoting	29	Bijlagen	89
Hoofdstuk 3: De scholing	31	Bijlage 1: <i>Ontwikkelingen in de salarissen van de opzichters, de technisch-ambtenaren en de waterstaatkundig ambtenaren, 1849-1984</i>	89
Het opzichtersexamen van 1860	31	Bijlage 2: <i>Schema van functies</i>	90
Het technisch onderwijs in de 19e eeuw	31	Verantwoording van de illustraties	91
Aanmelding van de kandidaten en de examencommissie	32		
Het examenprogramma tussen 1878 en 1903	32		
Stijgende populariteit van het examen	33		
De examenresultaten, 1906-1929	33		

VOORWOORD

Behoeftte aan contact en wederzijdse inspiratie waren 100 jaar geleden voor de toenmalige dienstkinghoofden aanleiding om zich te verenigen.

Gebonden door de drie doelstellingen zoals daar zijn het bevorderen van de kameraadschappelijke geest, de belangenbehartiging en kennisvermeerdering van haar leden, bleek de vereniging stevig genoeg om in te kunnen spelen op een eeuw maatschappelijke ontwikkeling op het gebied van de duurzame waterstaatszorg.

Hoe dat heeft plaatsgevonden, is uitvoerig opgetekend in dit jubileumboek.

Met dank en respect voor het noeste speurwerk van de samensteller, kan ik u het lezen van dit boeiend naslagwerk van harte aanbevelen.

Honderd jaar betekent voor de vereniging slechts een mijlpaal in de toekomst.

Met haar kenmerkend elan zal zij blijven inspelen op de ontwikkelingen rond de waterstaatszorg in Nederland.

Ik wens de vereniging dan ook een lang en actief leven toe.

Op naar het volgende eeuwfeest!

Ben Mooren

voorzitter VWAR, Vereniging van Waterstaatkundige Ambtenaren van de Rijkswaterstaat.

INLEIDING

Een jubileum nodigt uit tot een terugblik. Nu de Vereniging van Waterstaatkundige Ambtenaren van de Rijkswaterstaat op 20 mei a.s. haar honderdjarig bestaan zal vieren is er alle aanleiding in de geschiedenis te kijken en na te gaan hoe de vereniging zich in die eeuw ontwikkeld heeft. Maar daarnaast leek het voor een goed begrip van belang een schets te geven van de werkzaamheden die de waterstaatkundig ambtenaren en hun voorgangers, de opzichters en de technisch-ambtenaren, door de jaren heen verricht hebben.

Dit verkennend onderzoek, dat o.m. werd verricht in het kader van de werkzaamheden van de Rijkswaterstaat die in 1998 200 jaar zal bestaan, tracht een beeld geven van de plaats die de waterstaatkundig ambtenaren en hun voorgangers innamen en innemen in de organisatie van de Rijkswaterstaat. De werkzaamheden, de organisatie, de opleiding en scholing en de ontwikkeling van de functies van deze personeelsgroep komen daarbij aan de orde.

Gezien de beperkte tijd die voor het onderzoek beschikbaar was en gezien de aard van het bronnenmateriaal dat kon worden geraadpleegd werd het archiefonderzoek toegespitst op het schetsen van de hierboven aangegeven hoofdlijnen. Er is geen systematische analyse gemaakt van personele aspecten zoals het loopbaanverloop, de bevorderingspatronen of het aantal dienstjaren. Ook is afgezien van maken van vergelijkingen in het loopbaanperspectief tussen waterstaatkundig ambtenaren en ingenieurs. Van vrijwel alle oudere dienstkringarchieven resteert nog een fractie van het oorspronkelijk aanwezige materiaal; bovendien is van het archief van de Vereeniging van Opzichters, dat zich in het Rijksarchief Friesland te Leeuwarden bevindt, nog slechts een klein deel over. Het naoorlogse archief van de VWAR, dat zich in de directie Gelderland van de Rijkswaterstaat bevindt, is wel nagenoeg compleet. De documentatie van de vereniging bevat weinig materiaal over de sociale aspecten van het verenigingsleven, zodat dit slechts zeer summier aan de orde zal komen. Deze studie vormt derhalve geen tegenhanger van de studie van H.W. Lintsen over de ingenieurs in Nederland in de 19e eeuw.

Naast de archiefbescheiden van de vereniging werden archieven van het ministerie van Waterstaat uit het Algemeen Rijksarchief in Den Haag en archieven die berusten bij de Hoofddirectie van de Rijkswaterstaat geraadpleegd. Met een aantal (oud-) waterstaatkundig ambtenaren werd gesprekken gevoerd. Tevens werd gebruik gemaakt van de beschikbare secundaire literatuur.

In het eerste hoofdstuk wordt het ontstaan van de opzichterswerkring in de 19e eeuw en de ontwikkelingen daarin in grote lijnen geschetst. Daarna komt de VWAR over het voetlicht, geplaatst tegen de achtergrond van de organisa-

tie van de Rijkswaterstaat en het personeelsbeleid van de dienst.

Het derde hoofdstuk geeft een beeld van de scholing van de opzichters, technisch-ambtenaren en waterstaatkundig ambtenaren. De laatste twee hoofdstukken gaan in op een aantal aspecten van het dagelijks werk. In de eerste plaats op de taken die verricht werden in de dienstkring; vervolgens op de rol die de waterstaatkundig ambtenaren en hun voorgangers speelden in de uitvoering van grote nieuwe werken, waarbij de bouw van het Amsterdam-Rijnkanaal en de aanleg van RW 12 als voorbeelden worden genomen. Tenslotte zullen enkele facetten van de technische ontwikkelingen die het dienstkringwerk en de uitvoering van grote werken sterk hebben beïnvloed worden besproken: het gebruik van beton en asfalt en de gladheidsbestrijding.

Tijdens het onderzoek ontving ik van verscheidene mensen waardevolle inlichtingen en adviezen. Ik wil op deze plaats al diegenen danken, die hun welwillende medewerking gaven aan een interview; datgene wat zij vertelden heeft het onderzoek mede vorm gegeven en vond zijn neerslag in het uiteindelijke resultaat. Daarnaast wil ik ing. J. de Vries, drs. P.A. de Wilde en drs. R. G. de Neve danken voor hun kritische commentaar op eerdere versies van deze studie.

H.C. Toussaint

april 1994

HOOFDSTUK 1

De opzichters in de negentiende eeuw

Toen in 1798 tijdens de Bataafse Republiek (1795-1806) de eerste nationale waterstaatsorganisatie tot stand kwam moest ook de vorming van een waterstaatskorps, een ambtelijk apparaat met duidelijk afgebakende functies met daarbij behorende rangen en salarissen, ter hand worden genomen. Dit proces verliep zeer geleidelijk. In 1803 omvatte de Waterstaatsdienst een 40-tal ambtenaren, waaronder inspecteurs, landmeters, assistent-landmeters, overopziener, adjunctoveropziener, onderopziener en adjunctonderopziener. ¹ In deze, in omvang nog zeer bescheiden groep, is reeds een embryonale ambtelijke organisatie te herkennen, die in de jaren daarna steeds verder zou uitgroeien. Na diverse reorganisaties treffen we in 1816 een meer gelede organisatie aan. Er werd toen een rangenstelsel ingesteld dat ondermeer bestond uit hoofdingenieurs en ingenieurs, conducteurs, pikeurs en sluiswachters. ² De opziener die we in 1803 tegenkomen en de conducteurs zijn min of meer als voorloper te beschouwen van de latere opzichters: zij stonden de hoofdingenieurs en ingenieurs bij in het houden van toezicht op de waterstaatswerken die het Rijk onder zijn hoede had. Er werden in 1816 opnieuw districten ingesteld, die geleid werden door een hoofdingenieur; een ingenieur stond hem terzijde. Boven de districten kregen evenzovele inspecteurs een toezichthoudende functie. Zij waren verantwoording schuldig aan een inspecteur-generaal, die de ambtelijke leiding in handen kreeg. ³

Instelling van het opzichterskorps

In 1849 werd de Waterstaatsorganisatie opnieuw ingrijpend gewijzigd. Het aantal districten werd vastgesteld op elf, met aan het hoofd (met een enkele uitzondering) een hoofdingenieur. Twee inspecteurs hadden elk een inspectie onder hun hoede, bestaande uit een aantal districten. Zij vormden nu de top van de hiërarchie.

In dit organisatorische raamwerk werd nu ook aan de opzichters een plaats toebedeeld. Deze waren voordien ook al voor de Waterstaat werkzaam, maar dat geschiedde op ad-hoc-basis. Een vastomlijnde algemene regeling werd eerst in 1849 van kracht. De hoofdingenieurs en de ingenieurs zouden zich laten bijstaan door een korps van opzichters, bestaande uit 100 functionarissen, ingedeeld in vier klassen. De salarissen van de vier klassen bedroegen respectievelijk f 500, f 600, f 720 en f 840. ⁴ Ter vergelijking: het gemiddelde jaarloon van een industriearbeider bedroeg ruwweg zo'n f 300. De uitgaven voor de primaire levensbehoeften lagen - voor zover we uit de schaarse bronnen die ons ter beschikking staan daarover iets kunnen zeggen - voor een arbeidersgezin met vier of vijf kinderen meestal tussen f 6 en f 8 per week. Een opzichtersgezin

1849.

628

Aan de Hoofd-Ingenieurs in de 1ste, 2de en 7de districten	f 800.00
" " Hoofd-Ingenieurs in de 4de, 5de en 6de districten	- 1000.00
" " Hoofd-Ingenieurs in de 9de, 10de en 11de districten	- 1200.00
" " Ingenieurs in de 1ste, 2de en 7de districten	- 600.00
" " Ingenieurs in de 4de, 6de en 11de districten	- 700.00
" " Ingenieurs in de 3de, 5de, 8ste, 9de en 10de districten	- 800.00
" " Aspirant-Ingenieurs	- 500.00

Bijaldien door onvoorziene werkzaamheden, of andere oorzaken, deze abonnementen mogten worden bevonden ontoereikende te zijn, zal Onze Minister van Binnenlandsche Zaken Ons ter verbetering daarvan eene voordragt kunnen doen.

Na verloop van drie jaren, zal het abonnement door Onzen voornoemde Minister in nadere overweging genomen en, ten gevolge daarvan, eene voordragt ter vernieuwing aan Ons gedaan worden.

Ingeval van buitengewone correspondentie bij ijsgang of hoog opperwater, alsmede bij buitengewone rampen, of bijzonder opgedragene commissien, zal door bovengenoemde ambtenaren, en door de Ingenieurs in algemeene dienst, wat de reiskosten betreft, volgens het gewijzigde tarief, bij het Koninklijk besluit van den 17den Maart 1840, n°. 69, vastgesteld, kunnen worden gedeclareerd; — en wat de verblijfkosten aangaat, voor elken dag, dien zij buiten hunne gewone residentie doorbrengen, door:

de Inspecteurs	f 6.00
" Hoofd-Ingenieurs	- 5.00
" Ingenieurs	- 3.00
" Aspiranten	- 2.00

in rekening worden gebracht.

Zij zullen echter geene verblijfkosten mogen rekenen voor die dagen, gedurende welke zij op reis zijn.

9. Onze Minister van Binnenlandsche Zaken wordt gemagtigd tot het benoemen en aanstellen van de vereischte vaste of gewone opzichters, en wel ten getale en op de belooningen als volgt:

20 op een jaarlijksch tractement van	f 840.00
40 " " " " " "	- 720.00
30 " " " " " "	- 600.00
en 10 " " " " " "	- 500.00

10. Bovendien wordt genoemde Minister gemagtigd tot het aanstellen van het noodig bevonden aantal surnumerairen bij den Waterstaat, bestemd om, onder de leiding der hoogere ambtenaren, te worden opgeleid, om daarna als opzichters te worden in dienst gesteld, ten einde hun de gelegenheid tot verdere bevordering te openen.

11. Insgelijks wordt op gemelden Onzen Minister de magtiging ver-

Instelling van het korps opzichters in 1849

met niet veel hogere of andere kosten kon van een salaris van f 500 dus wel rondkomen. ⁵

Het werkterrein van de vaste opzichters was overzichtelijk. "De opzichters aan het korps der Ingenieurs van den Waterstaat toegevoegd, verlenen hulp aan de Ingenieurs bij het houden van opzicht over de werken" aldus de desbetreffende bepaling. Aan dit toezicht werd de zorg "voor eene deugdelijke leverancie en verwerking der materialen overeenkomstig de bestekken" toegevoegd. Zij stonden

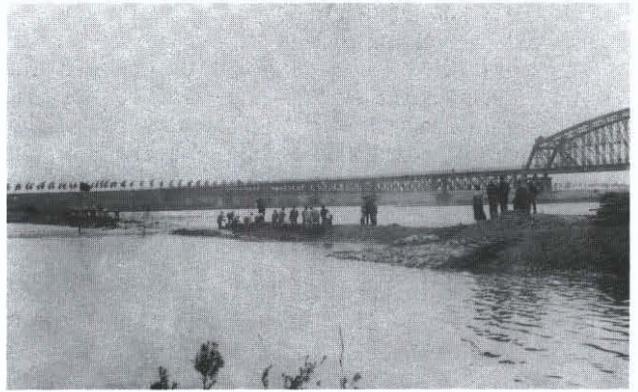
onder de bevelen van de hoofdingenieur, die hun standplaats en werkkring bepaalde in het district waarover hij de leiding voerde.

Daarnaast werd een belangrijke verandering in de wijze van recrutering doorgevoerd. Werden de opzichters - en hun voorgangers - tot dan toe op aanbeveling aangeworven, waarbij enige ambachtelijke bekwaamheid en ervaring het belangrijkste criterium vormde, nu werd voor de gegadigden een examen ingesteld dat zij met goed gevolg moesten afleggen.⁶

De nadere uitwerking van dit examen liet echter op zich wachten. In 1860 werden de exameneisen bekendgemaakt. Zij omvatten naast de beheersing van de Nederlandse taal, enkele rekenvakken en aardrijkskunde gedetailleerd omschreven kennis en vaardigheden op het gebied van tekenen, landmeten, bouwkunde en waterbouwkunde. Het examen was vergelijkend; slechts de besten zouden in aanmerking komen voor een benoeming in het opzichterskorps. Waarschijnlijk datzelfde jaar werd het eerste examen afgenomen. Daarmee waren vastomlijnde bekwaamheidseisen met zowel praktische als theoretische elementen - die voor de ingenieurs al langer golden - ook tot de opzichtersrangen doorgedrongen.⁷

De buitengewone opzichters

Naast de vaste opzichters werden ook van oudsher buitengewone of tijdelijke opzichters aangesteld. En zelfs in toenemende mate. Na 1860 werd, in een klimaat van economische modernisering en beginnende industrialisatie, een groot aantal waterstaatkundige werken uitgevoerd, zoals

Verlegging van de Maasmond: verwijdering van de tijdelijke dam bij Heusden (1904)

de aanleg van het Noordzeekanaal, het graven van de Nieuwe Merwede en de Bergse Maas, het graven van de Nieuwe Waterweg en de aanleg van het Merwedekanaal. Voor de uitvoering van al deze werken moest veel nieuw personeel worden ingeschakeld. De tijdelijke opzichters werden hoofdzakelijk voor de uitvoering van deze nieuwe werken ingezet. Dit betrof het doen van peilingen en opnemingen en het opmaken van projecten. Daarnaast werden zij belast met de kartering van de hoofdrijen en van de wegen en voor beheerstaken. In 1861 werd voor hen een nieuwe regeling van kracht.⁸ De indienstneming geschiedde altijd voor een bepaalde

N°. 229.

N°. 82.

3e Afdeling.

21 Maart 1870.

Buitengewone op-
zichters.

GROEP XVII.

Bakenmeester.

In strijd met de bedoeling bij hunne aanstelling, beschouwt men de betrekking van sommige buitengewone opzichters als van blijvend aard.

Het gevolg hiervan is dat, wanneer die opzichters den leeftijd hebben bereikt, waarop zij voor pensionering in aanmerking zouden komen als zij vaste ambtenaren waren, men hen, ook bij mindere geschiktheid in dienst houdt om hen niet broedeloos te maken.

Zonder te willen dat de buitengewone opzichters, die thans in deze categorie vallen, onmiddellijk ontslagen worden, verzoek ik UWEG, toch op het bezwaar voor het vervolg te letten.

In verband hiermede zou het al dadelijk wenschelijk zijn dat den buitengewonen opzichters in Uw district, die daartoe in staat zijn te achten, door U werd aangeraden zich aan het eerlang te houden vergelijkend examen voor opzigter te onderwerpen, onder opmerking dat, blijkens de oproeping tot dat examen, o. a. in de *Staatscourant* van 2 Februarij jl. voorkomende, voor de tijdelijke opzichters van het Rijk en de provinciën geen beperking van leeftijd is bepaald.

Tevens verzoek ik UWEG, in het vervolg ook omtrent de bekwaamheid, geschiktheid en het gedrag der in Uw district dienstdoende Rijkshavenmeesters, sluis-brugwachters en buitengewone opzichters een jaarlijksch verslag uittebrengen.

Kennis van het schippersbedrijf op grond van enkele jaren praktijk als schipper of varensgezel.

Kennis van het stelsel der betonning en bebakening.

Bedrevenheid in het peilen, het begrijpen van peilkaarten, aflezen van peilschalen, opteekenen en herleiden van waterhoogten.

Bekendheid met scheepvaartreglementen op de rivieren.

Kennis van de scheepvaartseinen.

Voor bakenmeestersplaatsen op de benedenrivieren een algemeen begrip van de getijbeweging.

Voldoende ontwikkeling om een eenvoudig rapport op te maken en aanteekening te houden omtrent de werkzaamheden.

Goed kunnen roeien, zeilen en zwemmen.

Rijnvaartpatent of diploma van een schippersschool strekt tot aanbeveling.

Aan
Heeren Hoofdingenieurs van
den Waterstaat.

Circulaire over de buitengewone opzichters

Eisen van bekwaamheid voor de bakenmeesters

periode; deze kon worden verlengd. De salariëring werd van geval tot geval vastgesteld. De rechtspositie van de buitengewone opzichters was dan ook veel zwakker dan die van het vaste opzichterskorps. Zij zouden dan ook, niet verwonderlijk, de talrijkste groep vormen die zich door het afleggen van het opzichtersexamen een positie als vaste opzichter probeerden te verwerven.

De zwakte van de formele rechtspositie van de buitengewone opzichters werd echter in een groot aantal gevallen enigszins gecompenseerd doordat velen van hen zich zo onmisbaar maakten dat hun aanstelling jaar na jaar werd verlengd.⁹

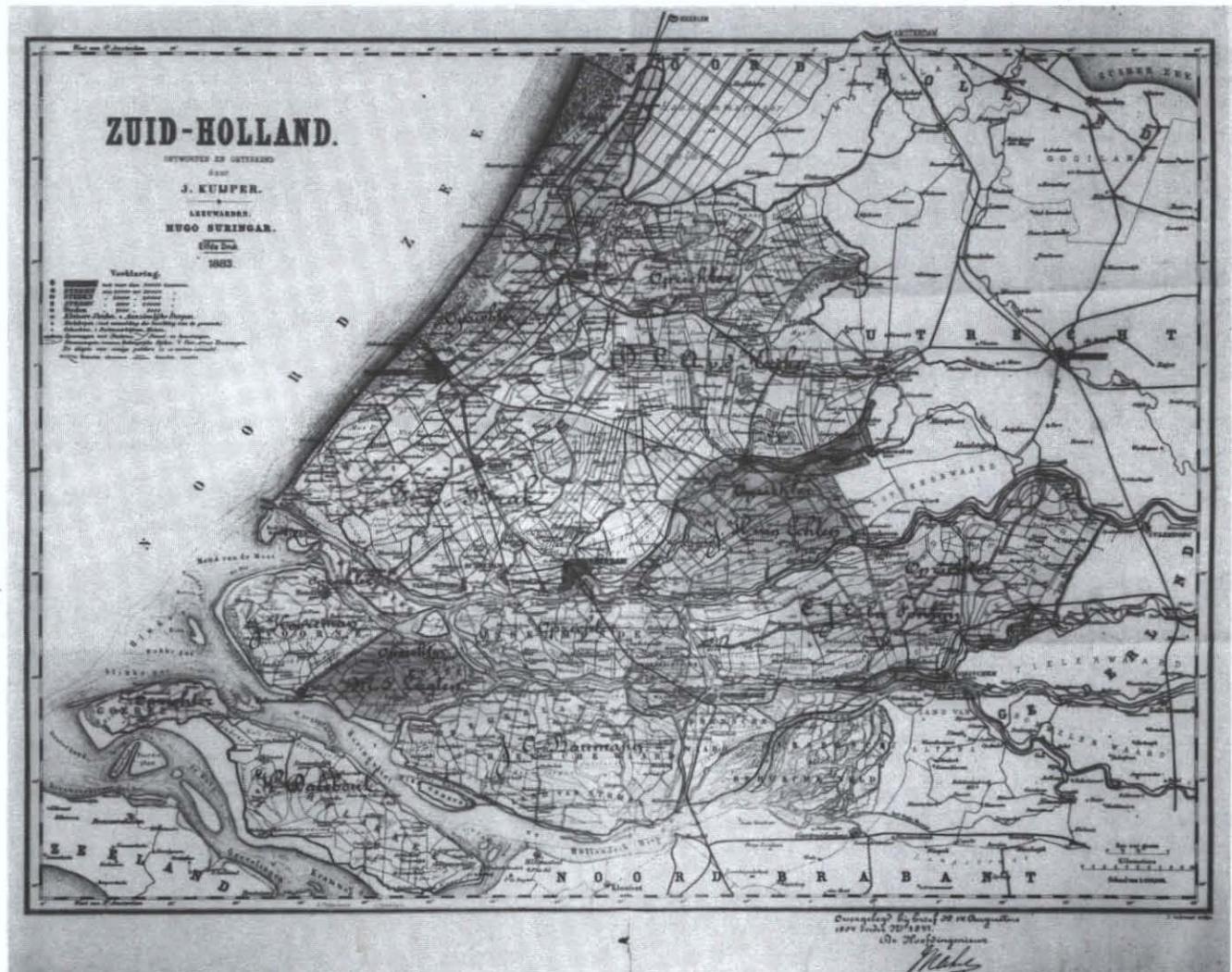
Verbetering van de arbeidsvoorwaarden

Na de vorming van het opzichterskorps in 1849 moesten de vaste opzichters bijna twintig jaar wachten totdat aan hen enkele verbeteringen in de arbeidsvoorwaarden werden toegekend. In 1867 werd een weduwnpensioen ingesteld¹⁰, (later weduwen- en wezenpensioen geheten), in de jaren '70 volgden enkele salarisverbeteringen¹¹ en in 1884 werden de opzichters opgenomen in het Reisbesluit voor rijksambtenaren, waardoor ook zij in aanmerking kwamen voor een reguliere reis- en verblijfkostenregeling.¹² Voordien was dit slechts mogelijk voor enkele bijzondere

werkzaamheden, zoals voor de bijzondere riviercorrespondentie.¹³

Een ouderdomspensioen werd slechts toegekend na 40 dienstjaren en een invaliditeitspensioen na tenminste 10 dienstjaren.¹⁴ Daar werd overigens regelmatig van afgevoerd. In 1873 verviel het 40-jarencriterium, waardoor veel meer ambtenaren voor een ouderdomspensioen in aanmerking kwamen.¹⁵ In 1890 werd een nieuwe pensioenwet van kracht waar bijna alle ambtenaren onder vielen.¹⁶ Tegelijkertijd werd de toegang tot het weduwen- en wezenpensioen gesloten en werd het weduwen- en wezenfonds ondergebracht in een algemene ambtelijke weduwen- en wezenpensioenwet.¹⁷

Deze materiële verbeteringen waren een politieke erkenning van het feit dat de werkzaamheden van de opzichters inmiddels aanzienlijk uitgebreider en zwaarder waren geworden. Dit laat zich ook aflezen uit de instructie voor het personeel van de Rijkswaterstaat die in 1882 werd uitgevaardigd. "De opzigtgers" aldus deze instructie, "verleenen hulp aan de ingenieurs bij het doen van opnemingen, metingen, peilingen en waterpassingen, bij het opmaken van ontwerpen en begrotingen en rapporten, het verzamelen van gegevens enz., en het houden van opzicht over de werken".¹⁸ Naast de traditionele toezichhoudende werkzaamheden was aan de opzichter langzamerhand een

Dienstkringenkaart van Zuid-Holland, ingetekend in 1884

breed geheel van technische, uitvoerend-juridische en administratieve werkzaamheden toevertrouwd.

Op de buitenlocaties van de dienstkringen was de ontwikkeling van de waterstaatkundige infrastructuur die na 1860 gestalte kreeg duidelijk waarneembaar. Er was een groot geheel aan waterstaatkundige objecten ontstaan die onder het beheer van de Rijkswaterstaat vielen. Voor het dagelijks beheer en onderhoud was een klein leger aan haven- en sluismeesters, sluis-, stuw-, brug-, pont-, kanaal- en dijkwachters, machinisten, wegwerkers en andere functionarissen gevormd waar de opzichter in zijn dagelijkse werk mee te maken had. Met uitzondering van de havenmeester, die in hiërarchisch opzicht naast de opzichter stond, had hij de dagelijkse leiding over dit personeel in handen.

Instelling van de dienstkringen

In 1884 gaf de minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid J.G. van den Bergh opdracht de talrijke werkzaamheden van de opzichters op een meer geordende wijze te organiseren. Een voornemen om tot bezuinigingen over te gaan lag daaraan ten grondslag. Bij de minister was de indruk ontstaan dat er eerder teveel dan te weinig opzichters in dienst waren. Een nauwkeurig overzicht van hun werkzaamheden zou de basis vormen voor een organisatie waarin de vaste en eventueel ook een deel van de buitengewone opzichters een plaats kregen. Het werkte-rein van de vaste opzichter werd daarop door de hoofd-ingenieurs opnieuw in detail vastgelegd en ook met dienstkringkaarten geografisch afgebakend: de dienstkring was ontstaan.¹⁹ In betrekkelijk korte tijd werd het land met dienstkringen bedekt: in 1896 waren het er 106.²⁰

De vaste opzichters kregen overigens niet direct bij hun aanstelling de leiding van een dienstkring in handen. De eerste jaren na hun indiensttreding waren zij in "ambulante dienst", meestal in een dienstkring, maar ook wel op een arrondissementsbureel. Zij waren dan bijvoorbeeld werkzaam bij de uitvoering van bijzondere werken of als waarnemer bij ziekte.²¹

De opzichters in de dienstkringen konden niet altijd meer alle dienstkringtaken zelf verrichten. Enkelen lieten zich terzijde staan door een of meer adjunct-opzichters of door buitengewone opzichters, die hen een deel van hun uitvoerende en toezichhoudende werkzaamheden uit handen namen. Zij namen in een aantal gevallen ook zelfstandig een dienstkring waar. De 40 adjunct-opzichters hadden niet het opzichtersexamen afgelegd, maar waren na een langdurige tijdelijke werkzaamheid, meestal als buitengewoon opzichter voor de Rijkswaterstaat of voor de spoorwegen, in 1894 in vaste dienst gekomen. De meeste adjunct-opzichters werkten overigens niet in de dienstkringen, maar bij onderhouds-, verbeterings- en uitbreidingswerken.²²

De positie van de vaste opzichters in 1884

Van de 100 vaste opzichters die in 1884 waren aangesteld zaten er 25 in elke klasse. De opzichters van de eerste klasse ontvingen een salaris van f 1800 per jaar, die van de tweede klasse f 1500, van de derde klasse f 1200 en van de vierde klasse f 1000.²³ Dit waren zeker geen lage salarissen. Het gemiddelde industrieloan bedroeg in deze tijd plm. f 370; het prijsniveau was sinds 1849 niet noemenswaardig gestegen. De opzichters, ook zij die in de laagste klasse verbleven, waren er dus sinds de jaren '50 beduidend op vooruit gegaan.²⁴

Voor dit salaris moesten zij wel hard werken. De werkdag begon om 6 uur 's morgens en duurde tot 6 uur of zelfs 8 uur 's avonds. En soms nog langer, wanneer een deel van een werk - zoals het leggen van een zinkstuk of het baggeren van een vaargeul - moest worden afgerond.²⁵

De bevorderingen verliepen volgens anciënniteit: als er een vacature was dan kwam degene met de meeste dienstjaren voor de vervulling van de opengevallen plaats in aanmerking. Van de vaste opzichters die in 1884 waren aangesteld waren de meesten - bijna 60% - voortgekomen uit het arsenaal aan buitengewone opzichters. Zeven waren opzichter bij de Provinciale Waterstaat geweest, nog eens 15 hadden diverse andere opzichtersfuncties vervuld, soms in combinatie met een andere werkring. Maar liefst 20 hadden een arbeidsverleden in de bouw, meestal als timmerman. De opzichters waren in de constructiepraktijk gevormde mensen. Dit is niet verwonderlijk; een van de voorwaarden om aan het opzichtersexamen deel te nemen was dat de kandidaten minstens een jaar in een ambachtelijke werkring hadden doorgebracht.

In het algemeen functioneerden de opzichters in de ogen van hun superieuren goed. Conduitestaten uit deze tijd laten dit zien. Bij een beoordeling op theoretische en praktische bekwaamheid, gedrag, geschiktheid, dienstijver en vaardigheden in schrijven en tekenen werd 40% van de opzichters als goed of zeer goed beoordeeld, rond 50% als voldoende of ruim voldoende; 10% presteerde matig of voldoende. Opmerkelijk is dat de beoordeling van de 73 leden die een reeks van jaren (1876-1883) in dienst waren tamelijk constant bleef en zelfs nog iets gunstiger afstak tegen die van het korps als geheel. Hun jarenlange ervaring zal de beoordeling gunstig beïnvloed hebben.²⁶

Hoofdpijnen van de organisatie van de Rijkswaterstaat na 1900

In de organisatie van de Rijkswaterstaat na 1900 kregen verscheidene belangrijke wijzigingen hun beslag. Bij de herziening van de organisatie van de Rijkswaterstaat in 1903 - aangevuld in 1908 - werden de districten vervangen door de directies, elk onder leiding van de hoofd-ingenieur-directeur. De directies werden officieel onderverdeeld in arrondissementsen die onder de hoede van de arrondissementsingenieurs kwamen.²⁷ De daaronder ressorterende dienstkringen - voor het eerst formeel omschreven bij de bepalingen van de inrichting van de Rijkswaterstaat in 1908 - vormden het sluitstuk van deze herinrichting. Deze territoriale organisatie bleef in grote lijnen tot 1971 intact.²⁸

De hoogste ambtelijke leiding kwam in 1903 in handen van een inspecteur-generaal. Hij was de opvolger van de hoofdinspecteur, die sinds 1858 de ambtelijke leiding in handen had. In 1914 kwam er een tweede inspecteur-generaal naast en in 1921 werd aan de beide inspecteurs-generaal een inspecteur-generaal in algemene dienst toegevoegd, waardoor het duo tot trio werd uitgebreid. Terwille van de efficiëntie keerde men in 1930 terug tot de eenhoofdige leiding. Vanaf die tijd is de directeur-generaal de hoogste ambtenaar van de Rijkswaterstaat.²⁹

HOOFDSTUK 2

Van de Vereeniging van Opzichters tot de VWAR

De oprichting

Op 20 mei 1894 werd in het toenmalige hotel "L'Europe" in Utrecht de "Vereeniging van Opzichters van den Rijkswaterstaat" opgericht. De vereeniging stelde zich ten doel: ten eerste "het bevorderen van een kameraadschappelijke geest onder de leden van het korps opzichters van den Rijkswaterstaat; ten tweede "het behartigen van de

belangen van het korps"; en tenslotte "het behandelen van technische onderwerpen".³⁰

De kiem van de vereeniging werd gelegd tijdens een ontmoeting tussen A.N. Wind, opzichter in de dienstkring Buitenpost en zijn collega W.P. Stratingh, die de dienstkring Groningen onder zijn hoede had. Op een dienstreis die zij in mei 1893 maakten om hun jonge collega M.F. Oortgijsen wegwijs te maken in zijn eerste dienstkring

VEREENIGINGEN.
ERKENND VOLGENS DE WET VAN 22 APRIL 1855
(STAATSBLED N°. 32.)

N. 106.

VEREENIGING van Opzichters van den Rijkswaterstaat, te 's Hertogenbosch.

Naam en zetel

Art. 1. Er bestaat in Nederland eene Vereeniging van Opzichters van den Rijkswaterstaat, waarvan de zetel is gevestigd te 's Hertogenbosch.

Doel.

Art. 2. De vereeniging heeft ten doel:
1°. het bevorderen van een kameraadschappelijke geest onder de leden van het korps opzichters van den Rijkswaterstaat;
2°. het behartigen van de belangen van het korps;
3°. het behandelen van technische onderwerpen.
Zij tracht een en ander te bereiken door het houden van vergaderingen en het rondzenden van geschriften.

Leden.

Art. 3. Als leden der vereeniging kunnen worden aangenomen alle in dienst zijnde of eervol ontslagen opzichters van den Rijkswaterstaat.
Zij wenden zich daartoe schriftelijk tot het hoofdbestuur.
Op voorstel van het hoofdbestuur kunnen eereleden worden benoemd.

Gelden.

Art. 4. Het vereenigingsjaar loopt van 1 Januari tot 31 December.

Art. 5. De contributie wordt jaarlijks in de algemeene vergadering vastgesteld, op een bedrag van ten minste f 1 en ten hoogste f 5.

Afdelingen.

Art. 6. Minstens vijf leden kunnen eene afdeling vormen; zij kiezen zelf hun bestuur, regelen hunnen werkkring en stellen hun reglement vast, onder goedkeuring van het hoofdbestuur.

Art. 7. Binnen één jaar na de vaststelling der statuten moeten alle leden der vereeniging lid zijn van eene afdeling.

Hoofdbestuur.

Art. 8. Het hoofdbestuur bestaat voorloopig uit vijf leden, die uit en door de leden der vereeniging zijn gekozen.
Naarmate de afdelingen zich zullen hebben gevormd, nemen hare voorzitters, of hunne plaatsvervangers, zitting in het hoofdbestuur, ter vervanging van de daarin voorloopig benoemde leden, die volgens rooster aftreden, zoodat ten slotte het hoofdbestuur zal zijn samengesteld uit de voorzitters der verschillende afdelingen.
Het hoofdbestuur kiest uit zijn midden een voorzitter, een ondervoorzitter en een secretaris-penningmeester.
Jaarlijks treedt één hunner, volgens op te maken rooster, af, doch is weder verkiesbaar.

Art. 9. Het hoofdbestuur vertegenwoordigt de vereeniging in en buiten rechten.

Vergaderingen.

Art. 10. Het hoofdbestuur vergadert jaarlijks in de maand September; het komt in buitengewone vergaderingen bijeen zoo

dikwijls de voorzitter dit noodig oordeelt of wanneer door minstens twee afdelingen of vijftien leden daartoe een met reden omkleed verzoek bij hem is ingekomen; in het laatste geval heeft de vergadering plaats binnen één maand na den datum van ontvangst van het daartoe strekkend verzoek.

Van den tijd, de plaats en de in die vergadering te behandelen onderwerpen, wordt den leden te voren kennis gegeven.

Art. 11. De vereeniging mag alléén dan handelend naar buiten optreden, wanneer zulks door ²/₃ van al de leden van de vereeniging wordt gewenscht.

De uitvoering van de door de vereeniging genomen besluiten is opgedragen aan het hoofdbestuur of aan eene door hem te benoemen commissie.

Slotbepalingen.

Art. 12. De werking der vereeniging wordt in een huishoudelijk reglement verder geregeld.

Art. 13. In alle gevallen waarin bij de statuten of het reglement niet is voorzien, beslist het hoofdbestuur.

Art. 14. De statuten kunnen niet worden gewijzigd dan met toestemming van ²/₃ der leden van de vereeniging en behoudens nadere Koninklijke goedkeuring, ingevolge art. 8 der wet van 22 April 1855 (Staatsblad n. 32).

Art. 15. De vereeniging wordt opgericht voor den tijd van 29 jaar en 11 maanden en is aangevangen den 20sten Mei 1894.

Art. 16. Tot ontbinding der vereeniging binnentijds wordt besloten, wanneer de meerderheid van hare leden zich daarvoor verklaart.

Met de gelden en verdere eigendommen der vereeniging zal worden gehandeld overeenkomstig art. 1702 B. W.

(Volgen de ondertekeningen.)

Goedgekeurd bij Koninklijk besluit dd. 5 Februari 1895 n°. 31.

Mij bekend,
De Minister van Justitie,
VAN DER KAAJ.

Statuten van de Vereeniging van Opzichters

kwam het tot een inspirerende gedachtenwisseling tussen de twee opzichters die elkaar nauwelijks kenden. Zij constateerden dat zulke contacten tussen collega's te zelden plaatsvonden. Na deze ontmoeting liet Wind zijn collega's uit de noordelijke provincies op 10 september 1893 in Groningen bijeenroepen. Acht collega's waren daar aanwezig. Op 11 maart 1894 werd in Meppel een vervolgbijeenkomst gehouden en werden ontwerpstatuten vastgesteld. Vrijwel gelijktijdig, op 14 maart 1894, kwam in Tilburg een aantal collega's uit het zuiden van het land bijeen, die na afloop eveneens een concept voor de statuten konden presenteren.

Op de landelijke oprichtingsvergadering werden op basis van de concepten de definitieve statuten vastgesteld en werd een hoofdbestuur gekozen. A.N. Wind werd gekozen als voorzitter, J.E. Dieden als secretaris-penningmeester en H. Portheine, C.J. van Sluis en G.H. Vroeg als leden. Dit eerste hoofdbestuur vertegenwoordigde een vereniging met 50 leden.³¹

Het eerste decennium van haar bestaan kreeg de vereniging reeds de organisatorische vorm en de identiteit die zij in grote trekken tot 1940 zou houden. Het ledental steeg in tien jaar tijd tot 100³²; rond 80% van de vaste opzichters was toen tot de vereniging toegetreden, waarmee zij op een hoge organisatiegraad kon bogen. Later groeide dit percentage tot rond 95%.³³ Er waren inmiddels zeven afdelingen opgericht: Amsterdam, Groningen, Rotterdam, Zwolle, 's Hertogenbosch, Arnhem (alle opgericht in 1895 en 1896) en Middelburg (opgericht in 1904). In 1913 zou ook in Roermond een eigen afdeling gevestigd worden. Wind - hij bleef voorzitter tot 1912 - was de stuwende kracht in deze eerste jaren, "beweeglijk, altoos bezig, volksman bij uitnemendheid", aldus een karakterisering in een jubileumartikel in OTAR.³⁴ Onder zijn energieke leiding groeide de vereniging al in korte tijd uit tot een volwaardige organisatie.

De afdelingen kwamen gewoonlijk eenmaal per jaar bijeen om de voorstellen te bespreken die op de landelijke jaarvergadering zouden worden ingebracht. Maar de discussies over de in de afdelingen levende ideeën bleef niet tot deze vergaderingen beperkt. Afdelingsvoorstellen, voorstellen van zusterafdelingen, maar ook belangrijke K.B.'s en adressen (verzoekschriften) van het hoofdbestuur aan de minister van Waterstaat werden per circulaire aan alle afdelingsleden gestuurd. Belangrijke voorstellen werden dikwijls, na te zijn besproken op de afdelingsvergadering, aan de afdelingsleden voorgelegd, waarna deze in de gelegenheid waren daarover schriftelijk te stemmen. Gewoonlijk was voor aanvaarding van zo'n voorstel een gekwalificeerde meerderheid nodig; afdelingsbesturen wilden een zo breed mogelijk draagvlak voor hun beleid hebben. De circularies zullen niet alleen de betrokkenheid van de leden van de afdelingen vergroot hebben; zij beschikten daardoor ook over een nuttig informatiekanaal.

Strijd voor een beter salaris en meer promotiemogelijkheden

Een belangrijk onderdeel van het verenigingsbeleid vormde van meet af aan de verbetering van de salarispositie en de promotiemogelijkheden van het vaste opzichterskorps. Sinds 1876 was er geen algemene salarisverbetering meer voor dit korps toegekend. In 1882 en 1894 vond enkel een salarisverhoging plaats voor de hoogste twee klassen. In dat laatste jaar werd het korps wel sterk uitgebreid, van 100 tot 140, waarbij vooral meer adjunct-opzichters in vaste dienst werden genomen.³⁵ Steun voor de salariseisen kreeg de vereniging in het parlement. Daar werd door enkele leden, waaronder de oud-(hoofd)inspecteur J.F.W. Conrad, gewezen op de toegenomen zwaarte van de opzichtersfunctie, op het moeilijkheidsgehalte van het opzichtersexamen en op het feit dat ook de landmeters van het kadaster een salarisverhoging hadden gekregen. Dit laatste argument kwam uit de koker van de vereniging, want zij vergeleek haar leden bij voortduring met de landmeters, die in haar ogen vergelijkbaar werk deden, maar in materieel opzicht beter bedeeld waren.³⁶

Dit gold niet alleen voor de salarissen, maar ook voor de

STAAT van de 10 oudste Opzichters van den Rijks-Waterstaat, die op 1 Mei 1898 het bij Kon. besluit van 10 Maart 1898 (*Staatsblad Nr. 60*) vastgestelde maximum traktement hebben ontvangen.

NAMEN DER OPZICHTERS	Jaar van geboorte	Jaar van in dienst treding	Na een diensttijd van	TOELICHTING
W. C. van Veen	1832	1856	42	Gepens. 1899
T. Heyblom	1834	1858	40	" 1901
S. M. C. P. Breukel	1839	1860	38	" 1904
C. Spoon Azn.	1836	1862	36	" 1901
P. B. Weehuizen	1840	1862	36	" 1906
H. Baerents	1842	1862	36	
J. E. Dieden	1839	1863	35	" 1904
J. C. Mann	1839	1863	35	" 1903
W. van Enst B.Jzn.	1840	1865	33	Overl. 1900
L. Koot	1839	1865	33	Gepens. 1904
	Gemiddeld		36	

Staat van de tien oudste opzichters in 1905

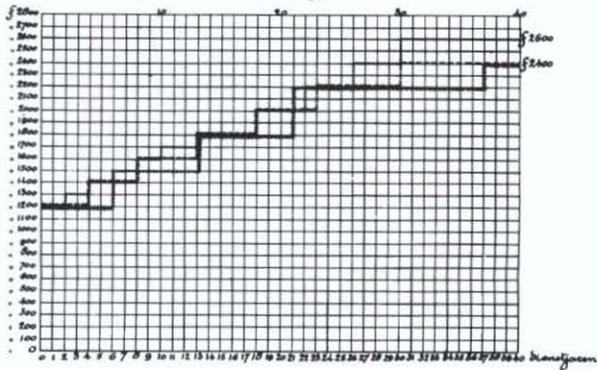
promotiemogelijkheden. Uit een overzicht bleek dat pas na 36 dienstjaren het maximumsalaris in de eerste klasse kon worden verkregen; dit was alleen voor de tien oudsten in leeftijd weggelegd.³⁷ De zeer trage opklimming was het gevolg van de bevorderingen naar anciënniteit.³⁸

In 1898 werden de salariseisen gedeeltelijk ingewilligd: de hoogste drie opzichtersklassen konden een hogere bezoldiging tegemoet zien.³⁹ Maar men bleef ijveren voor een verdergaande verbetering, waarvan ook de laagste klasse - met de jongste collega's - zou profiteren. In 1905 werd een commissie Periodieke Traktementsverhoging ingesteld, die deze materiële kwesties met niet aflatende volharding in adressen aan de minister van Waterstaat en in gesprekken met hem of met parlementsleden onder de aandacht bracht.⁴⁰

Met nadruk bepleitte de Traktementscommissie de vervanging van het anciënniteitssysteem door een systeem van periodieke salarisverhoging tijdens de loopbaan. Daarbij zou telkens na een bepaald aantal dienstjaren salarisverhoging worden toegekend. Een zelfde stelsel van periodieke verhogingen zou binnen elke klasse moeten worden ingevoerd. Haar pleidooi had succes: in 1908 werd een begin gemaakt met dit periodiekensysteem; naderhand zou het steeds meer worden uitgebreid en verfijnd.⁴¹ Dat jaar werd ook de personeelsformatie voor opzichters uitgebreid van 140 tot 150.⁴²

Minder succes had de vereniging voorsnog met haar klachten over de salarisachterstelling in vergelijking met enkele andere groepen rijksambtenaren op middelbaar niveau met een technische functie. Men wees hierbij, naast de landmeters bij het kadaster, nu ook op de opzichters bij

Overzicht van de teaktemeten van de Opzichters van den Rijkswaterstaat.

Regeling 1895		Regeling 1907		Regeling 1913	
Overgang	f 1000	Overgang	f 1000	Overgang	f 1000
van 6 jaars	1500	van 12 jaars	1200	van 2 jaars	1100
7	1600	13	1400	3	1200
8	1700	14	1500	4	1300
9	1800	15	1600	5	1400
10	1900	16	1700	6	1500
11	2000	17	1800	7	1600
12	2100	18	1900	8	1700
13	2200	19	2000	9	1800
14	2300	20	2100	10	1900
15	2400	21	2200	11	2000
16	2500	22	2300	12	2100
17		23	2400	13	2200
18		24	2500	14	2300
19		25		15	2400
20		26		16	2500
21		27		17	
22		28		18	
23		29		19	
24		30		20	
25		31		21	
26				22	
27				23	
28				24	
29				25	
30				26	
31				27	

Bekent bij het adres van 15 Mei 1913 van de Vereniging van Opzichters van den Waterstaat aan Zijne Excellentie den Minister van Waterstaat.

Grafiek van de salarissen van de opzichters (1913)

de telegrafie. De landmeters hadden een veel gunstiger salarispatroon met een veel hoger maximum; de opzichters bij de telegrafie bereikten hun - iets hoger - maximum in kortere tijd dan de opzichters. ⁴³

De hoofdinspecteur-generaal van de Rijkswaterstaat, J.W. Welcker, en de beide inspecteurs-generaal wilden niet aan deze grieven tegemoetkomen. Zij meenden dat aan de landmeters veel hogere eisen op wetenschappelijk - vooral wiskundig - gebied werden gesteld. De opzichters bij de telegrafie moesten een dubbel examen afleggen: een breed vergelijkend examen en een zwaar, op het vakgebied gericht tweede examen. Bovendien wezen zij er, niet geheel ten onrechte, op dat de functies door de verschillen in taken niet goed vergelijkbaar waren. Tenslotte lieten zij zien dat de opzichters bij de Rijkswaterstaat er gunstiger uitsprongen dan hun collega-opzichters die bij de genie en de spoorwegen werkten. ⁴⁴

Het overplaatsingsbeleid: een ingewikkelde stoelendans

Het personeelsbeleid van de Rijkswaterstaat was erop gericht de personeelsleden regelmatig over te plaatsen. Dit gold ook voor de opzichters. Er werd naar gestreefd de opzichters elke 7 à 8 jaar van standplaats te doen wisselen. Door de periodieke overplaatsingen kon de vakmatige ontwikkeling worden gestimuleerd en de inzetbaarheid voor de dienst worden verbreed. Bovendien hielden overplaatsingen, zo was de gedachte van de top van de Rijkswaterstaat, het opzichterspersoneel fris en gemotiveerd. Zo was een opzichter, die in 1916 al 13 jaar de dienstkring Dordrecht beheerde, in de ogen van de inspecteur-generaal H. Wortman en zijn collega J.C. Ramaer nodig toe aan een andere standplaats. Zij noemden die periode "in het algemeen veel te lang"; het zou er toe leiden "dat de betrokken ambtenaar bij de vervulling van zijn dienst in een sleur geraakt en inslaapt." ⁴⁵ Bezwaren te-

gen overplaatsing werden wel in beschouwing genomen, maar lang niet altijd niet gehonoreerd. Ook de verzoeken tot overplaatsingen, die van de opzichter zelf uitgingen, maakten niet steeds een kans van slagen. Zowel in het eerste als in het tweede geval speelden de gezinsomstandigheden van de opzichter in kwestie - ziektes, schoolgaande kinderen - doorgaans de belangrijkste rol. ⁴⁶

Het was voor de top van de Waterstaat ook niet eenvoudig de belangen van de betrokken opzichter het zwaarst te laten wegen. Een verplaatsing bracht andere met zich mee - als een opzichter werd overgeplaatst dan ontstond op zijn oude standplaats ook een vacature die moest worden vervuld. Het uitgangspunt van de periodieke overplaatsing vereiste een personeelsbeleid dat rekening hield met de leeftijdsopbouw van het opzichterskorps, de instroom van nieuwe korpsleden, de pensionering van oude en het aantal jaren dat de korpsleden dezelfde standplaatsen bezet hielden.

Maar dit beleid was weer ingebed in het organisatiebeleid van de Rijkswaterstaat als geheel. De dienst moest het geheel van taken, dat hij had te vervullen en dat zich in de loop der tijd steeds wijzigde, afstemmen op het personeel dat die taken moest uitvoeren.

Zo konden in het geval van het opzichterskorps niet alleen overplaatsingen nodig zijn als er open plekken waren in de

Circulaire N°. 39.

VERSLAG, naar aanleiding van het besluit der Algemeene Vergadering, op 29 September 1907, tot het doen instellen van een onderzoek, of het mogelijk is, om de toelage van f 200.—, welke verstrekt wordt wegens gemis van vrije woning, waarin bureel kan worden gehouden, te verhoogen.

De toestand van vóór 1895, waarbij aan eenige standplaatsen het genot van vrije woning verbonden was, had meerdere malen tot misnoegen in het korps aanleiding gegeven, wegens het voorrecht dat daardoor aan den eenen opzichter boven den ander werd toegekend.

Vermoedelijk om eenigermate die ongelijkheid te verdrijven, werd bij Kon. Besluit van 25 Juni 1895 Nr. 17 bepaald, dat aan opzichters, die een bureel moesten houden en daartoe niet de beschikking hebben over een Rijksgebouw, een vergoeding wegens lokaalhuur van f 100.— per jaar wordt verleend.

Bij missive van 1 Juli 1905 deelde de Minister voorts mede, dat de ambtenaren die hun bureel in een Rijksgebouw houden, zoo mogelijk daarin ook, tot wederopzegging, mogen wonen.

Volgens dat Koninklijk Besluit verdween het begrip van „vrije woning”, en had men — bij de aanwezigheid van een Rijksgebouw — slechts te denken aan eene gelegenheid tot het houden van zijn bureel. De vergoeding van f 100.—, bij gemis aan die gelegenheid, scheen dan ook rationeel en voldoende.

De aanschrijving van 1 Juli echter — hoewel billijk ten aanzien van hen, die reeds een Rijksgebouw bewoonden — stempelde in werkelijkheid de Rijksgebouwen tot vrije woning. Het voorrecht, dat de eene opzichter boven den ander bezat, bleef derhalve voortbestaan, en uit dit oogpunt beschouwd was de vergoeding ad. f 100.— geenszins een behoorlijk equivalent.

Men heeft dit blijkbaar ingezien, en mitsdien het Kon. Besluit van 22 April 1898 Nr. 28 ingevoerd, waarbij het Kon. Besluit van 25 Juni 1895 Nr. 17 in zooverre werd

Circulaire van de vereniging m.b.t. de bureelkosten

personeelsbezetting, maar ook als er wijzigingen in de dienstkring- of andere taken plaatsvonden.

Dit principe werd door de meeste verenigingsleden wel onderschreven. Maar velen hadden moeite met het feit dat de overplaatsingen in het algemeen niet tijdig werden meegedeeld.

Zelden werd men meer dan twee maanden voor de ophanden zijnde overplaatsing ingelicht. Soms gebeurde dit zelfs pas drie of vier dagen van tevoren. Daardoor ontstonden er dikwijls moeilijkheden met het regelen van nieuwe huisvesting. In 1909 schaarde de vereniging zich achter een voorstel een termijn van minimaal drie maanden aan te houden. Met deze verruiming stemde de minister spoedig grotendeels in.⁴⁷

De dienstwoning en de vergoeding voor bureelkosten

In ongeveer 30 standplaatsen had de opzichter de beschikking over een "vrije woning", een verwarrend begrip, omdat het in feite ging om een dienstwoning in een rijksgebouw, waarvoor geen huur betaald hoefde te worden. Zo'n woning werd geacht groot genoeg te zijn om er een bureel te houden, waar de opzichter zijn administratieve zaken kon afhandelen. In de overige standplaatsen moesten de opzichters zelf een woning zoeken. Deze woning moest tamelijk groot zijn, omdat er ruimte moest zijn daarin bureel te houden. De opzichters die niet in een vrije woning verbleven ontvingen een toelage (sinds 1898 bedroeg deze f 200 per jaar).⁴⁸ Uit een in 1907 onder de leden gemaakte inventarisatie van de woonkosten bleek dat deze vergoeding te laag was; de gemiddelde woonlasten bedroegen toen ongeveer f 300 per jaar.⁴⁹ Een hogere vergoeding bleek evenwel onhaalbaar.

Wel werd in 1908 aan alle Waterstaatsambtenaren een verhuisvergoeding toegekend (die aan bepaalde maximumbedragen gebonden was).⁵⁰

Het conflict over het opzichterschap bij de fortificatiën

Een geheel andere, maar niettemin betekenisvolle kwestie keerde deze jaren steeds op de agenda van de vergaderingen terug. Al sinds lang konden de opzichters van de Rijkswaterstaat een nevenbetrekking aanvaarden als opzichter van de fortificatiën. Zij gingen dan een contract aan met het ministerie van Oorlog waarin zij op zich namen toezicht te houden bij een van de versterkingswerken die ten behoeve van de landsverdediging waren aangelegd. In 1906 nu waren de contractvoorwaarden voor dit opzichterschap aanzienlijk strikter geworden; in 1910 werden deze bepalingen gehandhaafd.⁵¹ De nieuwe bepalingen wekten veel weerstand. Noch de daarin vastgestelde financiële regeling, noch de toegekende onderofficiërsrang, en vooral niet het feit dat opzegging van de verbintenis in tegenstelling tot vroeger vrijwel onmogelijk was geworden beviel de betrokken Waterstaatsopzichters. In feite zouden zij nu als militair worden beschouwd, maar dan met een tweederangspositie. Binnen de gelederen van de vereniging laaiden de emoties hoog op. Velen voelden de behandeling van de collega's bij de fortificatiën als een aantasting van de positie van de opzichters in het algemeen. Er werd aan het klemmende vraagstuk zelfs een buitengewone algemene vergadering gewijd, die op 23 februari 1914 plaatsvond. In een gloedvolle rede verwoordde het lid J. Sizoo de smaad die het opzichterskorps was aangedaan. Het getuigde, zo meende hij, van "brutale aanranding der vrijheid, een burger te dwingen zich te krommen onder het

militaire juk". Hij oogstte veel succes: na zijn toespraak werd hij "levendig toegejuicht".⁵² Ook kwamen in de vereniging grieven tegen een tijdens het werk ondervonden kazernementaliteit naar boven.⁵³ De kwestie sleepte jaren en werd, ondanks vele contacten met de betrokken autoriteiten, niet tot tevredenheid van de vereniging geregeld; de omstreden bepalingen bleven gehandhaafd.⁵⁴ De rol van de fortificatiën was overigens in 1940 uitgespeeld.⁵⁵

Verspreiding van technische kennis onder de leden

De vereniging behartigde niet alleen, zoals men uit het bovenstaande misschien zou denken, de materiële belangen van het vaste opzichterskorps. Men respecteerde ook de andere doelstellingen van de statuten. Zo kregen de leden faciliteiten en activiteiten aangeboden om de vak kennis op peil te houden en de onderlinge contacten te verstevigen. Wanneer op de jaarvergadering de discussies achter de rug waren richtten de aanwezigen hun aandacht op een collega die in een lezing een uiteenzetting gaf over een actueel technisch onderwerp. Zo kwam in de jaarvergadering van 1905 het onderwerp "Betonning en verlichting onzer kusten en zeegaten" over het voetlicht⁵⁶, en werden in 1913 de problemen rond "Klinkers en klinkerbestrating" onder de loep genomen.⁵⁷

Geregeld ondernamen de leden, ook in de afdelingen, excursies waarbij een waterstaatkundig werk werd bezocht dat recentelijk was voltooid of dat nog in de steigers stond; een enkele keer bekeek men een technische tentoonstelling. Minder opwekkend, maar waarschijnlijk even instructief was het bezoek dat een groot aantal korpsleden in februari 1916 bracht aan de polders rond Monnikendam die door de grote overstroming van dat jaar getroffen waren. In vier motorboten werd een tour langs de geteisterde gebieden gemaakt, waarbij ook de provisorische herstelwerkzaamheden niet aan de opmerkelijke blikken ontsnapten.⁵⁸

Minder spectaculair maar zeker zo nuttig waren de abonnementen op technische vakbladen die de afdelingen hadden genomen. Exemplaren van deze bladen circuleerden kosteloos onder de leden, die zo met weinig moeite op de hoogte konden blijven van de ontwikkelingen in hun vakgebied.⁵⁹

Hoezeer dit gevarieerde aanbod van informatie ook gewaardeerd werd, toch werd in steeds bredere kring het ontbreken van een eigen verenigingsblad als een gemis gevoeld. Op de algemene vergadering van 28 juni 1915 werd besloten een commissie in te stellen die de uitgave van een driemaandelijks te verschijnen blad moest onderzoeken. Naast het verenigingsnieuws zou het blad nieuws over actuele kwesties moeten bevatten die voor de leden van belang waren, alsmede artikelen over technische onderwerpen.⁶⁰

Niet alleen de behoefte aan informatie die men elders niet vond vormde een motief voor de instelling van deze commissie. Ook de behoefte aan nauwere onderlinge samenwerking speelde daarin een rol: vooral bij het conflict rond de opzichters van de fortificatiën was onderlinge verdeeldheid gebleken.

Op 20 december 1915 werd bij acclamatie besloten de commissie om te vormen tot redactiecommissie.⁶¹ Het eerste nummer van het "Orgaan van den Opzichters bij 's Rijks Waterstaat" verscheen in december 1915. Het was een proefnummer. Vanaf maart 1916 kwam het blad met een maandelijks - niet driemaandelijks - frequentie uit.

afdeelingen gewenscht wordt, daar een reserve-officier zich verbinden moet voor 5 jaren.

Om dezelfde reden kan op het stuk van belooning geen op zich zelf staande eisch worden gesteld.

Rekening houdende met vorenstaande overwegingen, is door samenvatting en schifting der verschillende denkbeelden, het vier-tal voorstellen ontstaan.

Het spreekt van zelf dat de afdeelingen, die hun oorspronkelijk denkbeeld mochten willen behandeld zien, daartoe, bij wijze van amendement, de gelegenheid hebben.

Een concept-adres en memorie van toelichting, bij eventuele aanneming der voorstellen in te zenden, wordt hieraan toegevoegd.

Concept.

Aan

Zijne Excellentie den Minister van Waterstaat.

Geven met verschuldigd eerbied te kennen de ondergeteekenden OTTO LOFVERS te Zwolle, WILLEM TEN BOSCH te Apeldoorn en JOHANNES CORNELIS DE MASIER te Tiel, Opzichters van den Rijks-Waterstaat, uitmakende het Hoofdbestuur der Vereeniging van Opzichters van den Rijks-Waterstaat, bij deze domicilie kiezende te Zwolle, woonplaats van den eerstondergeteekende;

dat door opzichters, hebbende de dienstverbintenis voor buitengewoon opzichter van Fortificatiën aangegaan, ten aanzien dier verbintenis eenige grieven en bezwaren worden geopperd, welke tevens andere opzichters weerhouden tot het aangaan dier verbintenis;

dat vorengenoemde Vereeniging die grieven en bezwaren bezien heeft uit een oogpunt van algemeen korpsbelang, en besloten heeft, met het oog op eene eventuele wijziging van het betrokken Koninklijk Besluit van 12 September 1910, no. 55, aan de bevoegde macht de opneming of weglating te vragen van bepalingen, waardoor tegemoet zou worden gekomen aan de geopperde grieven en bezwaren;

dat met name wordt gevraagd:

- 1°. dat de dienstbetrekking niet van militairen aard zij;
- 2°. dat de verbintenis wordt aangegaan voor vijf jaren, en in elk geval eindigt bij ontslag of verlof uit den Rijks-Waterstaatsdienst;
- 3°. dat de rang zij die van reserve-officier, of daarmede overeenkomende;
- 4°. dat bij ongevallen, overkomen bij dienstoefeningen zoowel in vredes- als oorlogstijd, de financiële belangen van den getroffene, en c. q. van zijn wettig gezin, minstens even goed worden verzekerd, als wanneer het ongeval als opzichter van den Rijks-Waterstaat ware overkomen.

Redenen, waarom ondergeteekenden in opdracht van meergenoemde Vereeniging, eerbiedig de tusschenkomst van Uwe Excellentie inroepen voor de tegemoetkoming aan vorenstaande wenschen, ter nadere toelichting waarvan zij zich veroorloven te verwijzen naar bijgaande memorie.

Hetwelk doende, enz.

Het Hoofdbestuur der Vereeniging van
Opzichters van den Rijks-Waterstaat,

Voorzitter.

Lid.

Secretaris-Penningmeester.

ZWOLLE, Maart 1914.

Memorie van toelichting.

Het zal geen betoog behoeven, dat het plaatsen van een burgerlijk ambtenaar in militairen dienst, met al de daaruit voortvloeiende gevolgen, zooals het onderworpen zijn aan de krijgstuclit, aan eigendommelijken bezwaren onderhevig is. De daartoe gevorderde hoedanigheden kunnen niet worden bezeten dan na grondige militaire opleiding. Het gemis hiervan brengt den burgerlijken ambtenaar zeer licht tot een onwillekeurig verzuim en mitsdien tot ernstig conflict.

Bovendien maakt art. 7 van het Koninklijk Besluit van 12 September 1910, no. 55, den verbonden opzichter in hoofdzaak militair. Zijn waterstaatsbetrekking schijnt slechts een secundaire

Concept-brief aan de minister van Waterstaat over de fortificatiën-kwestie (1914)

T. Huitema was het middelpunt van OTAR, zoals Wind dat van de vereniging geweest was. Huitema was 40 jaar, tot 1955, "eerste redacteur", publiceerde in zijn door hem geleide blad een ontelbaar aantal artikelen, en wist daarbij steeds ook voldoende kopij van andere auteurs te verzamelen.⁶²

In het blad nam het verenigingsnieuws eigenlijk een marginale plaats in. Actuele kwesties kregen meer aandacht. Beschouwingen over rechtspositionele hangijzers en de behandeling daarvan in het parlement vormden vooral voor 1940 een vast bestanddeel van de inhoud. Ook wederwaardigheden over het opzichterswerk en historische

terugblikken keerden regelmatig terug. De hoofdmoot vormde echter toch wel de technische artikelen. Daarbij werden analyses van op het werk gebruikte technieken en materialen afgewisseld met beschrijvingen van nieuwe waterstaatkundige werken.

Een nieuwe titel: technisch-ambtenaar van de Rijks-waterstaat

Op de algemene vergadering van 20 december 1915 deed de afdeling Groningen het voorstel de titel "opzichter" te veranderen in "technisch ambtenaar van de Rijkswaterstaat". Ter toelichting wezen de Groningers daarbij op het feit dat de minister van Waterstaat in zijn Memorie van Toelichting bij de begroting voor 1916 had aangekondigd de titel "opzichter van de Telegrafie" te wijzigen in "electro-technisch Ambtenaar der Telegrafie". Een analoge verandering in de functieaanduiding zou, zo meenden zij, een juister beeld van de werkring geven. De vergadering steunde dit voorstel.⁶³

Inderdaad was de titel "opzichter" een anachronisme geworden. Reeds lang omvatten de werkzaamheden van de opzichters bij de Rijkswaterstaat veel meer dan de oorspronkelijke toezichthoudende taken, maar vormden zij een breed spectrum met daarin vooral ook technische en uitvoerend-bestuurlijke facetten. Ook de minister zag de logica van het voorstel in. De opzichters bij de telegrafie hadden, zo had hij al geconstateerd, een vergelijkbare

Eerste nummer van OTAR

evolutie van taken doorgemaakt. Bij de herziening van de inrichting van de Rijkswaterstaat in 1917 werd deze lijn doorgetrokken: de "opzichters" waren daarin in "technische ambtenaren" omgedoopt.⁶⁴ De vereniging paste terstond haar naam aan: zij ging voortaan als "Vereniging van Technisch Ambtenaren van den Rijkswaterstaat" door het leven. In 1918 werd de indeling van het korps technisch-ambtenaren in klassen gekoppeld aan het aantal dienstjaren. In feite had deze klassenindeling daarmee haar betekenis verloren.⁶⁵

Salariskwesties 1918-1920

In 1918 had de vereniging vooral dankzij de contacten met de minister van Waterstaat en de ambtenlijke top van de Waterstaat al veel voor de technisch-ambtenaren bereikt. Zij kreeg dat jaar de beschikking over een tweede beïnvloedingskanaal. Dit was het georganiseerd overleg, dat tussen vertegenwoordigers van de regering en afgevaardigden van de ambtenaren werd ingesteld. Teneinde het overleg te stroomlijnen vormden de diverse ambtenarenverenigingen enkele overkoepelende organisaties, die namens hen aan de gesprekken met de overheid deelnamen. De VTAR werd lid van de nieuwe koepel van hogere ambtenaren, de Centrale van Hogere Rijksambtenaren.⁶⁶

De Salariscommissie voor Burgerlijke Rijksambtenaren die in 1920 op verzoek van de regering een advies uitbracht over een nieuwe regeling van de ambtenarensalarissen, kwam aan veel van de verlangens van de technisch-ambtenaren tegemoet. Zij stelde voor een nieuwe topcategorie in te stellen, de technisch-hoofdambtenaren, met een maximumsalaris van f 5000. Daardoor zou het maximumsalaris gelijk worden getrokken met dat van de landmeters bij het kadaster en de elektrotechnische ambtenaren.⁶⁷ De regering nam dit voorstel echter, waarschijnlijk uit bezuinigingsoverwegingen, niet over.⁶⁸

In 1918 werd het Bezoldigingsbesluit Rijksambtenaren van kracht, waarin voor het eerst een salarisregeling voor alle rijksambtenaren was uitgewerkt. Daarbij werd voor de ambtelijke functies een systeem van salarisschalen geïntroduceerd.⁶⁹ In 1920 gingen de salarissen in een nieuw BBRA voor verscheidene personeelsfuncties omhoog.⁷⁰

Deze salarisherzieningen vielen gunstig uit voor de technisch-ambtenaren. In zeven jaar tijd, tussen 1913 en 1920, steeg het aanvangssalaris (in de vierde klasse) van f 1200 tot f 2200 per jaar, het maximumsalaris (in de eerste klasse) ging van f 2400 naar f 4500, bijna een verdubbeling. Anderzijds waren tijdens de eerste wereldoorlog ten gevolge van de schaarste aan goederen de prijzen sterk gestegen; deze prijsstijgingen waren voor de regering ook een belangrijk motief geweest tot de salarisverhogingen over te gaan. De VTAR zelf schatte de gemiddelde salarisverbetering op 108%.⁷¹

Maar ook deze medaille had haar keerzijde. Bij de invoering van het BBRA in 1918 werd ook een standplaatsaftrek geïntroduceerd. Deze hield in dat de gemeenten naar grootte waren gerangschikt in vijf klassen. Kreeg men een standplaats in een gemeente die niet in de eerste klasse was gerangschikt, dan werd een bepaald percentage van het salaris afgetrokken. Dit percentage liep op naarmate de standplaats in een lagere klasse was ingedeeld.

Het leeuwedeel van de standplaatsen waar de technisch-ambtenaren werden gestationeerd was in de tweede en derde klasse gerangschikt. De daarbij behorende salarisaf-trek werd bepaald op 4, respectievelijk 8%. Dit laatste percentage werd tevens als aftrek aangehouden voor de

Dienstkringkantoor Zwartsluis

standplaatsen in de vierde en de vijfde klasse, waardoor de financiële gevolgen voor de betrokken technisch-ambtenaren enigszins werden verzacht.

Daarnaast werd een aftrek voor het genot van een woning ingevoerd van 10%. De vrije woning was daarmee langs indirecte weg afgeschaft.

Vooral de standplaatsaftrek werd als zeer onbillijk ervaren. Het leven in een kleine, laaggeklasseerde standplaats was in het algemeen goedkoper dan in een grotere, hoger geklasseerde. Daar stond echter tegenover dat de onderwijsvoorzieningen er schaarser en de maatschappelijke voorzieningen minder fijnvertakt waren, waardoor de reiskosten hoger uitvielen.⁷² In het BBRA van 1920 werd het aantal klassen teruggebracht van vijf naar drie. Door de herschikking van de gemeenten kregen nu ook meer technisch-ambtenaren een standplaats in de tweede klasse toegewezen, wat de financiële achteruitgang iets dragelijker maakte. Anderzijds werd de aftrek voor het gebruik van een dienstwoning verhoogd naar 15%.

Zo had de VTAR, ondanks de bereikte vooruitgang in salaris en de stijging in status, nog heel wat doelen waar zij haar pijlen op kon richten. Bovendien voelde zij zich nog steeds tekortgedaan in vergelijking met andere groepen ambtenaren van het middenkader. Nu werden daar ook de collega's bij de Provinciale Waterstaat toe gerekend.

Een in 1919 uitgevoerde vergelijking tussen de salariëring van de technisch-ambtenaren bij de Rijkswaterstaat en die bij de Waterstaat in de provincies, waarbij de diverse salarisniveau's per dienstjaar in kaart werden gebracht, moest de verschillen aantonen. De uitkomsten waren echter niet eenduidig. De technisch-ambtenaren bij de Rijkswaterstaat begonnen inderdaad met een lager salaris dan al hun collega's in de provincies, maar na zeven dienstjaren hadden ze een relatief sterke salarisstijging doorgemaakt en werden technisch-ambtenaren uit verscheidene provincies voorbijgestreefd. Na 22 dienstjaren hadden alleen de collega's van de Provinciale Waterstaat van Noord-Brabant nog een hoger salarisniveau. Vooral jonge, beginnende technisch-ambtenaren bij de Rijkswaterstaat werden dus tamelijk laag betaald. Op hen drukten bovendien de standplaatsaftrek en de pensioenpremies het zwaarst.⁷³

De jaren '20 en '30: bezuinigingen

De in 1920 door de technisch-ambtenaren bereikte materiële positie ging voorlopig niet meer vooruit. Integendeel, zij kwam in toenemende mate onder druk te staan. Vanaf 1921 ging de overheid een bezuinigingsbeleid voeren met als doel de overheidsuitgaven, die vooral in en na de eerste wereldoorlog gestegen waren, terug te dringen. Toen in 1930 de gevolgen van een zware economische crisis zich deden gelden werd dit beleid nog verscherpt.

De gevolgen werden geleidelijk merkbaar. Nadat in 1922 de rang van technisch-hoofdamtenaar was ingesteld⁷⁴ duurde het nog twee jaar voordat de eerste vijf benoemingen in de nieuwe toprang afkwamen. Vooral dankzij de druk die het Tweede-Kamer-lid J.M. Krijger (CHU), die zelf technisch-ambtenaar was geweest, uitoefende, voegde de regering in 1924 de daad bij het woord.⁷⁵

Nadat in het BBRA van 1925 al salarisverlagingen waren doorgevoerd, die in het BBRA van 1928 grotendeels bleven gehandhaafd⁷⁶, bevatte het BBRA van 1934 opnieuw verslechtingen in de arbeidsvoorwaarden.⁷⁷ Het is overigens de vraag of het slechter gevulde loonzakje ook een reële koopkrachtvermindering tot gevolg had, aangezien na 1920 de prijzen voor de gezinsuitgaven een gestage daling lieten zien.⁷⁸

Bij de inrichting van de Rijkswaterstaatsdienst in 1932 werd het korps van technische ambtenaren ingekrompen van 150 naar 115, waarbij de technisch-hoofdamtenuaren waren inbegrepen. Dat er sinds 1924 veel meer van deze technisch-hoofdamtenuaren benoemd waren, kon de pijn nauwelijks verzachten.⁷⁹ Er waren wel twee troostrijker lichtpunten. Het eerste was het openen van de mogelijkheid tot de benoeming van maximaal tien technisch-hoofdamtenuaren en technisch-ambtenaren in bijzondere dienst over te gaan; dit waren hooggekwalificeerde technische specialisten. Het tweede was de instelling van de rang van waterbouwkundige, een nieuwe toprang boven die van de technisch-hoofdamtenuaren. Deze absolute top was slechts weggelegd voor enkele (maximaal 10) zeer be- gaafde technisch- ambtenaren; bij de benoeming speelden persoonlijke kwaliteiten een zeer grote rol en was het aantal dienstjaren van ondergeschikt belang.⁸⁰ In 1936 waren er zes waterbouwkundigen in functie.⁸¹

De VTAR kon op de ontstane situatie, die in veel opzichten verslechtingen met zich meebracht, weinig invloed uitoefenen. Ook een nieuw overlegorgaan van de Rijkswaterstaat was hiertoe nauwelijks in staat. Dit was de bijzondere commissie voor georganiseerd overleg voor het personeel van de Rijkswaterstaatsdienst en van de dienst der Zuiderzeewerken, die in 1932 werd ingesteld, en waarin de meeste personeelsgeledingen (waaronder de technisch-ambtenaren) vertegenwoordigd waren.⁸²

Reorganisatie van de dienst

In de jaren '20 werd door de minister van Waterstaat en door het parlement geconstateerd dat de organisatie van de Rijkswaterstaat aan herijking toe was. De invoering in 1921 van de functie van inspecteur-generaal in algemene dienst aan wie het algemene beleid van de dienst werd opgedragen, maar die naast en niet boven de beide inspecteurs-generaal stond, verbeterde de slagvaardigheid van de dienst niet. In 1930 werd daarom de eenhoofdige leiding ingevoerd: de hoogste ambtenaar van de dienst werd de directeur-generaal.

Werken door de Dienst der Zuiderzeewerken voor de inpoldering van de Wieringermeer (plm. 1930)

De tunnelbouw in Velzen (plm. 1940)

Daarnaast werd duidelijk dat de Rijkswaterstaat de steeds toenemende hoeveelheid taken niet met de bestaande organisatie zou kunnen uitvoeren. Na 1920 vond een versnelling in de aanleg van rijkswegen plaats, die financieel mogelijk werd gemaakt door de invoering van de wegenbelastingwet en de vorming van een wegenfonds eind 1926. Een jaar later werd het eerste rijkswegenplan vastgesteld, waarin de ontworpen en in uitvoering zijnde rijkswegen waren opgenomen. Dit plan werd met een zekere regelmaat herzien. In 1934 werd het wegenfonds vervangen door het verkeersfonds; dit fonds werd gevoed door een tegelijkertijd ingevoerde motorrijtuigenbelasting, die de wegenbelasting verving.⁸³ Ook de verdere uitbreiding van de natte hoofdinfrastructuur kreeg in de jaren '20 een nieuwe impuls. Om al deze nieuwe werken te kunnen uitvoeren en de technische ontwikkelingen daarbij vruchtbaar te kunnen toepassen was een grotere mate van specialisatie nodig.

Voor het uitvoeren van speciale technische taken werden daartoe het district Wegentechniek (1923) en het daaronder ressorterende Bruggenbureau (1928) opgericht, terwijl in 1927 het Rijkswegenlaboratorium werd ingesteld dat tot taak kreeg chemisch en technisch onderzoek van bouwstoffen ten behoeve van de wegenbouw te verrichten. In 1929 werd het district Wegentechniek omgedoopt in de di-

rectie Wegenverbetering; in 1936 werd deze directie omgezet in de directie Bruggen en het district Nieuwe Wegen. Dit laatste district werd al spoedig in tweeën gesplitst. Kenmerkend voor deze nieuwe districten en directies was dat zij, anders dan de territoriale directies, in het hele land werkzaam waren.

Ook voor de bouw van grote werken werden in een aantal gevallen speciale districten ingesteld, bijvoorbeeld voor de bouw van de Twenthekanalen (1929-1935), Amsterdam-Bovenrijn I en II (ingesteld in 1931) voor de bouw van het Amsterdam-Rijnkanaal, voor de Maasverbetering (1929-1933) en voor de tunnelbouw in Velzen (ingesteld in 1940).⁸⁴ De uitvoering van de Zuiderzeewerken werd zelfs in een aparte dienst ondergebracht.⁸⁵

Voor de technisch-ambtenaren, de opzichters en het uitvoerend personeel betekenden de grotere activiteit in de bouw van nieuwe werken een belangrijke verruiming van hun inzetbaarheid. In toenemende mate werden zij ingeschakeld bij de uitvoering van de talrijke nieuwe werken, terwijl de plaatsing in een dienstkring minder vanzelfsprekend was. In 1936 waren zeven technisch-ambtenaren (en een technisch-hoofdambtenaar) werkzaam bij een van de bouwdistricten of -directies.⁸⁶

In het algemeen werd door het ministerie van Waterstaat - en bij andere ministeries was dezelfde tendens waarneembaar - in de jaren '30 in toenemende mate de aanstelling van personeel in vaste dienst beperkt. Niet alleen werd de formatie voor technisch-ambtenaren gereduceerd, er werden in de periode 1930-1939 ook nog maar mondjesmaat nieuwe technisch-ambtenaren aangesteld: 11 in totaal, waarvan slechts zes na 1931. In de periode 1920-1930 bedroeg het aantal aanstellingen 25, dus meer dan het dubbele.⁸⁷ Aangezien het takenpakket van de Rijkswaterstaat groter was geworden moesten daarom steeds meer tijdelijke arbeidskrachten worden aangesteld. Naast het inschakelen van "toezichthouders" en "wakers", die alle de zeer bescheiden salarissen en de zwakke rechtspositie met elkaar gemeen hadden, werd daarom nog steeds op grote schaal een beroep gedaan op de buitengewone opzichters.

De positie van de buitengewone opzichters en de integratie in het korps vaste opzichters

Waren de salarissen en de promotiekansen van de technische ambtenaren niet tot tevredenheid geregeld, voor hen gold tenminste een duidelijke en voor iedereen geldende rechtspositie. Ook voor de opzichters in vaste dienst was dat het geval.

Heel anders was de situatie nog steeds voor de buitengewone opzichters. Voor hen was er inmiddels wel een minimumsalaris vast gesteld; dit werd in 1920 op f 120 per maand gebracht, een verhoging van 60%.

Door de enorme schaarste aan toezichthoudend personeel was er evenwel een hevig touwtrekken tussen de directies ontstaan. Zij wilden zoveel mogelijk tijdelijke krachten aanstellen om de taken in hun directie te kunnen uitvoeren en boden dikwijls een veel hoger salaris dan het minimum. Menigeen verkoos niettemin een andere werkgever, zoals de gemeente of de Staatsmijnen, die bereid waren nog betere salarissen te betalen.⁸⁸

In 1920 werd in deze chaos enige orde geschapen. Er kwam een uniforme regeling van de salarissen, terwijl ook een omschrijving van de bekwaamheidseisen werd opgesteld. De buitengewone opzichters werden in drie klassen ingedeeld, met corresponderende salarisniveau's. De pe-

VEREENIGING VAN TECHNISCH AMBTENAREN VAN DEN RIJKSWATERSTAAT

Apeldoorn, 8 October 1945.

Geachte Collega's,

Het Hoofdbestuur heeft zijn werkzaamheden hervat in een eerste vergadering, gehouden op 21 Augustus 1945, te Utrecht.

Het blijkt dat de vereniging niet weer opnieuw behoeft te worden opgericht, maar krachtens Art. 16 van het K. B. van 17 Sept. 1944, S. B. No. E. 93, geacht moet worden nimmer ontbonden te zijn geweest.

Het Hoofdbestuur heeft besloten direct na de e.v. algemene vergadering en bloc af te treden; deze eerste Alg. Verg. zal in 1946 zoo veel mogelijk vervroegd worden gehouden.

De Besturen der afdelingen worden opgewekt de afdelingen weer tot leven te brengen, binnen afzienbare tijd te vergaderen en van de eventuele nieuwe samenstelling van haar bestuur en de bij de afdeling aangesloten leden aan den Secretaris van het Hoofdbestuur mededeeling te doen.

Het is gewenscht reeds op de eerste vergadering der afdeling kandidaten te stellen voor een voorzitter en voor 4 leden van het H.B., teneinde de verkiezing daarvan (per referendum) te kunnen houden vóór de e.v. Alg. Verg., zoodat het nieuwe Bestuur direct na die vergadering de uitvoering der aldaar te nemen besluiten ter hand kan nemen.

Ook is het gewenscht eventuele voorstellen voor deze Alg. Verg. tijdig in te zenden en deze weer in de eerste vergadering der afdeling te bespreken.

De contributie voor het jaar 1945 is door het H. B. voorloopig vastgesteld op f 10.-, in afwachting van een nadere vaststelling door de e.v. Alg. Verg.

Den leden wordt verzocht deze contributie over te maken op postrekening No. 26996, ten name van collega G. A. R. van Veen te Naarden, Rijksweg 22.

Vele leden, die in 1942 als lid der vereniging hebben bedankt, hebben zich nog niet weer als lid opgegeven. Deze leden worden verzocht dit als nog ten spoedigste te doen, opdat ons verenigingsleven weer normaal kan functioneren. Collega's, zet nu even alle laktheid op zij en geeft U omgaand weer op als lid bij den Secretaris van het H. B. den heer J. van Dalen, Prinslaan 6, Apeldoorn, met vermelding van Uw tegenwoordig adres.

HET HOOFDBESTUUR.

De VTAR hervat haar activiteiten in 1945

riedieke salarisverhogingen werden naar leeftijd, niet naar het aantal dienstjaren vastgesteld. Van de opzichters in de A-categorie werd slechts een geringe vak kennis en enige algemene ontwikkeling gevraagd. De opzichters B moesten een degelijk vakdiploma kunnen overleggen en een ruime ontwikkeling en bekwaamheid kunnen tonen; zij zouden in staat moeten zijn zelfstandig het toezicht op een - niet te groot - werk te leiden. De C-categorie tenslotte vormde de crème de la crème onder de buitengewone opzichters: de "zeer bekwame" personeelsleden, die ook grote werken onder hun hoede konden nemen; en daarnaast specialisten in ijzerwerken en werktuigbouw en betonconstructeurs. Zij kregen een iets hoger salaris dan hun collega's uit de A- en B-categorie. Deze meer vastomlijnde regeling impliceerde echter niet dat er een korps van buitengewone opzichters werd gevormd.⁸⁹

Het tekort aan opzichterspersoneel bleef dan ook nijpend. In 1928 was de toestand zo zorgwekkend, dat werving van voldoende mensen in feite onmogelijk geworden was. Dit hing ook samen met de aard van de werkzaamheden die door de opzichters werden uitgevoerd. Vaak betrof het de uitvoering van een werk waarvan de locatie steeds verplaatst werd, zoals bij de aanleg van de rijkswegen. Door het gebrek aan huisvesting in de buurt van deze werkzaamheden was het verloop onder het personeel groot.

Dat jaar werd met een bescheiden salarisherziening in de drie categorieën een nieuwe poging gedaan de ergste nood te lenigen. Toch lagen de salarissen in 1928 nauwelijks boven die van 1920. De salarisingrenzen van de buitengewone opzichters A werden bepaald op f 1300-f 2500 per jaar; de opzichters B konden tussen f 1500 en f 3100 tegemoet zien en de opzichters in de hoogste klasse kregen een geldelijke beloning die liep van f 2200 tot f 3800. De opzichters C met de meeste dienstjaren hadden daarmee

een iets lager salaris dan de best gesalariëerde technische ambtenaren.⁹⁰

Eind 1929 waren er 226 buitengewone opzichters in dienst; 47 in de A-, 146 in de B- en 33 in de C-categorie. Verreweg de meesten van hen waren betrokken bij de constructie van nieuwe werken; een klein deel was ingeschakeld bij onderhoudswerken. De buitengewone opzichters die onafgebroken tenminste twee jaar in dienst waren geweest - en dat waren er vrij veel -, konden vanaf 1930 aanspraak maken op een ouderdomspensioen. Voor deze groep betekende dit een belangrijke verbetering van de rechtpositie.⁹¹

In 1920 kwam het nieuwe korps vaste opzichters tot stand. Dit bestond uit twee klassen en het kwam hiërarchisch onder het korps technisch-ambtenaren te staan. De personeelsformatie werd in 1920 op 100 vastgesteld, maar feitelijk waren er steeds veel minder vaste opzichters in dienst. In 1929 waren er 25 vaste opzichters in de eerste en vijf in de tweede klasse.⁹² De gevolgen van het restrictieve beleid inzake vaste benoemingen lieten zich hier al eerder gelden.

Door de inwerkingtreding van het Algemeen Rijksambtenarenreglement in 1931 ontstond een nieuwe situatie. Op grond van dit reglement moesten namelijk buitengewone opzichters met tien of meer dienstjaren in vaste dienst worden benoemd. Daarop werd besloten tot een integratie van de vaste en de buitengewone opzichtersrangen. Het aantal rangen in het korps vaste opzichters ging van twee naar drie.⁹³ In deze rangen zouden de buitengewone opzichters geleidelijk een plaats krijgen. Ieder zou naar anciënniteit, in plaats van naar leeftijd worden betaald. Beginnelingen, ook de gediplomeerden onder hen, zouden in de derde klasse worden benoemd, maar pas na vier dienstjaren zouden zij het aanvangssalaris van de vaste opzichter in de derde klasse bereiken. Enkele meer ervaren buitengewone opzichters met een diploma konden naar de tweede klasse worden bevorderd. Een automatisme was dit echter niet. In 1934 werd bepaald dat een aantal buitengewone opzichters tot opzichter tweede klasse in vaste dienst zouden worden benoemd.⁹⁴

Toch betrof het slechts een gedeeltelijke integratie. Lang niet alle buitengewone opzichters kregen namelijk een vaste benoeming. Het aantal vaste opzichters werd in 1932 vastgesteld op maximaal 75; in 1936 werd dit aantal opnieuw op 100 gebracht, in 1938 op 125.⁹⁵ Het aantal opzichters in tijdelijke dienst of op arbeidscontract bedroeg, net als in de voorgaande jaren, een veelvoud daarvan.

De in 1937 opgestelde eisen van bekwaamheid die aan dit vernieuwde opzichterskorps werden gesteld waren wat hoger dan de criteria uit de jaren '20 waaraan de drie toenmalige categorieën buitengewone opzichters moesten voldoen. De opzichter derde klasse moest een eenvoudig werk kunnen leiden en, onder leiding, detailtekenwerk kunnen verrichten. In zijn bagage moest hij daarom voldoende vakkennis hebben.

Zijn collega uit de tweede klasse moest als hoofd van het dagelijks toezicht een middelmatig groot werk of een groot werk dat geen bijzondere problemen opleverde onder zijn hoede kunnen nemen. Detailleringen, uittrekkingen en ramingen van eenvoudige werken behoorden ook tot zijn taken. Technische specialisten werd het toezicht op die onderdelen van een werk toevertrouwd, die een specialistische kennis vereisten.

De opzichters-eerste klasse werden in staat geacht het dagelijks toezicht op de grote en belangrijke werken te lei-

den. Bovendien werd hen de leiding toevertrouwd over de opzichters van lagere klassen die tekenwerk, uittrekkingen of ramingen verrichtten. Zeer gekwalificeerde technische specialisten en zij die materialen keurden van belangrijke leveranties of vergelijkbaar werk deden werden eveneens in de hoogste klasse gerangschikt. Voor de eerste en tweede klasse was de vereiste opleiding precies omschreven. Met het diploma technisch-ambtenaar, het MTS-diploma weg- en waterbouwkunde of het diploma "Zeeland" (wij komen deze opleidingen nog tegen in hoofdstuk 3) moesten deze opzichters hun vakkennis aantonen.⁹⁶ Daarmee deden verscheidene van deze hoogst gekwalificeerde opzichters niet veel onder voor de technische ambtenaren. Er was, met andere woorden, een opzichterskorps ontstaan dat door het opleidingsniveau, de vakkennis en de praktijkervaring de technisch-ambtenaren adequaat terzijde kon staan bij de uitvoering van de vele, steeds complexere waterstaatkundige taken.

Na 1945: verandering en continuïteit

Op 21 augustus 1945 kwam het hoofdbestuur van de VTAR voor het eerst na de oorlog bijeen.⁹⁷ In 1942 was de vereniging gedwongen geweest zich aan te sluiten bij het Nederlandsch Arbeidsfront, een instrument van de bezetter met als oogmerk de gelijkschakeling van de vakcentrales. Daarbij werd het verenigingsarchief in beslag genomen. Na de oorlog bleek dit te zijn verdwenen.⁹⁸

Nadat in 1945 door de autoriteiten was vastgesteld dat de vereniging haar rechtspersoonlijkheid behouden had kon het verenigingsleven weer op gang komen. In de loop van 1946 gingen de afdelingen weer functioneren, en in juni 1946 werd de eerste naoorlogse algemene vergadering gehouden.

De VTAR bleef ook na de oorlog een mengeling van belangenorganisatie en gezelligheidsvereniging. De traditionele excursies waren nog altijd zeer in trek, en ze kregen nu een royalere omlijsting met lunch en diner. Binnen de afdelingen, maar ook op de jaarvergadering had men de gelegenheid elkaar weer eens te ontmoeten en daarbij wederwaardigheden over het werk uit te wisselen. Misschien was het onderhouden van de onderlinge contacten voor veel leden zelfs wel de belangrijkste functie van de vereniging. Zo kon ook de een voor de ander een klankbord zijn voor de technische - en andere - problemen die men op het werk tegenkwam.

Na 1945 kreeg het hoofdbestuur meer mogelijkheden om

De vernielde verkeersbrug bij Moerdijk (1945)

in rechtstreeks overleg de belangen van de leden van de vereniging te bepleiten. Regelmatig vonden daartoe besprekingen plaats met de directeur-generaal en met het hoofd van de afdeling Personeel. Deze leverden voor de vereniging meestal vruchtbaarder resultaten op dan de besprekingen in het bredere overlegkader van de CHRA met de rijksoverheid of de bijeenkomsten van de bijzondere commissie voor het georganiseerd overleg van de Rijkswaterstaat. Beide overlegkaders verenigden veel, vaak tegengestelde, belangen en de getalsmatig kleine VTAR kon in deze fora haar standpunten met minder succes naar voren brengen.

De rol van de Rijkswaterstaat na de oorlog

Toen na de oorlog het normale leven weer op gang kwam bleek de maatschappelijke situatie in enkele opzichten sterk te verschillen met die van de jaren '30. Toen heerste een massale werkloosheid, waarbij ook de technici zich dikwijls tevreden moesten stellen met tijdelijk werk. Nu was er, tegen een achtergrond van het herstel van de oorlogsschade en een al spoedig inzettende en duurzame economische groei, in veel sectoren meer vraag naar dan aanbod van arbeid.

Daarbij had de Rijkswaterstaat een belangrijke rol te vervullen bij het herstel van de oorlogsschade. Zo nam de door de Rijkswaterstaat ingestelde Dienst Droogmaking Walcheren de taak op zich de zeevering van het door oorlogsbombardementen getroffen en onder water gezette gebied te herstellen. Daarnaast moesten in het hele land talloze bruggen en andere kunstwerken worden gerepareerd, rivieren en kanalen weer bevaarbaar worden gemaakt en beschadigde havens worden hersteld.

Toen de aanblik van de verwoestingen verdwenen was kwam in 1953 de grote overstromingsramp. Al vijf jaar later, in 1958, werd een Deltawet aangenomen, op grond waarvan de Rijkswaterstaat met de uitvoering van de Deltawerken werd belast.

Naast deze zeer grootschalige werken werd ook de uitbreiding van de hoofdinfrastructuur met kracht ter hand genomen. Met de voltooiing van de vernieuwde Amsterdam-Rijnverbinding in 1952 had de kanalisatie een voorlopig eindpunt bereikt. Wel vonden nog verscheidene grote verruimings- en verbeteringswerken plaats. Het autosnelwegennet maakte een snelle groei door. De verdere verdichting en modernisering van dit wegennet - zoals aangegeven in de Rijkswegenplannen - werd vanaf 1965 gefinancierd uit het Rijkswegenfonds en de ruime middelen uit dit fonds maakten de uitvoering van de vele aanleg- en bouwplannen mogelijk.

Ruimere personeelsformatie en het BBRA van 1948

In de constellatie van herstel en expansie was er behoefte aan veel nieuw personeel. Bij de hernieuwde inrichting van de Rijkswaterstaat die in 1948 van kracht geworden was, werd deze personeelsbehoefte in de formatie weerspiegeld. Er waren 12 waterbouwkundigen en 165 technisch-ambtenaren en -hoofdamttenaren in opgenomen, een aanzienlijke verruiming dus in vergelijking met de personeelsformatie die in 1932 was vastgesteld. Het maximum aantal opzichters in vaste dienst was verhoogd naar 400.⁹⁹

Het tezeldertijd afgekondigde BBRA bevatte voor de VTAR nog meer goed nieuws. Niet alleen waren de salarissen op een hoger niveau vastgesteld dan in het BBRA

J 261

SCHAAL 70 (260—380)

Schaal 70 (vervolg)	<i>Rijkswerf en andere diensten en inrichtingen van de Koninklijke marine</i> Bouwkundig ambtenaar Technisch ambtenaar
	Wederopbouw en Volkshuisvesting
	<i>Departement</i> Bouwkundig ambtenaar Technisch ambtenaar
	<i>Centrale directie wederopbouw en volkshuisvesting</i> Bouwkundig ambtenaar Technisch ambtenaar
	<i>Rijksdienst voor het nationale plan</i> Technisch ambtenaar
	<i>Rijksgebouwendienst</i> Bouwkundig ambtenaar Technisch ambtenaar
	Verkeer en Waterstaat
	<i>Noordoostpolderwerken</i> Bouwkundig ambtenaar Technisch opzichter
	<i>Rijksinstituut zuivering afvalwater</i> Bouwkundig ambtenaar
	<i>Rijksluchtvaartdienst</i> Technisch ambtenaar
	<i>Rijksverkeersinspectie</i> Technisch ambtenaar
	<i>Rijkswaterstaat</i> Technisch ambtenaar *) Technisch opzichter
	<i>Staatsbedrijf der Posterijen, Telegrafie en Telefonie</i> Technisch ambtenaar **)
	<i>Zuiderzeewerken</i> Technisch ambtenaar *) Technisch opzichter

*) + f 20 per maand.

***) + ten hoogste f 20 per maand na afleggen dienstexamen.

J 261

SCHAAL 71 (280—380)

Schaal 71 (vervolg)	Economische Zaken
	<i>Octrooiraad en Bureau voor de industriële eigendom</i> Technisch ambtenaar
	<i>Rijksdienst voor technische voorlichting aan de nijverheid</i> Technisch ambtenaar
	Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening
	<i>Cultuurtechnische dienst</i> Technisch ambtenaar
	<i>Plantenziektenkundige dienst</i> Technisch ambtenaar
	Sociale Zaken
	<i>Arbeidsinspectie en inspectie van de havenarbeid (algemeen)</i> Inspectrice Technisch ambtenaar
	<i>Rijksinstituut voor drinkwatervoorziening</i> Technisch ambtenaar
	<i>Rijkspsychiatrische inrichting te Eindhoven</i> Technisch ambtenaar
	<i>Stoomwezen</i> Technisch ambtenaar
	Overzeese Gebiedsdelen
	<i>Technisch bureau</i> Technisch ambtenaar
Schaal 71 (280—380) 8 jaar 2 × 1 × 20 6 × 1 × 10	Algemeen Hoofdverpleger(ster) *) Algemeen rangstelsel Administratief ambtenaar A 2e klasse Commissie Tekenaar A 1e klasse

*) In dit ambt is het salaris in een derde of vierde klasse gemeente gelijk aan dat in een der tweede klasse. De aftrek voor kost en inwoning bedraagt f 100 p. m. Wanneer alleen kost wordt genoten geldt een aftrek van f 60 p. m.

Het BBRA van 1948

van 1934, maar ook werd een kwestie die al een halve eeuw sleepte, de gelijkstelling in salaris tussen de technisch-ambtenaren en andere middelbare technici in overheidssdienst, eindelijk opgelost. Al deze technici werden in dezelfde salarisschalen geplaatst.

Er waren in het besluit ook andere opvallende elementen. De salarisaf trek voor ongehuwden was verdwenen, de standplaatsaf trek echter gehandhaafd; het aftrekpercentage voor het genot van een dienstwoning was omlaaggebracht tot 7,5-9%.

De technisch-ambtenaren werden onderverdeeld in adjunct-technisch-ambtenaren (die in de praktijk nauwelijks zouden worden benoemd), technisch-ambtenaren en technisch-ambtenaren-eerste klasse. Daarna volgden de hogere rangen van technisch-hoofdamtenaar, technisch-hoofdamtenaar-eerste klasse en waterbouwkundige.

De opzichtersrang en werden gesplitst in die van technisch-opzichters en die van - lager gesalarieerde - opzichters. Het aantal opzichtersrang en werd van drie tot vier uitgebreid; de opzichter-D stond onderaan, de opzichter-A bovenaan.

De rangen van de adjunct-technisch opzichter, die van technisch-opzichter, die van technisch-opzichter A, die van technisch hoofdopzichter, en die van technisch-hoofdopzichter A kenden dezelfde salarisschalen als de vijf daarmee corresponderende rangen van de waterstaatkundig ambtenaren. Alleen de waterbouwkundige was nog boven de technisch-hoofdopzichter A en de technisch-hoofdamtenaar eerste klasse ingeschaald. ¹⁰⁰

De taakwaardering

In 1951 werd door de Rijkswaterstaat een taakwaarderingsysteem ingevoerd. Daarin werden de rangen gekoppeld aan de zwaarte van de taken. Ook bij bevorderingen ging de inhoud van de uitgevoerde taken zwaarder meewegen. Van tientallen technisch-hoofdamtenaar - de meesten waren pas na de oorlog in die rang benoemd - werden de taken van een zodanige zwaarte geoordeeld, dat zij tot technisch-hoofdamtenaar eerste klasse werden bevorderd. Voor een aantal oudere technisch-hoofdamtenaar die buiten de boot dreigden te vallen, omdat hun dienst niet zo belangrijk was, werden overgangsmaatregelen getroffen, waardoor zij meebevorderd werden. Voor de VTAR was deze overgangsregeling overigens niet ruim genoeg. ¹⁰¹

Van technisch naar waterstaatkundig ambtenaar

Nadat vanuit enkele afdelingen van de VTAR al eerder was voorgesteld de titel "technisch-ambtenaar" in te ruilen voor die van "waterbouwkundig ambtenaar" ging ook het hoofdbestuur eind 1951 ijveren voor een nieuwe functiebenaming. Het constateerde dat verscheidene andere overheidslichamen ertoe waren overgegaan de rang van technisch-ambtenaar toe te kennen aan diegenen die een opzichters taak vervulden. Omdat er onderscheid moest blijven bestaan stelde het hoofdbestuur voor de titel "waterbouwkundige" in te voeren voor de technisch-ambtenaren van de Rijkswaterstaat. De technisch-hoofdamtenaar zou dan voortaan "hoofdwaterrbouwkundige" heten, de waterbouwkundige "technisch inspecteur". ¹⁰²

Het ministerie van Binnenlandse Zaken had, anders dan de minister van Verkeer en Waterstaat, tegen deze voorstellen bezwaren; het meende dat de voorgestelde titels gereserveerd zouden moeten worden voor academici.

Daarop kwam de minister van Verkeer en Waterstaat met de benaming "waterstaatkundig ambtenaar" voor de technisch-ambtenaar; de technisch-opzichters zouden de rangnamen van de technisch-ambtenaren overnemen.

Het hoofdbestuur van de VTAR was niet erg gelukkig met dit alternatief, maar het moest zich ernaar schikken. ¹⁰³ Nadat in 1953 de nieuwe titelatuur was ingevoerd ¹⁰⁴, werd het jaar erop de naam van de vereniging aangepast: zij heette voortaan "Vereniging van Waterstaatkundig Ambtenaren van de Rijkswaterstaat". ¹⁰⁵

In 1954 werd de recrutering van de waterstaatkundig ambtenaren op een geheel nieuwe leest geschoeid. Het bijna een eeuw oude examen voor technisch-ambtenaar ging op de helling. Toekomstige dienstkringhoofden werden in een speciale tweejarige cursus voor de opleiding tot waterstaatkundig ambtenaren op hun functie voorbereid. Na de voltooiing van deze opleiding werden zij geplaatst in een dienstkring, benoemd in de rang van waterstaatkundig ambtenaar eerste klasse en toegevoegd aan het dienstkringhoofd. Gewoonlijk werden zij zelf na een tot twee jaar met de leiding van een dienstkring belast.

De hoofdwaterrbouwkundige

Hoewel er met de invoering van het BBRA en de personeelsformatie in 1940 in een aantal opzichten vooruitgang

Tiel, 7 februari 1956

Aan de Heer Directeur-Generaal van de
Rijkswaterstaat,
van Egenhoucklaan 60,
's-Gravenhage.

No. 1095

Hoogedelgestrengte Heer,

Gaarne willen wij U langs deze weg onze dank betuigen voor Uw medewerking aan de opneming van de rang van "Hoofdwaterrbouwkundige" in schaal 145 van het huidige besoldigingsbesluit.

Het stemt ons tot voldoening, dat hiermede de mogelijkheid is geopend om prominente leden uit ons corps rat een belangrijker taak te belasten, waardoor verdere promotie mogelijk is.

Wij zijn ervan overtuigd, dat zich onder de leden van ons corps ambtenaren bevinden, die de ervaring en ontwikkeling bezitten om een taak op dit niveau te verrichten.

Wij willen dan ook niet nalaten bij deze gelegenheid uiting te geven aan onze zeer grote belangstelling, waarmede wij de aanstelling van functionarissen in de rang van hoofdwaterrbouwkundige bij de Rijkswaterstaat tegemoet zien.

Met de meeste hoogachting,
namens het bestuur,

J.C. Visser (Voors.)

H.P. van Lunteren (Secr.)

Brief van het Hoofdbestuur over de instelling van de rang van hoofdwaterrbouwkundige uit 1956

was geboekt, had de VWAR ten aanzien van het geldende rangenstelsel nog wel enkele verlangens. In het oog springend was het idee een nieuwe toprang boven die van waterbouwkundige in te stellen, die van "technisch-inspecteur". Voor deze rang zouden de meest begaafde waterstaatkundig ambtenaren in aanmerking komen, waarbij de VWAR o.a. die waterbouwkundigen op het oog had, aan wie na de watersnoodramp in Zeeland zeer verantwoordelijke taken waren toevertrouwd.¹⁰⁶

In overleg met de CHRA en de top van de Rijkswaterstaat werd gekozen voor het logischer "hoofdwaterbouwkundige".¹⁰⁷ De rang werd in 1955 ingesteld. Veel praktische betekenis had dit besluit voorlopig nog niet: in 1960 was er nog maar één hoofdwaterbouwkundige benoemd.¹⁰⁸ De directeur-generaal wilde voorts nog benoemingen in deze rang beperken tot waterstaatkundig hoofdamttenaren die op een bureel van een hoofdingenieur-directeur aan een hoofdingenieur waren toegevoegd.¹⁰⁹

Ook het aantal waterbouwkundigen - het waren er 18 in 1960 - bleef beneden de verwachtingen. Hier lag het ministerie van Binnenlandse Zaken dwars. Het blokkeerde de koppeling van de rang van waterbouwkundige aan de functie van dienstkringhoofd, - iets dat de VWAR juist wilde bevorderen.¹¹⁰ Pas eind jaren '60 werd dit uitgangspunt versoepeld en werd geleidelijk ook een aantal dienstkringhoofden tot waterbouwkundige benoemd.¹¹¹

De bevorderingen tot waterstaatkundig hoofdamttenaar

In de gesprekken die het hoofdbestuur voerde met het hoofd van de afdeling Personeel van de Directie van de Waterstaat en met de directeur-generaal was ook het bevorderingsbeleid ten aanzien van de lagere rangen een vast terugkerend thema. De bestuursleden hanteerden als uitgangspunt dat de benoeming tot waterstaatkundig hoofdamttenaar zou moeten volgen uiterlijk binnen een half jaar na het aanvaarden van de eerste dienstkring. De bevordering tot waterstaatkundig hoofdamttenaar eerste klasse zou moeten volgen bij de aanvang van de werkzaamheden in de tweede dienstkring.¹¹²

Ook hier had de minister van Binnenlandse Zaken een andere gedachtengang. Bevordering tot waterstaatkundig hoofdamttenaar had begin jaren '60 doorgaans niet plaats voordat de waterstaatkundig ambtenaar 37 jaar was, dus na zo'n 10 dienstjaren. De promotie tot "w.h.a. I" kon niet eerder plaatsvinden, dan nadat de betrokkene zich "all-round" had getoond, dat wil zeggen zowel een droge als een natte dienstkring had geleid. De directeur-generaal, die de VWAR steunde in haar streven naar snellere bevorderingen, kon in deze zaak bij de minister van Binnenlandse Zaken weinig bereiken.¹¹³

Salarisstijgingen en verbetering van de secundaire arbeidsvoorwaarden

Tot begin jaren '60 hield de overheid de ambtenarensalarissen in de hand door een geleide loonpolitiek. De salarisstijgingen mochten de concurrentiepositie van Nederland niet schaden; duurzame economische groei en versterking van het economisch draagvlak stonden voorop. De krapte op de arbeidsmarkt werd evenwel zo'n groot probleem, dat de regering in 1962 besloot de ambtenarensalarissen te koppelen aan die van de grote bedrijven. In jaarlijkse salarisrondes konden de ambtenaren delen in de welvaarts-groei, die al eerder in de particuliere sector was ingezet.

Ook de secundaire arbeidsvoorwaarden werden met enige regelmaat herzien. Reiskostenvergoedingen, vergoedingen voor het auto- en motorgebruik tijdens de dienst en kantoorvergoedingen werden periodiek aangepast.

Knelpunten in de huisvesting

Een moeilijk op te lossen probleem bleef het vinden van een geschikte woning na een overplaatsing. Kort na de oorlog was de schaarste aan woningen zeer nijpend ten gevolge van de verwoestingen van de oorlog en de grote naoorlogse bevolkingsgroei. Maar ook toen de woningproductie op volle toeren ging draaien bleven nog lange tijd in grote delen van het land - vooral in het westen - grote tekorten en lange wachtlijsten bestaan.

Ook voor de waterstaatkundig ambtenaren was het niet eenvoudig een geschikte woning te vinden. Zij kwamen door hun salaris niet in aanmerking voor woningwetwoningen; deze waren overigens ook meestal te klein om er een kantoor te houden.

Kantoor van de dienstkring Waterwegen Zuid-Willemsvaart

De Rijkswaterstaat trachtte bij de betrokken gemeenten voorkeurswoningen beschikbaar te krijgen, maar dit bood onvoldoende soelaas. De bouw van nieuwe dienstwoningen, een voor de hand liggend alternatief, werd tegengewerkt door het ministerie van Financiën. Dit wilde niet dat het woningbezit van het Rijk zou worden uitgebreid. Het verstrekken van hypothecaire geldleningen kon evenmin zijn goedkeuring wegdragen.¹¹⁴

In de loop van de jaren '60 werd de woningmarkt geleidelijk minder krap. Maar het kopen van een huis - waarop veel waterstaatkundig ambtenaren waren aangewezen - bleef een kostbare investering met het oog op de beperkte tijd dat zij in één standplaats werkten.

De vertrouwensmannen

Naast de directe contacten met de directeur-generaal van de Rijkswaterstaat kwam er na de oorlog een nog belangrijker middel voor de waterstaatkundig ambtenaren om in-

vloed uit te oefenen op het personeelsbeleid. Rond 1960 werd een "kleine commissie" geïnstalleerd, die adviezen uitbracht aan het hoofd van de afdeling P bij overplaatsingen van waterstaatkundig ambtenaren. Twee ervaren waterstaatkundig ambtenaren vervulden deze vertrouwelijke en delicate functie. Zij werden gewoonlijk met een passende benaming "vertrouwensmannen" genoemd. De vertrouwensmannen bespraken met het hoofd van P de door hen geschikt geachte kandidaten die voor vrijkomende standplaatsen in aanmerking kwamen, waarbij wensen van de waterstaatkundig ambtenaren zelf ook ter sprake konden komen.¹¹⁵

In 1972 werd deze adviseurstaak in een nieuw jasje gestoken. Er werd een Begeleidingscommissie ingesteld, waarin ook nu naast het hoofd van de afdeling Personeel twee waterstaatkundig ambtenaren zitting hadden. Deze commissie had een wat bredere taak dan haar voorganger. Zij beraadde zich periodiek over verscheidene facetten van de loopbaanplanning van de waterstaatkundig ambtenaren.

Met het oog op het bevorderingsbeleid vond een periodieke waardering van de functies plaats, die werden bekleed door functionarissen van het zelfde rangniveau. Wanneer er een vacature ontstond selecteerde de commissie enkele kandidaten, waarbij gelet werd op de op dat moment bezette rang en functie, de anciënniteit, de leeftijd, de ervaring en specialismen, de te verwachten houding tegenover de directe chefs en de persoonlijke wensen en voorkeuren van de betrokkenen. Daarna werden de kandidaten in vertrouwelijke sfeer gepolst. De uiteindelijke keuze uit de kandidaten deed het hoofd van de afdeling P, maar bij de voordracht speelden de twee vertrouwensmannen een cruciale rol. Zij immers kenden alle waterstaatkundig ambtenaren en waren goed op de hoogte van de situatie in de dienstkringen.¹¹⁶

Voor de waterstaatkundig ambtenaren zelf waren de mogelijkheden ideeën over de eigen loopbaan naar voren te brengen wel groter geworden. Bij de beoordelingsgesprekken konden zij hun visie op hun toekomstperspectief kenbaar maken. Daarnaast bracht de afdeling Personeel door middel van enquêtes en belangstellingsregistraties de persoonlijke voorkeuren in kaart. Tenslotte konden zij zelf een van de vertrouwensmannen benaderen.

Maar de doorslaggevende factor in het loopbaanbeleid bleef het geheel van te vervullen taken door het korps waterstaatkundig ambtenaren, waarbij door plaatsing van de geschikt geachte personen in de verschillende functies getracht werd een adequate taakuitoefening te waarborgen.

De jaren '70 en '80: naar een nieuwe organisatie van de Rijkswaterstaat

In 1971 werd een Organiek Besluit van de Rijkswaterstaat van kracht dat ten aanzien van de buitendiensten (directies en lagere niveau's) en de personeelsformatie aanzienlijk minder gedetailleerd was dan het voorgaande uit 1948. Dit besluit, dat het nieuwe raamwerk vormde voor de organisatie van de dienst, liet met opzet ruimte voor toekomstige organisatorische veranderingen.¹¹⁷

Deze lieten dan ook niet lang op zich wachten. Het meest in het oog springend was de reorganisatie van de directies die in de jaren '70 haar beslag kreeg. Geconstateerd werd dat de arrondissementen in deze directies te klein en te weinig efficiënt waren gebleken om de deskundigheid te herbergen die nodig was om alle werkzaamheden goed te kunnen blijven vervullen. Dit gold niet alleen voor de be-

stuurlijke en administratieve taken, maar ook voor het ontwerpen en uitvoeren van nieuwe werken. (Ook de bouwdirecties waren daar in de aard der zaak voor verantwoordelijk, maar zij stonden los van de regionale directies).

In de directies werden nu hoofdafdelingen gevormd, die verantwoordelijk werden voor de realisatie van de natte en de droge waterstaatswerken en voor de bestuurlijke en bedrijfseconomische zaken en de regionale (planologische) ontwikkeling. De hoofden van de hoofdafdelingen vormden met de hoofdingenieur-directeur het directieteam van een directie; dit kreeg de coördinatie van de directietaken in handen. Ter versterking van het directieapparaat werd geleidelijk personeel aan de arrondissementen onttrokken, waarna ze een voor een werden opgeheven. Dit proces was voltooid in 1978.¹¹⁸

Toen de arrondissementen werden opgeheven kwamen de dienstkringen rechtstreeks onder de directies te vallen. Teneinde de stroomlijning in de organisatie ook op dit niveau te verbeteren, werden de dienstkringen hetzij onder een hoofdafdeling natte werken, hetzij onder een hoofdafdeling droge werken geplaatst. Daartoe moesten echter ook de dienstkringtaken worden herschikt; zo veel mogelijk werden de droge dienstkringtaken in een directie in droge dienstkringen ondergebracht, terwijl natte dienstkringen in hoofdzaak de natte dienstkringtaken op zich namen. Te kleine dienstkringen werden opgeheven en bij grotere gevoegd of werden omgevormd tot nieuwe grotere eenheden.

Hoofdtak van de dienstkringen nieuwe stijl was als vandaan het beheer en onderhoud van de waterstaatsobjecten die aan de zorgen van de Rijkswaterstaat waren toevertrouwd. Kleine verbeterings- en onderhoudswerken behoorden daar ook toe.

Daarnaast waren zij oog en oor van de directies - zij bleven het aanspreekpunt op lokaal en streekniveau voor gemeenten, bedrijven en burgers, terwijl zij anderzijds de directies informeerden over de regionale waterstaatskwesties en problemen die zich daarin voordeden signaleerden.¹¹⁹

De grote reorganisatieoperatie bracht voor alle betrokkenen onzekerheid over het eigen functioneren met zich mee. Binnen de VWAR klonken bezorgde geluiden over de uitholling van taken van de dienstkring. Deze bezorgdheid werd in de hand gewerkt doordat de verhouding tussen de vernieuwde directies en de dienstkringen niet altijd eenduidig was. Er waren vooral onduidelijkheden in de taakafbakening. Deze spitsten zich toe op de bevoegdheden van de hoofden van de afdelingen Beheer en Onderhoud, die ressorteerden onder een van de hoofdafdelingen van de directie. Deze namen de coördinatie van de dienstkringtaken op zich. Aanvankelijk was het niet duidelijk of onder die coördinatie enerzijds begeleiding en ondersteuning van de dienstkringen en anderzijds het onderhouden van de contacten tussen directie en dienstkringen moest worden verstaan, of dat de dienstkringhoofden ook formeel ondergeschikt waren aan de hoofden van "B en O". Voor dit laatste voelde de VWAR niets.¹²⁰ In de praktijk bleek er echter van hiërarchische verhoudingen geen sprake te zijn, hooguit van collegiale verhoudingen.¹²¹

De vorming van de nieuwe directies bood echter ook nieuwe kansen voor de waterstaatkundig ambtenaren. Binnen het directieapparaat ontstonden verscheidene nieuwe staf-functies, bijvoorbeeld hoofd subsidiezaken of hoofd gladheidsbestrijding, die ook door waterstaatkundig ambtenaren werden bezet. Tevens werd een aantal van hen tot hoofd van een directieafdeling benoemd, in de rang van

OVERZICHTSKAART

VAN DIRECTIES-ARRONDISSEMENTEN EN DIENSTKRINGEN VAN DE RIJSWATERSTAAT

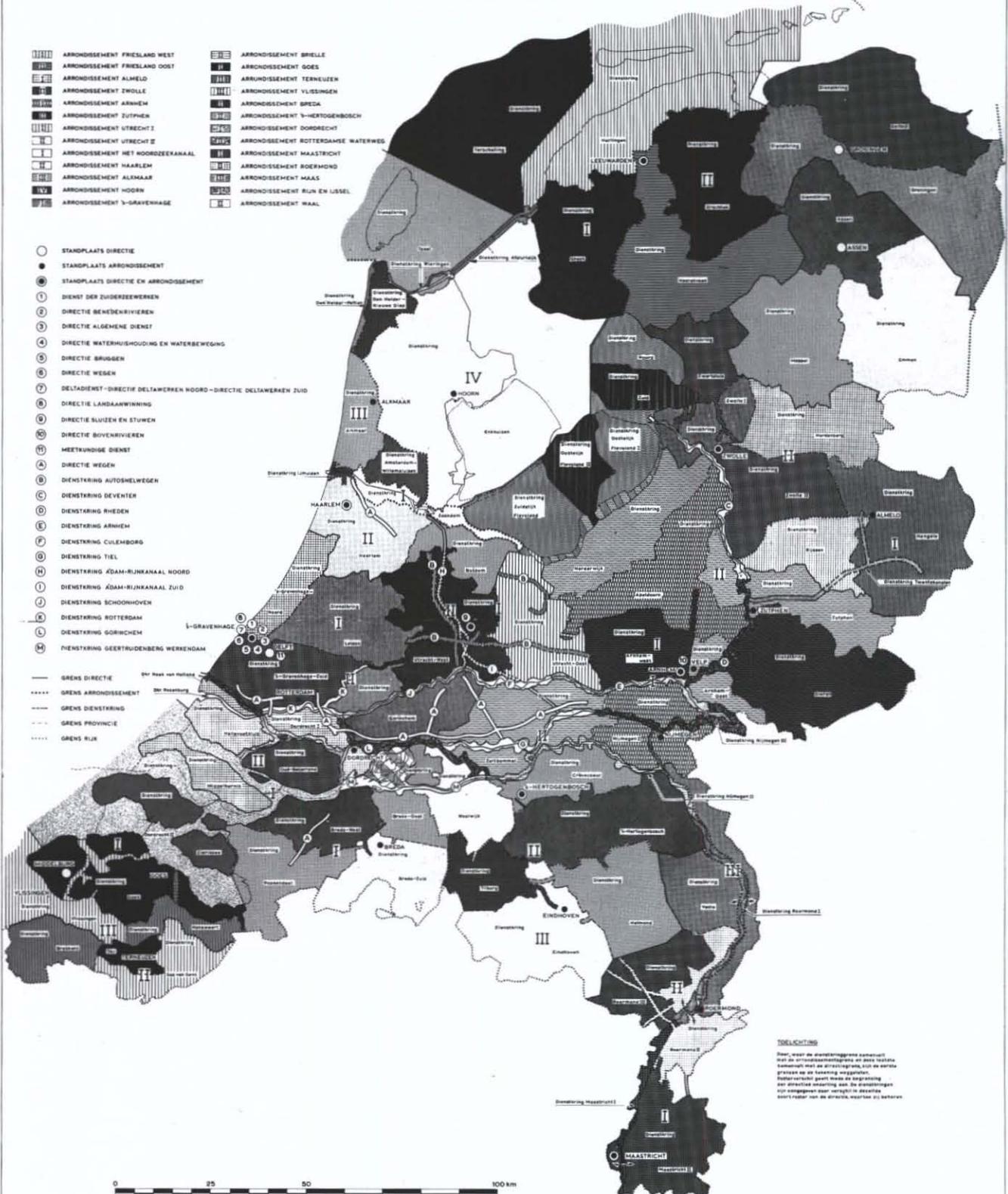
Stand per 1 januari 1968

- ARRONDISSEMENT FRIESLAND WEST
- ARRONDISSEMENT FRIESLAND OOST
- ARRONDISSEMENT ALMELO
- ARRONDISSEMENT ZWOLLE
- ARRONDISSEMENT ARNHEM
- ARRONDISSEMENT ZUTPHEN
- ARRONDISSEMENT UTRECHT I
- ARRONDISSEMENT UTRECHT II
- ARRONDISSEMENT HET HOOFDZEERANAAL
- ARRONDISSEMENT HAARLEM
- ARRONDISSEMENT ALMALAR
- ARRONDISSEMENT HOORN
- ARRONDISSEMENT V-GRAVENHAGE

- ARRONDISSEMENT BRIELLE
- ARRONDISSEMENT GOES
- ARRONDISSEMENT TERNEUZEN
- ARRONDISSEMENT VLISSINGEN
- ARRONDISSEMENT BREDA
- ARRONDISSEMENT V-HERTOEGEBOSCH
- ARRONDISSEMENT DORDRECHT
- ARRONDISSEMENT ROTTERDAMSE WATERWEG
- ARRONDISSEMENT MAASTRICHT
- ARRONDISSEMENT ROERMOND
- ARRONDISSEMENT MAAS
- ARRONDISSEMENT RIJN EN LISSEL
- ARRONDISSEMENT WAAL

- STANDPLAATS DIRECTIE
- STANDPLAATS ARRONDISSEMENT
- ⊙ STANDPLAATS DIRECTIE EN ARRONDISSEMENT
- ① DIENST DER ZUIDERZEEWERKEN
- ② DIRECTIE BENEDENRIVIEREN
- ③ DIRECTIE ALGEMENE DIENST
- ④ DIRECTIE WATERHUISHOUDING EN WATERBEWEGING
- ⑤ DIRECTIE BRUGGEN
- ⑥ DIRECTIE WEGEN
- ⑦ DELTADIENST-DIRECTIE DELTAWERKEN NOORD-DIRECTIE DELTAWERKEN ZUID
- ⑧ DIRECTIE LANDEANWINNING
- ⑨ DIRECTIE SLUIZEN EN STUWEN
- ⑩ DIRECTIE BOVENRIVIEREN
- Ⓜ MEESTRONDIGSE DIENST
- A DIRECTIE WEGEN
- B DIENSTKRING AUTOSHELWEGEN
- C DIENSTKRING DEVENTER
- D DIENSTKRING RHEDEN
- E DIENSTKRING ARNHEM
- F DIENSTKRING CULEMBORG
- G DIENSTKRING TIEL
- H DIENSTKRING ADAM-RIJNKANAAL NOORD
- I DIENSTKRING ADAM-RIJNKANAAL ZUID
- J DIENSTKRING SCHOONHOVEN
- K DIENSTKRING ROTTERDAM
- L DIENSTKRING GORINCHEM
- M DIENSTKRING GEESTRUDENBORG WERKENDAM

- GRENZ DIRECTIE
- GRENZ ARRONDISSEMENT
- GRENZ DIENSTKRING
- GRENZ PROVINCIE
- GRENZ RIJZ

TOELICHTING
 Daar, waar de dienstkringgrenzen samenvalt met de arrondissementsgrenzen en deze laatste samenvalt met de provinciegrenzen, zijn de eerste grenzen op de tekening weggelaten. Hetterzake gaat mede de toelichting der dienstkringgrenzen aan. De dienstkringgrenzen zijn weggelaten daar vroegtijdig de laatste heeft reeds van de dienstkringgrenzen is weggelaten.

MINISTERIE VAN VERKEER EN WATERSTAAT

BESTEK EN VOORWAARDEN

Nr. Dr. 649

Aanbesteding te Assen
op woensdag 11 juli 1979

RIJKSWATERSTAAT
Directie Drenthe

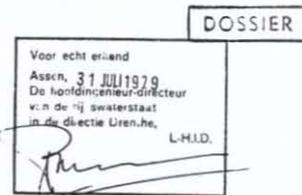
Onderhoud rijkswegen in
de dienstkring Emmen

Rijkswegenfonds
Dienst 1979-1980

Met een inschrijvingsbijlet en
een staat van verrekensprezen

Prijs f 12,30 (inclusief B.T.W.)

voor het onderhouden van de rijkswegen in de dienst-
kring Emmen, met bijkomende werken, tot 1 juni
1980

Artikel 1. ALGEMENE BESCHRIJVING

1. Het werk bestaat uit het verrichten van werkzaamheden en leveringen voor het onderhouden en verbeteren van de in artikel 2 genoemde rijkswegen, de tot die wegen behorende verbindings- en toegangswegen, kruisende wegen, parallel- en landwegen, voet- en fietspaden, verkeersgeleiders, berm- en bermverhardingen, sloten, greppels, de daartoe behorende kunstwerken, de dienstgebouwen en dienstwoningen en de zich daarop en daarlangs bevindende hekwerken, geleidingen, wegbebakening enz.

2. De werkzaamheden omvatten:
 1. grondwerken;
 2. herstraten van klinker-, betonsteen-, groensteen- en tegelverhardingen;
 3. op breedte en diepte brengen van bermsloten;
 4. repareren van beton- en asfaltbetonverhardingen;
 5. aanbrengen van klinker- en/of betonsteenverhardingen;
 6. aanbrengen van asfaltbeton (algemeen);
 7. aanbrengen van dicht asfaltbeton op rijksweg 34;
 8. aanbrengen van dicht asfaltbeton en kunststof voegovergangsconstructies op viaduct in rijksweg 34 over de spoorlijn;
 9. aanbrengen van dicht asfaltbeton op rijksweg 372;
 10. aanbrengen van oppervlakbehandeling;
 11. opbreken of frezen van beton- en/of asfaltbetonverhardingen;
 12. uitvoeren van bijkomende werken.

Artikel 2. PLAATSBEPALING

1. De in artikel 1 bedoelde wegen zijn:

Onderhoudsbestek dienstkring Emmen (1979)

hoofdwaterbouwkundige of waterbouwkundige. Maar ook buiten de directies ontstonden nieuwe, vaak gespecialiseerde functies. De veiligheidsinspecteur was er een van de opvallendste van. Hij was aangesteld bij de Hoofddirectie, maar functioneerde in een van de directies als onafhankelijk deskundige voor het verkeersveiligheidsbeleid.

Niettemin bleven er toch binnen de Rijkswaterstaat (en daarbuiten) verschillen in loopbaanperspectief en salariering bestaan tussen de ingenieurs en de ambtenaren met een HBO-opleiding zoals de waterstaatkundig ambtenaren. Binnen de VWAR werd, ook omdat vanaf de jaren '70 in politieke en onderwijskundige kringen pleidooien klonken de HBO- en de universitaire studies te integreren, aangedrongen op gelijkwaardige carrièrekansen. Beide categorieën, academici en HBO-opgeleiden, zouden voor zo veel mogelijk hogere functies in aanmerking moeten komen.¹²²

De waterstaatkundig en de technisch-ambtenaren rond 1975

Aan de hand van de bevorderingsregels die in 1976 van kracht werden kunnen we het volgende carrièrepatroon van de waterstaatkundig ambtenaren schetsen. Na de opleiding tot waterstaatkundig ambtenaar volgde een benoeming tot waterstaatkundig ambtenaar-eerste klasse. Bij de benoeming tot dienstkringhoofd, of uiterlijk twee jaar na de bevordering tot waterstaatkundig ambtenaar-eerste klasse volgde de promotie tot waterstaatkundig hoofdamtenaar;

vier of vijf jaar daarna kwam de benoeming tot waterstaatkundig hoofdamtenaar-eerste klasse af. Dit waren alle min of meer normale bevorderingen, die na een goede beoordeling plaatsvonden.

Een benoeming in de functie van waterbouwkundige geschiedde pas na een vijfjarig functioneren als "w.h.a. I", tenzij al eerder een "bijzonder goede" beoordeling was gegeven. Voor de benoeming in de functie van hoofdwaterbouwkundige waren twee bijzonder goede beoordelingen noodzakelijk.¹²³

Hoe was het inmiddels de waterstaatkundig ambtenaren in de dienstkringen vergaan? Een blik op een dienstkringenoverzicht uit 1978 leert dat van de 88 toen bestaande dienstkringen er 36 geleid werden door een waterbouwkundige (waarvan er twee de rang hadden van hoofdwaterbouwkundige), 51 door een waterstaatkundig hoofdamtenaar eerste klasse en een door een waterstaatkundig hoofdamtenaar.¹²⁴ De benoeming van waterbouwkundigen in de dienstkringen was een normale praktijk geworden; de rang van "w.h.a. I" had die van waterstaatkundig ambtenaar geheel verdrongen. Sinds de jaren '60 was, zo kunnen we vaststellen, het gemiddelde rangniveau aanzienlijk gestegen.

Ter vergelijking nemen we het loopbaanperspectief van de technisch-ambtenaren in ogenschouw. De gemiddelde technisch-ambtenaar trad op 23-jarige leeftijd in dienst. Na vier jaar volgde een bevordering tot technisch-ambtenaar-eerste klasse. Gemiddeld negen jaar later volgde een promotie tot technisch-hoofdamtenaar, en weer zeven jaar later kon de rang van technisch-hoofdamtenaar-eerste klasse worden bereikt.

De kans op een benoeming in de rangen van technisch-hoofdamtenaar was echter niet groot, omdat deze verbonden waren aan hogere, generalistische functies, terwijl de meeste technisch-ambtenaren specialisten werden in de dienstkring.

Niet velen - het waren er 57 in 1973 - bereikten de top-rangen van technisch-hoofdamtenaar voor bijzondere diensten en als technisch inspecteur. Deze werden bezet door functionarissen met zeer goede technische en managementkwaliteiten. De technisch inspecteur had dezelfde salarisschaal als de hoofdwaterbouwkundige.

In tegenstelling tot een groot deel van de waterstaatkundig ambtenaren bleef het merendeel van de technisch-ambtenaren dus steken na twee bevorderingen. In 1973 was bijna 63% in een van de twee basisrangen werkzaam, meestal als tweede man in de dienstkring. De hogere functies en rangniveau's waren slechts voor een vrij kleine minderheid weggelegd.¹²⁵

De economische teruggang

In 1973 was een lange periode van duurzame economische groei ten einde. Een economische crisis zette in, die de overheid noopte tot het doorvoeren van bezuinigingen op de overheidsuitgaven. In 1979 en enkele jaren erna vonden kortingen en inhoudingen op de ambtenarensalarissen plaats; bovendien werd er geen prijscompensatie uitbetaald. Een deel van de vrijkomende gelden werd benut om een vervroegde uitredingsregeling, de VUT, mogelijk te maken voor 62-jarigen en ouder. De jaren daarna werd de VUT-leeftijd verlaagd tot 60 jaar.

In 1985 werd de 38-urige werkweek ingevoerd. Vanaf 1989 werden, om de ontstane achterstand met het be-

drijfsleven enigszins te compenseren, de ambtenarensalarissen enkele malen aangepast.

Het BBRA van 1984

In 1984 werd na een jarenlange voorbereiding een nieuw en langverwacht BBRA ingevoerd. De 154 salarisschalen van het BBRA van 1948 werden in dit nieuwe bezoldigingsbesluit door 18 schalen vervangen. Daarbij werden de overheidsfuncties ondergebracht in 6 hoofdgroepen, die correspondeerden met het opleidingsniveau. De HBO-abituriënten werden in het algemeen ingedeeld in hoofdgroep IV (schalen 6 t/m 12), de academici in hoofdgroep V (schalen 10 t/m 14), voor topfunctionarissen werd een salariering in de schalen 15 t/m 18 (hoofdgroep VI) vastgesteld. De beginsalarissen waren in het algemeen genomen verlaagd; een uitvloeisel van het bezuinigingsbeleid van de rijksoverheid. De enkele nog resterende bepalingen ten aanzien van een salarisaf trek waren verdwenen.¹²⁶

Bij een inventarisatie in 1987 bleken de waterstaatkundig ambtenaren minimaal volgens schaal 9 en maximaal volgens schaal 14 te worden gesalarieerd. 58% had toen een schaal 11-functie; in de schalen 10 en 12 was elk 18% werkzaam. Daarmee behoorden zij, doordat zij in feite op academisch niveau waren ingeschaald, tot de hoogst gesalarieerde HBO-functionarissen in Rijksdienst.¹²⁷

1982-heden: decentralisatie en taakafstoting

Na het aantreden van het kabinet-Lubbers in 1982 werd het bezuinigingsbeleid verscherpt. Tevens werden plannen ontwikkeld het ambtenarenapparaat af te slanken. Het ging daarbij om afstoting van taken naar het bedrijfsleven (privatisering), het overhevelen van taken van de Rijksoverheid naar lagere overheden (decentralisatie) en het geheel laten vervallen van Rijkstaken. In de loop der jaren werden verscheidene afslankingsoperaties in gang gezet, waarbij ook een efficiëntere en meer bedrijfsmatige werkwijze in het overheidsapparaat ingang zou moeten vinden.

De Rijkswaterstaat kreeg als grote Rijksdienst - rond 1980 waren er zo'n 12.000 mensen werkzaam - in alle hevigheid met deze bezuinigingen te maken. Tevens vond een heroverweging van de taken plaats die de dienst tot dan toe uitvoerde. In hoofdzaak zou de Rijkswaterstaat zich gaan richten op het beheer van de droge en natte hoofdinfrastructuur en op enkele hoofdwaterkeringen in het Del-

De overgedragen Rijkshaven te Stavoren

De overgedragen RW 771 bij Velden

tagebied en de Noordzeekust van het Waddengebied. Daarbij zouden waterstaatsobjecten die niet tot deze kerntaken behoorden geleidelijk worden afgestoten.

Een van de grootste afstotingsoperaties was de sanering van het wegen- en vaarwegenbeheer. De Rijkswaterstaat zou namens het Rijk alleen nog het beheer voeren van een aantal primaire (vaar)wegen terwijl de secundaire en tertiaire (vaar)wegen onder de hoede van de provincies en de gemeenten zouden komen (de zg. operaties Brokx-droog en Brokx-nat).¹²⁸ Er kwamen ook fusieoperaties van dienstonderdelen op gang. De bouwdirecties (zoals de directies Bruggen en Sluizen en Stuwen) werden tot één samengevoegd. De directies Bovenrivieren en Benedenrivieren gingen op in de directies Gelderland en Zuid-Holland. Ten gevolge van deze inkrappings- en reorganisatieprocessen die in een kort tijdsbestek plaatsvonden en nog steeds plaatsvinden ging een groot aantal arbeidsplaatsen verloren.

De door de overheid opgelegde bezuinigingen, de afstoting van taken en de vermindering van het aantal directies hadden ook voor de dienstkringen ingrijpende gevolgen. Verscheidene dienstkringen verdwenen; de resterende - in 1993 waren het er nog 56 - kregen een vergroot territorium toegewezen.¹²⁹

De versterking van de directies die in de jaren '70 plaatsvond werkte ook door in het personeelsbeleid. De h.i.d.'s kregen de bevoegdheid de benoemingen in hun directies af te wikkelen, behalve die voor de hogere functies (vanaf schaal 13).¹³⁰ De vertrouwensmannen moesten de overplaatsingen van de waterstaatkundig ambtenaren dus nu op de directieniveau's regelen, in plaats van met het hoofd van de afdeling P. Dit maakte hun werk er niet eenvoudiger op.

Vanaf de jaren '80 gingen ook twee andere factoren een sterk complicerende invloed uitoefenen. Steeds meer partners van de waterstaatkundig ambtenaren kregen een eigen werkring en velen van hen wensten die niet zo maar op te geven bij een overplaatsing van hun echtgenoot. Meer in het algemeen wensten de waterstaatkundig ambtenaren meer mogelijkheden de loopbaan zelf in te richten; dit werd ook door de Rijkswaterstaatsdienst gestimuleerd. Daarnaast bleef de woningmarkt voor koopwoningen, vooral in het westen en midden van het land, zeer krap. Het animo om van standplaats te veranderen nam door deze ontwikkelingen zienderogen af.

In 1981 werd het bestaande systeem geëvalueerd en werd een nieuw, semi-open systeem voorgesteld, waarbij voor een vacature door de vertrouwensmannen enkele kandidaten zouden worden geselecteerd, aan wie deze vacature zou worden toegestuurd. Daarna zou in een sollicitatieprocedure de selectie worden afgerond. ¹³¹

Een meer dan tijdelijk alternatief kon het nieuwe systeem echter niet zijn. Voor vele functies, waaronder de staffuncties bij de directies, was intussen al een open-sollicitatiesysteem van kracht. Toen nu de enige nog functionerende vertrouwensman H. Hoekstra in 1986 vervroegd uittrad en daarmee veel kennis over het corps waterstaatkundig ambtenaren verloren ging, werd besloten het instituut van vertrouwensman op te heffen. Het semi-open systeem maakte nu ook hier plaats voor een systeem van open sollicitaties. ¹³²

Door de reorganisaties en de vermindering van het aantal dienstkringen was de behoefte aan nieuw te benoemen dienstkringhoofden tot een minimum gedaald. De opleiding tot dienstkringhoofd, de cursus voor de opleiding tot waterstaatkundig ambtenaren, kwam daarmee in een ander daglicht te staan. In feite was er de grondslag aan ontvallen. Nadat de cursus enkele malen tijdelijk was stopgezet, werd hij in 1988 opgeheven. ¹³³

HOOFDSTUK 3

De scholing

Het opzichtersexamen van 1860

Het vergelijkend examen dat in 1860 voor het eerst werd gehouden en dat toegang gaf tot het korps van vaste opzichters was in de 19e eeuw een gebruikelijke recrutingsmethode. Bij de selectie van de ingenieurs van de Waterstaat werd dezelfde weg bewandeld. Wie het ingenieursdiploma aan de Koninklijke Academie in Delft (de voorloper van de TU) behaald had en een loopbaan bij de Waterstaat ambieerde, moest een schriftelijk vergelijkend examen afleggen. Daarna werden alleen zij die de hoogste cijfers hadden behaald toegelaten tot het korps van ingenieurs van de Waterstaat. Het examen dat voor de opzichters was ingesteld had een schriftelijk en een mondeling gedeelte. Het omvatte een aantal vakken waarin de algemene vorming van de kandidaten werd onderzocht en een aantal vakken waarin zij hun technische kennis en vaardigheden konden tonen.

Bij de algemene vakken kwamen in de eerste plaats taal en rekenkundige vakken aan bod. De kandidaten moesten een "zeer leesbaar schrift" kunnen laten zien en een opstel of rapport in het Nederlands "zonder grove fouten tegen stijl en taal" kunnen maken. Het "naauwkeurig en vlug rekenen" was natuurlijk essentieel; in het bijzonder werden berekeningen met gehele getallen, gewone en tiendelige breuken genoemd. Voorts passeerde het Nederlandse stelsel van maten en gewichten de revue. Ook kwamen de elementaire beginselen der meetkunst aan de orde; daarbij werden berekeningen van oppervlakten en inhouden gevraagd - een onmisbaar onderdeel bij het uitvoeren van werken en het maken van kostenberekeningen. Naast deze vakken was ook kennis van de aardrijkskunde van Nederland als examenonderdeel opgenomen.

Bekijken we nu de technische onderdelen. Genoemd werden allereerst landmeetkundige vaardigheden zoals het gebruik van eenvoudige meetinstrumenten, het uitbakenen op het veld, het in kaart brengen van het opgemeten terrein en het rechtlijnig tekenen en het waterpassen. Vervolgens de kennis van de meest gebruikelijke bouwstoffen, de verbinding van de bouwstoffen en de beginselen der burgerlijke bouwkunde.

Tamelijk vaag waren de eisen op het gebied van de waterbouwkunde. Kennis van de constructie van "de eene of andere soort van werken, onder het beheer van den Waterstaat" was als theoretische basis voldoende; wegen, bruggen, sluizen, molens en rijswerken werden als voorbeelden genoemd.

Tenslotte moest men ook een ambachtelijke vaardigheid hebben opgedaan; het besluit noemde werkzaamheden als molenmaker, timmerman, metselaar, smid, aardewerker of rijswerker. Het was een examenprogramma dat ta-

melijk elementair was in de theoretische onderdelen en waarvan het zwaartepunt lag bij de praktische vaardigheden. Typerend is dat los van het verplichte examenprogramma nog een aantal onderdelen werd genoemd, waarvan de meeste een hoger theoretisch gehalte bezaten: kennis van een of meer vreemde talen, wiskunde, natuurkunde en werktuigkunde, geodesie en een verderreikende kennis in een van de examenvakken. Deze extra bagage strekte tot aanbeveling bij een benoeming tot opzichter, evenals de door de kandidaat verrichte werkzaamheden als tijdelijk of buitengewoon opzichter.¹³⁴

Waarschijnlijk konden verscheidene examinandi wel bogen op praktijkervaring als opzichter. Maar het is zeer de vraag of er velen waren met een surplus aan kennis in een van de genoemde exacte en technische vakken.

Het technisch onderwijs in de 19e eeuw

Het technisch onderwijs in Nederland was namelijk rond 1860 nog tamelijk weinig ontwikkeld. Naast de Koninklijke Academie in Delft (sinds 1864 Polytechnische School geheten) was er in Amsterdam een school voor handel en nijverheid en in Utrecht een technische school op middelbaar niveau. Ze leidden door gebrek aan leerlingen een moeizaam bestaan; beide moesten in 1866 de deuren sluiten.¹³⁵ Daarnaast waren er verscheidene avondtekensholen, die zich hoofdzakelijk richtten op de bouwkundige ambachten, en een zestal volksindustriescholen van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen. Deze verzorgden in de avonden beroepsgericht onderwijs in de wiskunde, natuurkunde en werktuigkunde.¹³⁶

Van veel meer betekenis was de ontwikkeling van de Ambachtsscholen. De eerste ging in 1861 in Amsterdam open. Deze school onderwees de leerlingen ondermeer in de vakken tekenen, wiskunde, natuurkunde en werktuigkunde en materialenkennis en gaf hen praktijklessen in timmeren, kunstdraaien, beeldhouwen, boetseren en smeden.¹³⁷ De Amsterdamse pionier kreeg al spoedig navolging; in 1900 waren er in Nederland 20 Ambachtsscholen. De meeste Ambachtsscholen kenden een combinatie van theoretische en praktijkvakken, sommige gaven overwegend praktijkonderwijs. Het bleek een succesvol schooltype dat steeds meer leerlingen trok, vooral uit de arbeidersklasse en de middenstand.¹³⁸ De praktijkgerichte opleiding maakte haar waarschijnlijk ook voor de opzichters en technisch-ambtenaren aantrekkelijk. Nog in 1921 had de overgrote meerderheid van de kandidaten voor het examen voor technisch-ambtenaar de Ambachtsschool doorlopen; voor de meesten van hen was het eindonderwijs.¹³⁹ Het technisch avondonderwijs op lager en middelbaar niveau overtrof overigens rond de eeuwwisseling in leer-

afdekking (houten plafond), moet van binnen geheel — dus ook le muren en het voorschot met de deur — worden geverfd. Hoeveel M² verfwerk is dit te zamen?

89. Een vertrek, groot 5,10 bij 4,80 M, hoog 3,55 M, moet worden behangen. Daarin bevinden zich: een schoorsteen, breed 1,05 M, een porte-bris e, breed 2,40 M (over de geheele hoogte doorgaande), twee lichtkozijnen, buitenwerks breed 1,46 M, hoog 2,55 M, een deurkozijn, idem 1,25 bij 2,26 M (dit behoort niet in rekening te worden gebracht), een lambrizeering, hoog 0,78 M, en langs het plafond een kroonlijst, hoog 0,45 M. Hoeveel M² linnen, hoeveel boek grondpapier, hoeveel rol meubelpapier, en hoeveel banden rand is er voor noodig? Te rekenen dat een vel grondpapier 60 bij 50 cM dekt, het meubelpapier in het werk een breedte houdt van 47 cM en de rol, evenals de band rand, ± 8 M lang is.

90. In een kamer moet als vakwerk worden behangen: een wand, breed 6,10 M, met 3 vakken; twee gedeelten wand, ieder breed 2,50 M, en vier gedeelten, ieder breed 1,55 M, elk met  en vak; het behangsel is hoog 3,65 M. De bossingen kunnen   rol breed zijn en blijven 14 cM in 't gezicht. Bereken het aantal rollen bossingpapier en meubelpapier, het aantal banden rand, en het aantal hoekstukken.

Cirkel, Regelmatige Veelhoeken, Ellips.

Als de straal r , de middellijn d , de boog b , de omtrek O en het oppervlak $Op.$ heet, dan is

voor den cirkel: $O = 2r\pi = 6,28r$; $O = 3,14d$.
 $Op. = r^2\pi = 3,14r^2$; $Op. = 0,7854d^2$;
 $Op. = 0,0796O^2$.
 $b = 0,008267d \times \text{aantal graden}$.
 $b = \frac{8ac - ab}{3}$ (benaderd).

voor den sector: $Op. = \text{boog} \times \frac{1}{2} \text{straal} = \frac{1}{2} br$.
   het segment: $Op. = \text{koorde} \times \frac{2}{3} \text{pijl} = ab \times \frac{2}{3} cd$ (benaderd).

Opgave uit "Bouwkundig rekenboek voor Ambachtslieden" (1889)

lingaantallen verre het dagonderwijs (waaronder de Ambachtsscholen).¹⁴⁰ Een andere impuls kreeg het technisch onderwijs door de invoering in 1863 van de Wet op het Middelbaar Onderwijs. Daarbij werden de Hogere Burgerscholen ingesteld, met een driejarige of een vijfjarige cursus, die een grotere nadruk legden op de exacte vakken dan het gymnasium en de entree vormden tot de Polytechnische School.¹⁴¹

Aanmelding van de kandidaten en de examencommissie

Na de instelling van het opzichtersexamen werd ook een regeling getroffen voor de aanmelding van de kandidaten. Zij moesten tenminste 20 en ten hoogste 26 jaar oud zijn; voor buitengewone opzichters bij de Waterstaat of de Provinciale Waterstaat werd de maximumleeftijd gesteld op 29 jaar. Deze leeftijdsgrenzen werden in de loop der jaren nog al eens verschoven.

Daarnaast waren er enkele formele criteria waaraan de kandidaten moesten voldoen. Ze moesten een bewijs van Nederlanderschap, een geneeskundige verklaring van gezondheid en een verklaring van goed gedrag kunnen overleggen.

Een aantal maanden voordat de examens werden afgenomen stelde de minister van Waterstaat de examencommissie in. De inspecteur-generaal in de eerste inspectie was uit hoofde van zijn functie voorzitter van de commissie. Naast hem hadden enkele hoofdingenieurs (na 1903 ook

voor den ring: $Op. = \text{gemiddelde omtrek} \times \text{breedte} = 0,7854 (D + d)(D - d)$.

    regelmatigen veelhoek: $Op. = \text{som der zijden} \times \frac{1}{2} \text{loodlijn uit het middelpunt op een der zijden}$.

Als de zijde z en de straal van den omgeschreven cirkel r heet, dan is voor den regelmatigen

driehoek: $z = 1,732 r$, en $Op. = 0,433 z^2$.

vierhoek: $z = 1,414 r$,   $Op. = 1,000 z^2$.

vijfhoek: $z = 1,175 r$,   $Op. = 1,720 z^2$.

zeshoek: $z = 1,000 r$,   $Op. = 2,598 z^2$.

achthoek: $z = 0,765 r$,   $Op. = 4,828 z^2$.

Als de halve lange as A en de halve korte as a heet, dan is voor de ellips: $O = \pi (A + a) = 3,14 (A + a)$ (benaderd).

$$Op. = \pi Aa = 3,14 Aa.$$

het ovaal (eirond)¹⁾ $Op. = 1,57 a (A + a)$.

91. Bereken den omtrek een cirkels, welks straal 1,55 M is.

92. Van een cirkel is de omtrek 3,96 M; hoe groot is de middellijn?

93. Van een cirkel is de middellijn 1,60 M; op 0,54 M van haar uiteinde is een koorde getrokken, die haar rechthoekig snijdt; hoe lang is de koorde?

94. In een cirkel met een middellijn van 2,40 M, is, op 0,50 M van het middelpunt, een koorde getrokken rechthoekig op de middellijn; het uiteinde van de koorde is met de uiteinden der middellijn verbonden; hoe lang zijn deze lijnen?

95. Hoe groot is de pijl van den boog, waarvan de koorde 1,70 M en de straal 1,20 M is?

96. Van een cirkelboog is de koorde 2,30 M en de pijl 0,55 M; bereken zijn straal.

97. Bereken de lengte van een boog van 66 , beschreven met een straal van 1,25 M.

¹⁾ Figuur, bestaande uit een halve ellips en een halven cirkel op haar kleine as als middellijn beschreven.

een hoofdingenieur-directeur) en ingenieurs erin zitting. In 1899 kreeg, waarschijnlijk met het oog op de opgenomen schoolvakken, voor het eerst een hoofd van een openbare lagere school een plaats in de commissie. Er werd toen tevens vacatiegeld ingevoerd; een financiële blijk van erkenning van het feit dat de leden van de commissie vele weken aan hun dagelijkse werkkring onttrokken waren.¹⁴² In 1906 mocht ook een opzichter zijn opwachting in dit gezelschap maken; het is een van de vroege successen die de Vereniging van Opzichters konden noteren.¹⁴³

Het examenprogramma tussen 1878 en 1903

In grote lijnen bleef het examenprogramma lange tijd zoals dit in 1860 was opgesteld. Het programma van 1878 omschreef de vereiste kennis van waterbouwkundige objecten meer gedetailleerd en het vermeldde ook "de algemene beginselen" der waterbouwkunde. Tevens werd toen rechtlijnig en handtekenen als apart vak toegevoegd; daarnaast moesten de kandidaten van tevoren door hun vervaardigde tekeningen laten zien die door de examencommissie werden beoordeeld.¹⁴⁴

Vooraf vanaf 1881 steeg het theoretisch gehalte van het programma geleidelijk. Zo werden dat jaar de wiskundige vakken geïntroduceerd, waarvan de belangrijkste elementen de vierkantsworteltrekking, het gebruik van logaritmen, vergelijkingen van de tweede graad, goniometrie en trigonometrie waren. De eisen voor het vak waterbouwkunde omvatten niet alleen uitgebreide kennis van allerlei soorten

waterbouwkundige objecten, maar er werd ook inzicht gevraagd in het gedrag van water (zoals het verval, het vermogen, de snelheid en de opstuwning). Voorts stond het vak werktuigbouwkunde voor het eerst op het programma en werden de kandidaten aan de tand gevoeld over de Algemeene Voorschriften voor de uitvoering en het onderhoud van werken. Opmerkelijk is dat ambachtelijke bekwaamheid niet meer verplicht werd gesteld, maar nog slechts tot aanbeveling strekte. Het diploma van een HBS of een Ambachtsschool werd eveneens als aanbevelenswaardig aangemerkt. ¹⁴⁵

In 1886 werden de eisen voor de meetkunde sterk uitgebreid; die voor de bouwstoffen gedetailleerd omschreven.

Het rechtlijnig en het hand- en ornamenttekenen werden in twee vakken gesplitst. Naast het vak burgerlijke bouwkunde was het vak algemene bouwkunde opgenomen. Het onderdeel taal was moeilijker gemaakt door de invoering van een opstel met grammaticale en spellingsfouten die de kandidaten moesten verbeteren; daarnaast moesten zij ook het gewone opstel maken. ¹⁴⁶ In 1890 werd het opstel met fouten vervangen door een gewoon dictee. ¹⁴⁷

Voor het examen van 1899 werd werkervaring in een bouwkundig ambacht verplicht gesteld. De kandidaten moesten volgens de nieuwe bepaling bij de aanmelding tenminste twee jaar in een bouwkundige werkring werkzaam zijn geweest. Als zij een Ambachtsschool doorlopen hadden, waar onderwijs in de praktijk van de bouwvakken was aangeboden, dan volstond een bouwkundige werker-
varing van een jaar. ¹⁴⁸

Stijgende populariteit van het examen

Was het opzichtersexamen aanvankelijk uitsluitend gericht op de selectie voor de betrekking van opzichter bij de Rijkswaterstaat, inmiddels waren de criteria voor het behalen van het diploma verruimd. Het werd ook uitgereikt aan hen die een waterloopkundige loopbaan in het algemeen gingen volgen. Het bleek dat werkgevers grote waarde aan dit diploma hechtten. Voor provincies, gemeenten en waterschappen gold het bij sollicitaties voor opzichtersfuncties als waarborg van bekwaamheid.

Omdat het diploma zoveel waard was op de arbeidsmarkt kon het examen zich in een groeiende populariteit verheugen. De toeloop werd nog gestimuleerd omdat in 1890 de scheiding in een voorlopig examen, waarin de schoolvakken aan bod kwamen, en een eindexamen, met daarin de technische vakken, werd afgeschaft. Daardoor werd de selectiedrempel verlaagd. Deden in 1891 52 kandidaten een volledig examen, in 1900 was dit aantal gestegen tot 93 en in 1908 werd met 143 examinandi een record bereikt. ¹⁴⁹

Het grote aantal examendeelnemers stelde de examencommissies voor grote problemen. Het examen kostte hen nogal wat tijd omdat elke kandidaat zowel op het schriftelijk als op het mondeling gedeelte aparte vragen kreeg. Het maken en nakijken van al deze vragen en het afnemen van de examens was een te zware belasting geworden. In 1902 werd daarom besloten de schriftelijke examens tegelijkertijd af te nemen in drie plaatsen in het land en aan alle kandidaten dezelfde vragen voor te leggen. Dit bracht naast een aanzienlijke tijdsbesparing voor de examencommissie natuurlijk ook het voordeel met zich mee dat de vragen nu van gelijke zwaarte waren en dat er geen gelegenheid meer was examenvragen die aan de eerste kandidaten waren gesteld door te spelen aan kandidaten die later aan de beurt waren. ¹⁵⁰

Waterbouwkunde (75 minuten).

Een straatweg breed 9.50 M., met een kunstbaan breed 4.50 M., met beloop van $1\frac{1}{2}$ op 1 afdalende in wederzijdsche bermsloten wordt gesneden door een aan te leggen waterleiding onder een hoek van 80° . Wordt gevraagd een schetsteekening op een schaal van 1 à 50 (plattegrond, opstand en dwarsdoorsnede) van de in den weg daartoe te bouwen brug; alleen het gedeelte hooger gelegen dan 4.- M. + N.A.P.

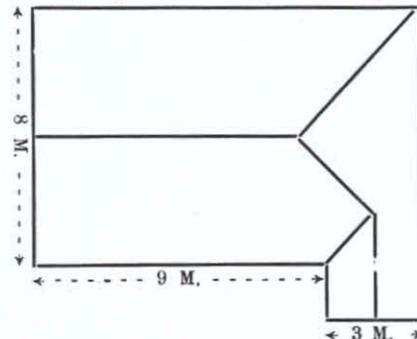
De brug verkrijgt eene wijde van 10.20 M.; steenen landhoofden, één houten tusschenjuk met watersloof en ijzeren I-liggers. Leuning van hout of ijzer naar verkiezing. Wijde tusschen de leuning 5.- M. Van de landhoofden slechts één te teekenen.

De waterstand in de waterleiding zal zijn gemiddeld 5 M. + N.A.P., laagste stand 4.70 M. + N.A.P., hoogste stand 6 M. + N.A.P. Hoogte van het midden van den kruin van den weg 7.70 M. + N.A.P.

Hoogte van de ijzeren liggers 0.18 M. Afstand hoogstens 0.90 M. Bij beschikbaren tijd details op de schaal van 1 à 40 van de verbindingen van het juk, bevestiging van de leuning aan de liggers.

Van een rechthoekigen driehoek met een hoek van 80° staan de rechthoekzijden tot elkander als 1 tot 5.67.

Burgerlijke Bouwkunde (75 minuten).

Teeken een bekapping voor een dak waarvan het bovenaanzicht hiernevens is voorgesteld.

Men is vrij in de keuze voor het spanttype, de dakbedekking en de gootconstructie.

Gevraagd:

1o. Een algemeene platte grond van de geheele bekapping. Schaal 1 à 100.

2o. Aanzicht van een spant. Schaal 1 à 100.

3o. Constructieve details van de verschillende verbindingen, van de goot en van de dakbedekking. Schaal 1 à 20.

Zoo veel mogelijk maten bijschrijven.

Opgaven uit het opzichtersexamen van 1902

Maar daarmee waren niet alle problemen opgelost. Het aantal examinandi bleef stijgen en de commissie die voor het examen van 1908 was ingesteld zag deze ontwikkeling met lede ogen aan. Zij constateerde dat vele kandidaten "die geheel onvoldoende onderlegd of voorbereid zijn" op goed geluk meededen; het aantal gezakte kandidaten was dan ook zeer groot. Op haar voorstel werd voor het examen van 1912 de oude regeling hersteld. Het schrijven, de Nederlandse taal, aardrijkskunde, rekenkunde, stelkunde (algebra), meetkunde en gonio- en trigonometrie werden in een "schoolexamen" afgenomen; alleen wie daarvoor slaagde mocht ook aan de overige onderdelen meedoen. ¹⁵¹

De examenresultaten, 1906-1929

Laten wij nu eens de resultaten van de examens bekijken die tussen 1906 en 1929 werden afgenomen. Het percentage geslaagden in deze jaren bedroeg zelden meer dan 50%: het schommelde tussen 29 en 58%. Ook velen die de eerste keer waren gezakt hadden bij een tweede poging weinig succes; van deze herkansers slaagde tussen 40 en 50%. De grootste struikelblokken waren meetkunde, rekenkunde en goniometrie; waarschijnlijk was het niet toevallig dat voor de meest theoretische vakken de meeste onvoldoendes werden behaald. Een commissie van het

Koninklijk Instituut van Ingenieurs die in 1916 met een rapport kwam over de examens van waterstaatkundig opzichter en spoorwegopzichter concludeerde overeenkomstig. Zij was van oordeel dat vooral de theoretische vakken bij het examen voor waterstaatkundig opzichter moeilijker waren dan nodig was voor een goed functioneren in een opzichterswerkkring.¹⁵²

Was het slagen voor het examen al geen sinecure, het was niet voldoende om in het vaste opzichterskorps te worden benoemd. Daartoe moest een zo hoog mogelijk aantal punten worden behaald. De puntentelling geschiedde aan de hand van de behaalde cijfers voor elk vak die per vak met een bepaald waardegetal werden vermenigvuldigd. Deze waardegetallen verschilden per vak. De drie "hoofdvakken", algemene bouwkunde, burgerlijke bouwkunde en waterbouwkunde, telden het zwaarst mee. Na afloop van het examen werd aan de hand van de behaalde punten een ranglijst opgesteld die niet openbaar werd gemaakt. Bij de benoemingen in het opzichterskorps werden degenen met de hoogste puntenaantallen geselecteerd. Daarom namen ook verscheidene deelnemers die het examen wel hadden gehaald voor een tweede keer deel; zij hoopten zo een nieuwe kans te maken op een voldoende hoge plaats op de ranglijst. In 1916 werd bepaald dat gezaken maximaal één keer het examen konden overdoen; dit om de grote stroom deelnemers in te dammen.¹⁵³

Enkele late vernieuwingen in het examenprogramma

Het examenprogramma dat in 1903 was opgesteld - de "schoolvakken", werktuigkunde, handtekenen, rechtlijnig tekenen, landmeten en waterpassen, kennis van bouwstoffen, algemene bouwkunde, burgerlijke bouwkunde, waterbouwkunde en kennis van de Algemeene Voorschriften - onderging lange tijd geen essentiële wijzigingen.¹⁵⁴ Op dit programma was binnen de kringen van de VTAR van tijd tot tijd kritiek te beluisteren: het werd als verouderd en te beperkt gekenschetst. In 1918 kwam het hoofdbestuur met een veelomvattend voorstel het programma te moderniseren en te verbreden. Er zou niet alleen in een groter aantal exacte vakken, maar ook in wetkennis en staatsinrichting, staathuishoudkunde en vreemde talen moeten worden geëxamineerd. Dit plan werd door de examencommissie als te kostbaar en te ambitieus terzijde geschoven.¹⁵⁵ Wel werd op haar voorstel in 1921 het onderdeel beschrijvende meetkunde aan het examen toegevoegd.¹⁵⁶

In 1930 presenteerde een speciale commissie van de VTAR een nieuw voorstel. Dit bevatte een beperktere wensenlijst; toegepaste mechanica, hydraulica, kennis van wetten en voorschriften en de behandeling van moderne technieken zoals gewapend beton werden daarin als nieuwe examenonderdelen genoemd.¹⁵⁷ Schoorvoetend voerde de minister daarop enkele vernieuwingen door. In 1932 kwam het vak staatsinrichting op het examenrooster voor 1935 te staan en op het examen van 1938 werd het onderdeel toegepaste mechanica voor het eerst afgenomen.¹⁵⁸ Theoretische mechanica en natuurkunde schitterden echter nog steeds door afwezigheid; zij verschenen pas voor het examen van 1950 op het programma.¹⁵⁹

Inderdaad liep het examenprogramma ver achter bij de technische ontwikkelingen. Vooral het ontbreken van toegepaste mechanica was in toenemende mate een manco gebleken. Belangrijke onderdelen van dit vak, zoals statische berekeningen van ijzer- en houtconstructies waren al lang onontbeerlijk in de technische praktijk. Ook de geringe aandacht voor betonconstructies op het examen getuig-

de niet van een vernieuwende blik. Het dubbelexamen voor civiel-landmeter - het werd nogal eens met het examen voor technisch-ambtenaar vergeleken - was in theoretisch opzicht van een zwaarder kaliber. Dit examenprogramma vermeldde bijvoorbeeld al in 1911 het vak natuurkunde.¹⁶⁰

Inmiddels leverden ook de examens die tussen 1935 en 1944 werden afgenomen vele hoofdbreken op: in deze jaren bedroeg het slagingspercentage tussen 35 en 44%.¹⁶¹

De verspreiding van de MTS

Het aantal kandidaten dat aan het examen voor technisch-ambtenaar meedeed liep vanaf de jaren '20 sterk terug. Naast de beperkende en op een grotere selectie gerichte maatregelen die de jaren ervoor waren genomen, is dit verschijnsel toe te schrijven aan het feit dat het aanbod van technische opleidingen sterk groeide. Daarvan namen de MTS-scholen verreweg de belangrijkste plaats in. In 1910 werd in Amsterdam de eerste middelbare technische school opgericht - het was eigenlijk een omvorming van de al bestaande Kweekschool voor Machinisten -, waarna het nieuwe schooltype zich geleidelijk over het hele land verbreidde. In 1930 waren er 11 MTS-scholen met in totaal ca. 3150 leerlingen.

De MTS-scholen stelden nogal verschillende eisen aan de vooropleiding en hadden een uiteenlopende cursusduur. Een uniforme regeling ontstond pas toen in 1933 door het ministerie van Onderwijs werd bepaald dat een voltooide driejarige HBS of MULO-B direct toegang gaf tot de MTS, wanneer er tenminste voldoende cijfers voor wis- en natuurkunde waren behaald. Wie een gymnasium of een vijfjarige HBS had doorlopen kon direct in de tweede klas worden geplaatst. Bij een onvoldoende opleiding moest een toelatingsexamen worden afgelegd.

De cursusduur werd vastgesteld op drie jaar. Daar kwam nog een praktijkjaar bij, waarin de leerlingen zich tijdens een stage bekwaamden in ambachtelijke vaardigheden.

Er waren twee lesprogramma's, een voor de leerlingen met een overwegend praktische vooropleiding, en een voor de vooral theoretisch geschoolde leerlingen, waarbij rekening werd gehouden met de verschillen in het kennis- en vaardighedenniveau in de verschillende vakken.

Het aantal lessen verschilde ook enigszins per studierichting. Voor de richting weg- en waterbouwkunde werd voor de opleiding van de praktisch geschoolden in het eerste jaar de helft van het aantal lessen besteed aan de exacte vakken, in het tweede jaar een kwart. Daarbij kwam ook de hogere wiskunde (differentiaal- en integraalrekening) aan bod. Aan de algemene vakken (Nederlands en de drie vreemde talen) werd in het eerste jaar 30% van de lestijd besteed, in het tweede jaar nog 15%. Aan de theoretische technische vakken werd in het eerste jaar mondjesmaat aandacht besteed (10% van het aantal lessen), maar in het tweede jaar kregen deze vakken een prominente plaats (30% van het aantal lessen). De praktische vakken tenslotte hadden een bescheiden plaats op het rooster van het eerste jaar (10% van het aantal lessen), maar stonden op de voorgrond in het tweede jaar (een-derde van de lestijd). In het lesprogramma voor de leerlingen met een theoretische opleiding werd veel minder aandacht besteed aan de algemene vakken (4 en 10% van de lestijd) en veel meer aan de praktische vakken (in beide jaren zo'n 40% van de lestijd).¹⁶²

Vanaf de jaren '30 werd de MTS-opleiding met de studie-

richting weg- en waterbouwkunde de meest gebruikelijke opleiding van de technisch-ambtenaren van de Rijks-waterstaat. ¹⁶³ In 1939 werd op de MTS in Groningen, Leeuwarden, Utrecht, Haarlem en Rotterdam deze studierichting aangeboden.

Het diploma "Zeeland"

In 1902 besloot de Bond van Waterbouwkundige Ambtenaren in Zeeland, een vereniging van de waterbouwkundig opzichters van de waterschappen in Zeeland, een eigen examen in te stellen.

Het examenprogramma kwam overeen met dat voor het examen voor opzichters, maar de exameneisen voor het diploma waren wat lager en ze droegen het stempel van de dagelijkse praktijk. Een bepaalde vooropleiding was niet vereist; wel moest men een jaar in de waterbouwkundige praktijk werkzaam zijn geweest. Het examen werd eens in de twee jaar in Middelburg afgenomen. Aan het diploma was geen voorbereidende cursus verbonden; de meeste deelnemers bereidden zich na werktijd in de avonduren op het examen voor. ¹⁶⁴

Het diploma ondervond geleidelijk in brede kring erkenning en het examen bleef bestaan ook toen het examen voor technisch-ambtenaar verdwenen was. Het vervulde toen nog steeds een nuttige functie in de vorming van middelbare technici. Het diploma steeg nog in waarde toen in 1959 door de minister van Verkeer en Waterstaat werd be-

paald dat het bezit van het diploma Zeeland onder bepaalde condities voldoende was voor de benoeming tot technisch-ambtenaar. ¹⁶⁵

Pas toen de HTS in Vlissingen, die in 1947 was opgericht, in de jaren '70 een afdeling weg- en waterbouwkunde kreeg, was de rol van het diploma Zeeland uitgespeeld. In 1982 werd het examen opgeheven. In totaal 1358 kandidaten hadden toen het diploma uitgereikt gekregen, waarvan één vrouw. Dit was 30 à 40% van het aantal kandidaten dat gedurende deze 80 jaar aan het examen had deelgenomen. ¹⁶⁶

De cursus waterbouwkundig opzichter van het Zeeuwsch Technisch Instituut

Naast het examen voor het diploma Zeeland bestond sinds 1922 ook een cursus voor waterbouwkundig opzichter met een afsluitend examen. Deze was geheel uit particuliere middelen gefinancierd. In 1929 werd de cursus ondergebracht in een maatschap, het Zeeuwsch Technisch Instituut, en hij groeide daarna uit tot een dagschool in Goes. De leerlingen kwamen uit alle delen van Zeeland. Om het ongemak van de lange reistijden te beperken werden de lessen in twee of drie dagen in de week geconcentreerd. Op die dagen werd van 8 uur 's morgens tot 9 uur 's avonds les gegeven. De overige dagen waren bestemd voor zelfstudie.

Het examen werd elk jaar of elke twee jaar gehouden. ¹⁶⁷

Bond van Technische Ambtenaren in Overheidsdienst.

GROEP WATERBOUWKUNDIGE AMBTENAREN IN ZEELAND.

PROGRAMMA

VAN HET

Examen voor Waterbouwkundig Opzichter.

Schryven.

1. Nederlandsche taal.

Volgende kennis van de Nederlandsche taal, blijkende uit een te maken opstel in duidelijk schrift, in goeden stijl en vrij van grove taalfouten over een gegeven onderwerp.

2. Aardrijkskunde.

Kennis van de aardrijkskunde van *Nederland* en in het bijzonder van de ligging van ons land ten opzichte van de zee, de groote rivieren, kanalen en hoofdverkeerswegen; voorts een algemeene kennis van de groote waterschappen, de getijbeweging, het klimaat en de bodemgesteldheid.

3. Rekenkunde.

Vaardigheid in de hoofdbewerking met geheele getallen,

Examenprogramma van het diploma "Zeeland" (1924)

Tekenzaal van het ZTI in Goes in de jaren '30

Wel was het examenprogramma aanvankelijk beperkt. Tot 1926 bestond het uit de vakken Nederlandse taal, rekenkunde, meetkunde, gonio- en trigonometrie, algebra, aardrijkskunde, werktuigkunde, burgerlijke bouwkunde, bouwkunde en waterbouwkunde. Tussen 1926 en 1931 kwamen daar nog de vakken landmeten en waterpassen, wegenbouw, algemene bouwkunde (in plaats van bouwkunde), scheepsmeten en technisch tekenen en hydraulica bij. ¹⁶⁸

Ook na de oorlog bleef het ZTI vele cursisten trekken. In 1962 waren het er 130. Er waren toen ruim 700 Zeeuwse technici door het instituut opgeleid. ¹⁶⁹ Het programma stelde nu hogere eisen aan het wiskundig inzicht van de leerlingen, vooral omdat nu ook betontechnieken en statica op het lesrooster stonden. In 1974 werd het instituut opgeheven; ook hier was de concurrentie van de HTS in Vlissingen te sterk gebleken. ¹⁷⁰

De cursussen van het PBNA

In 1912 werd in Arnhem een Polytechnicum, uitgaande van de Bond van Nederlandse Architecten, opgericht. ¹⁷¹ Dit instituut ontwierp schriftelijke cursussen in een aantal technische specialismen, die met een examen werden afgesloten. De cursisten bepaalden zelf de cursusduur; deze bedroeg gemiddeld twee jaar. Het meest populair was, volgens een opgave van het instituut uit 1924, de opleiding tot betontechnicus; de cursus waterbouwkundig opzichter was minder in trek. ¹⁷²

In 1959 werd, behalve het examen Zeeland, ondermeer ook een aantal opleidingen van het PBNA erkend als een voldoende opleiding voor de benoembaarheid tot technisch-ambtenaar; de cursus waterbouwkundige - de opvolger van de cursus waterbouwkundig opzichter - was er een van. ¹⁷³

Het einde van het examen technisch-ambtenaar

Na de oorlog werd het examen voor technisch-ambtenaar opnieuw ingesteld. Maar het stond nu onder een ongelukkig gesternte.

Omdat er op de arbeidsmarkt een grote vraag naar technici was werd meer dan ooit de zuigkracht van de MTS gevoeld. De belangstelling voor het examen daalde hierdoor tot een minimum.

Om het wat gedekte imago van het examen te herstellen werd besloten tot een andere opzet. Het eerste deel, waarin de schoolvakken aan bod kwamen, zou niet meer vergelijkend zijn, het tweede nog wel. Voor het eerste gedeelte werd een apart diploma uitgereikt. Dit diploma gaf toegang tot het tweede gedeelte. Daarnaast zouden de diploma's MTS en HBS-B (vijfjarige cursus) direct toegang geven tot dit tweede examen-deel. ¹⁷⁴

Maar ook deze gewijzigde examenopzet, die voor het eerst in 1950 werd beproefd, was weinig succesvol. Niet alleen was de aanmelding opnieuw teleurstellend, ook de examenresultaten waren nog steeds weinig glansrijk.

Toen in 1950 werd geconstateerd dat het aantal geslaagden opnieuw onder de maat was (38% geslaagd voor het eerste gedeelte, 52% voor het tweede gedeelte, 29% voor het geheel) adviseerde de examencommissie het gehele examen af te schaffen. Zij kwam ook met een alternatief. In haar gedachtengang zouden afgestudeerden van de MTS kunnen solliciteren naar de betrekking van adjunct-technisch-ambtenaar. Na een sollicitatieprocedure zouden de geschikte kandidaten op een contract voor twee of drie jaar worden aangesteld. Dit zou een proefperiode zijn, die de geselecteerden bij verschillende werken, op een arrondissementenbureau en in een dienstkring zouden doorbrengen. Daarnaast zouden zij een speciale opleiding volgen, met daarin bestuurs-administratie, beheerszaken, waterstaatswetgeving en enkele technische vakken. Na afloop van de proeftijd zou opnieuw een beoordeling volgen en zouden de cursisten die geschikt waren bevonden als technisch-ambtenaar worden aangesteld. ¹⁷⁵ Het hoofdbestuur van de VTAR kon zich goed in dit voorstel vinden. Het onderstreepte dat het aantal geslaagden voor het examen veel te klein was om de toekomstige vacatures te kunnen vervullen en dat een geheel nieuwe selectiemethode, in de lijn van de examencommissie, noodzakelijk was. Het deed ook enkele nadere voorstellen. De cursus zou ieder jaar moeten starten en twee jaar moeten duren. En hij zou technische, algemene en administratieve vakken moeten omvatten. ¹⁷⁶

De opleiding waterstaatkundig ambtenaar van de Rijkswaterstaat

In 1953 werd het examen voor technisch-ambtenaar voor het laatst gehouden. Nog datzelfde jaar werd een rijksopleiding voor technisch-ambtenaar in het leven geroepen. ¹⁷⁷ In de opzet voor de opleiding waren zowel het plan van de examencommissie van 1950 als de voorstellen van de VTAR te herkennen. Omtrent de vereiste vooropleiding waren de bepalingen wat ruimer dan was voorgesteld. De dagopleiding weg- en waterbouwkunde van de MTS werd zonder meer geschikt geacht. De avondopleiding weg- en waterbouwkunde van de MTS, het diploma Zeeland en het diploma waterbouwkundige van het PBNA werden met de dagopleiding van de MTS gelijk gesteld als de kandidaten tevens een diploma MULO-B hadden behaald of drie klassen van de HBS hadden doorlopen. De leeftijdsgrenzen lagen tussen 21 en 26 jaar. De sollicitanten, die reeds bij de Rijkswaterstaat werkzaam moesten zijn, werden eerst aan een selectieonderzoek onderworpen, waarbij niet alleen de benodigde bekwaamheid, maar ook de vereiste persoonlijke eigenschappen naar voren moesten komen.

De organisatie van de opleiding werd in 1954 in handen gelegd van een commissie. Deze kwam met een ambitieus en breed opgezet opleidingsprogramma. Tijdens de tweejarige cursus zouden de schoolvakken van het examen technisch-ambtenaar niet meer worden gedoceerd; zij waren al voldoende aan de orde gekomen tijdens de vooropleiding. De opleiding was specifiek gericht op de vorming tot hoofd van een dienstkring. Alle facetten van deze functie zouden aan de orde komen. De nadruk van het pro-

Afschrift van ~~de~~ afschrift

WIJ JULIANA, bij de gratie Gods,
Koningin der Nederlanden,
Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

11 September 1953.
No. 15.

Besluit houdende regelen voor het van Rijkswaterstaat opleiden van personen voor het ambt van technisch-ambtenaar van de Rijkswaterstaat.

Op de voordracht van Onze Minister van Verkeer en Waterstaat van 5 September 1953, no. 02844, Kab, Afdeling P Directie van de Waterstaat;

Overwegende dat behoefte bestaat aan het van Rijkswaterstaat opleiden van personen voor het ambt van technisch-ambtenaar van de Rijkswaterstaat;

Gelet op het Koninklijk besluit van 7 December 1948 tot hernieuwde vaststelling van de inrichting van de Rijkswaterstaatsdienst, als bedoeld in artikel 5, tweede lid, van de Waterstaatswet 1900 (Stb. I 535);

HEBBEN GOEDGEVONDEN EN VERSTAAN:

Artikel 1.

In dit besluit wordt verstaan onder "Onze Minister" Onze Minister, belast met de zaken van de Waterstaat.

Artikel 2.

Er is een opleiding voor het ambt van technisch-ambtenaar van de Rijkswaterstaat die van Rijkswaterstaat wordt verzorgd.

Artikel 3.

Het aantal personen dat in opleiding wordt genomen wordt door onze Minister bepaald.

Artikel 4.

1. Tot de opleiding worden alleen toegelaten zij die
 - a. bij de Rijkswaterstaat in dienst zijn of uiterlijk bij de aanvang van de opleiding bij die dienst worden tewerk gesteld, en
 - b. in het bezit zijn van een der getuigschriften krachtens artikel 29, eerste lid, der Nijverheids- en Waterbouwwet van de afdeling weg- en waterbouwkunde van een der door het Rijk gevestigde middelbare technische dagscholen of van een of meer andere getuigschriften welke ten deze daarmede door Onze Minister worden gelijk gesteld, en
 - c. bij een onderzoek de indruk wekken dat zij de opleiding met vrucht zullen kunnen volgen en dat zij de vereiste persoonlijke eigenschappen voor het ambt van technisch-ambtenaar van de Rijkswaterstaat bezitten.

Instelling van de opleiding voor technisch-ambtenaar van de Rijkswaterstaat in 1953

gramma lag dan ook op het verdiepen van de waterbouwkundige vakkennis en op bestuurlijke, juridische en administratieve aspecten. De cursus vond een dag per week plaats, waarop maximaal zeven uur les werd gegeven.

Naast het theoretische cursusdeel werd er veel plaats ingeruimd voor de stages. De cursisten werden op drie stageplaatsen geplaatst, telkens voor acht maanden. In deze stageperiodes maakten zij kennis met de uitvoering van nieuwe werken, met het werk in een dienstkring en met de gang van zaken op een arrondissementsbureau.

Aan het eind van de opleiding gaf de commissie een oordeel over de geschiktheid van de cursisten.¹⁷⁸

Nu de opleiding in grote lijnen vastlag, kon zij voor de eerste cursisten worden geopend. Dit gebeurde met enig feestgedruis op 27 oktober 1955 door de directeur-generaal van de Rijkswaterstaat, ir. A.G. Maris.¹⁷⁹ De 12 cursisten die daarna de opleiding gingen volgen vormden inderdaad een selecte groep: zij waren uit 83 sollicitanten gekozen.

In de praktijk geschiedde de selectie voor de cursus in drie etappes. De aanmelding verliep via de chef van de betrokken kandidaat. Deze gaf een oordeel over diens technische bekwaamheid, probleemoplossend vermogen, werkhouding en sociale vaardigheden. Bij de eerste selectie werden door de opleidingscommissie de puntenlijsten van de diploma's en de beoordelingen door de chefs bekeken. Degenen die tot de tweede ronde doordrongen werden onderworpen aan een psychologische test van de Rijks Psychologische Dienst. Hierbij werden naast de intelligentie een aantal persoonlijkheidskenmerken onderzocht, zoals leidinggevend vermogen, overwicht, organisatievermogen, mate van initiatief en representatie. Wie ook deze test goed doorstond werd opgeroepen voor een gesprek met de leden van de commissie, die daarna de eindselectie bepaalde.¹⁸⁰

Welk cursusprogramma kreeg de eerste groep cursisten nu voorgeschoteld? Er was voor de twee cursusjaren 460 uur uitgetrokken, waarin 24 vakken de revue passeerden. Het grootste aantal uren werd besteed aan diverse aspecten van de waterbouwkunde (145 uur). De algemene bouwkunde (30 uur) en de burgerlijke bouwkunde (24 uur) waren al uitgebreid behandeld tijdens de vooropleiding en konden dus met minder aandacht toe.

Vrij uitvoerig ook stond men stil bij de juridische onderdelen. Het meest intensief bogen de cursisten zich over de waterstaatswetten (75 uur), maar ook het burgerlijk recht, het staatsrecht, verkeerswetten, regelingen omtrent de rechtspositie, het ambtenarenrecht en de sociale wetten kwamen, zij het summier, ter sprake.

De belangrijkste administratieve aspecten van het dienstkringwerk konden logischerwijs niet ontbreken. Bestekken en begrotingen, werkadministratie, grondaankoop, inrichting kadaster, verhouding directie en aannemer, de Algemene Voorschriften en ruilverkaveling - al deze onderdelen vormden wezenlijke elementen in het werk dat de cursist te wachten stond. Ook werd daarom enkele uren besteed aan de archiefinrichting en tekenkamerangelegenheden.¹⁸¹

Een vernieuwend element vormde de variatie in lesvormen. De klassikale lessen besloegen nog niet de helft van de uren die op het rooster stonden. Zij werden besteed aan die vakken die nog niet of niet voldoende tijdens de al afgeronde technische opleiding waren behandeld en werden met een examen afgesloten. Een iets groter deel van de lestijd werd gegoten in instructieve voordrachten.

Daarbij werd de basiskennis bekend verondersteld en sneden de docenten in voordrachten bepaalde problemen aan waarmee de cursisten te maken zouden krijgen en waarover met hen van gedachten werd gewisseld. Al de waterbouwkundige onderdelen kwamen op deze manier voor het voetlicht. Over de stof die in de instructieve voordrachten ter sprake was gekomen werd geen examen afgenomen, maar enkel een beoordeling gegeven. Daarnaast moesten de cursisten zich door het maken van huiswerk, verslagen en tekeningen op de onderwerpen voorbereiden en de behandelde stof verwerken.

Dit opleidingsprogramma volgde de cursist een dag per week; de andere vier dagen besteedde hij aan een van de drie stages. De stageplaatsen waren door de commissie geregeld en de cursist werd ook door een van de commissieleden begeleid. Niettemin moest hij, onder leiding van de chef van het dienstonderdeel waar hij was geplaatst, zelfstandig functioneren. De eindbeoordeling na de tweejarige cursus lag weer in handen van de commissie, die de stagebeoordelingen en de resultaten van de cursus bij haar oordeel betrok.¹⁸²

Nadat het aantal aanmeldingen voor de opleiding in de jaren '50 rond de 40 geschommeld had, daalde het animo de jaren daarna aanzienlijk. In de jaren '60 gaven zich jaarlijks zo'n 20 belangstellenden op. Dit is minder verwonderlijk dan het misschien lijkt. De kandidaten werden betrokken uit de technisch-ambtenaren die in de dienstkring werkzaam waren. Lang niet iedereen voelde zich aange trokken tot de bestuurlijke en administratieve aspecten van de opleiding en de functie van dienstkringhoofd en velen gaven de voorkeur aan hun bestaande werkkring, die vooral technisch getint was. Tijdens de opleiding was de cursist twee jaar weg uit zijn werkkring en stond ook de promotie stil. De aanvangs rang van waterstaatkundig ambtenaar was bovendien voor velen financieel niet aantrekkelijk.¹⁸³

Niettemin was de aantrekkingskracht van de functie die na de gevolgde opleiding in het verschiet lag toch wel zo groot, dat er ieder jaar zo'n 6-8 cursisten konden worden aangenomen en er ook jaarlijks een zelfde aantal de opleiding voltooide. Het selectiesysteem werkte in het algemeen goed; afvallers waren een zeldzaamheid.¹⁸⁴

Aan het geheel van onderdelen waarmee de cursisten in aanraking kwamen kwam lange tijd weinig verandering. Maar in 1968 meende de commissie die dat jaar was aange troden dat het bestaande cursusprogramma grondig onder de loep moest worden genomen. Tal van onderdelen werden toegevoegd; het programma dijde dientengevolge aanzienlijk uit.

Welke veranderingen waren aangebracht laat zich aflezen aan het programma dat eind jaren '70 van kracht was. Van het 428 uur tellende programma was nog altijd 122 uur uitgetrokken voor waterbouwkundige onderdelen, de constructie van kunstwerken inbegrepen. Bij het onderdeel wegen (24 uur) werden hoofdzakelijk aspecten van het beheer en onderhoud aangesneden. Veel uitvoeriger dan in het programma van 1956 kwamen facetten van de verkeerskunde en verkeersveiligheid aan bod.

Daarin weerspiegelde zich niet alleen de grote uitbreiding van het autosnelwegennet die zich de decennia tevoren voltrokken had en de zeer sterke uitbreiding van het aantal auto's, maar ook de parallele ontwikkeling van het vak verkeerskunde, waarin de studie van het probleem van de verkeersveiligheid een steeds prominere rol ging spelen.

Nog meer in het oog springend is de introductie van een aantal financieel-economische onderdelen in het program-

A. FINANCIËEL-ECONOMISCHE EN PLANOLOGISCHE ZAKEN

1. Planologie (7 uren)	Aantal uren
1.1. Algemene inleiding	1
- planologie als wetenschap	
- ruimtelijke ordening als overheids-taak	
- definities	
- historisch overzicht	
1.2. Ruimtelijke ordening op nationaal niveau	1
- W.R.O. en B.R.O.	
- derde nota over de ruimtelijke ordening	
- structuurschema's en structuurschetsen	
- planologische kernbeslissing	
- Rijks Planologische Dienst	
- planologisch overleg op rijksniveau	
1.3. Ruimtelijke ordening op provinciaal niveau	2
- W.R.O. en B.R.O.	
- streekplannen	
- aanwijzing aan de provincie	
- planologisch overleg op provinciaal niveau	
1.4. Ruimtelijke ordening op gemeentelijk niveau	2
- W.R.O. en B.R.O.	
- structuurplannen	
- bestemmingsplannen	
- relatie met Woningwet	
- toetsing aan het waterstaatsbelang	
- planologische inpassing van nieuwe waterstaatswerken.	

Cursusprogramma van eind jaren '70

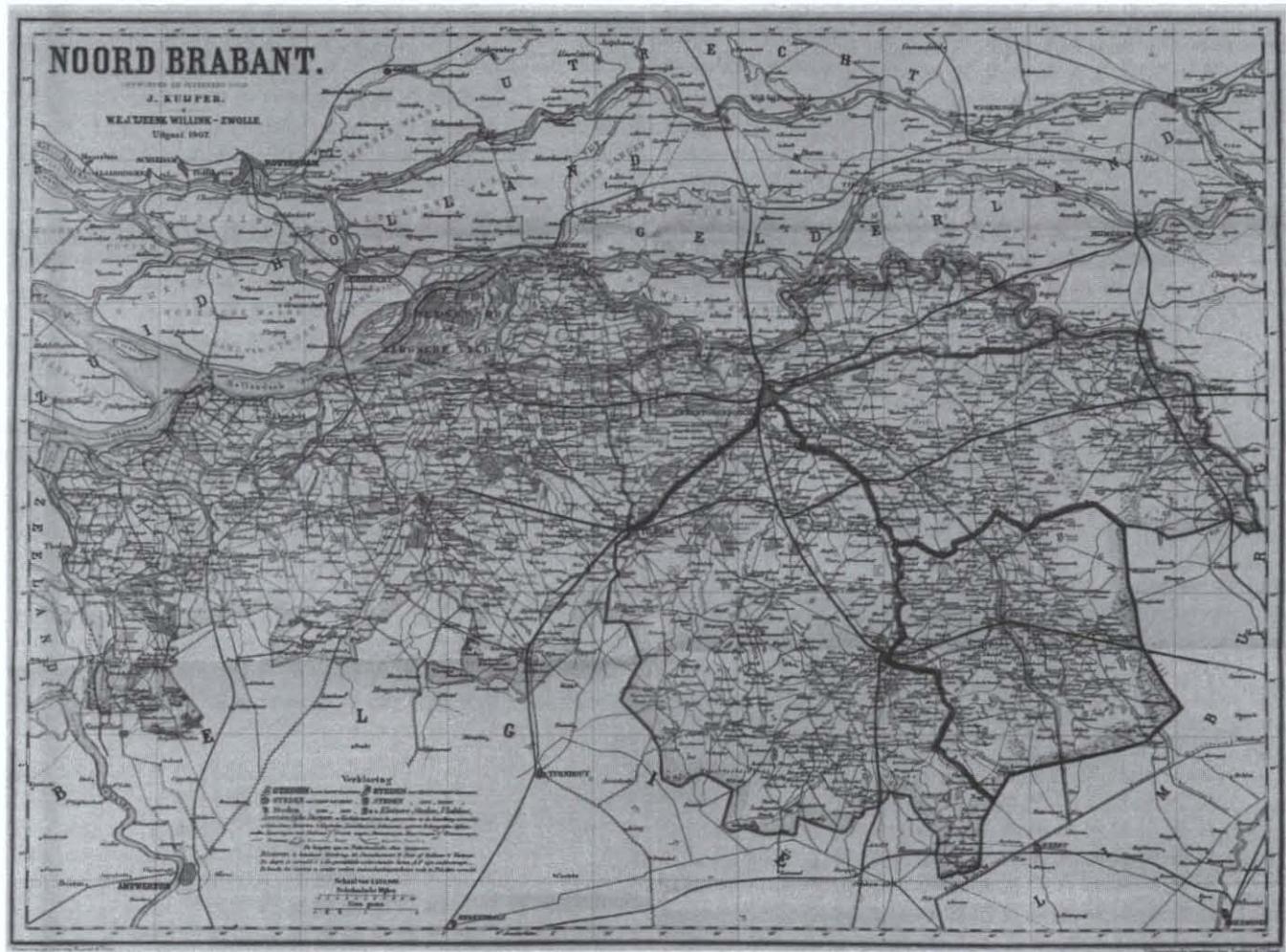
ma. Planningstechnieken, kostprijzaken en het financieel beheer vormden daarvan de belangrijkste ingrediënten. Dat deze onderwerpen een plaats kregen hing ook samen met de reorganisatie van de directies die in deze jaren haar beslag kreeg en waarbij zij ook in financieel-economische beleidszaken meer bevoegdheden kregen.

De aandacht voor de milieuproblematiek was, opvallend genoeg, in het nieuwe programma zeer gering.¹⁸⁵ Toen de opleiding voor waterstaatkundig ambtenaren in 1988 werd opgeheven constateerden velen dat aan een brede aanvullende opleiding, die de opleiding voor waterstaatkundig ambtenaren geboden had, nog steeds behoefte was. Er werd daarom begin jaren '90 een nieuwe opleiding ontwikkeld volgens een modulair systeem, met een basiscursus en een vervolgcursus. Deze had een veel bredere doelgroep; de twee cursussen richtten zich op alle personeelsleden van de Rijkswaterstaat met een HBO-opleiding.¹⁸⁶

Daarnaast is er inmiddels een breed scala aan bijscholingscursussen ontwikkeld, zoals een cursus verkeerskunde, managementcursussen en informaticacursussen. Voor de waterstaatkundig ambtenaren zijn er nu meer faciliteiten dan voorheen om aan dergelijke, deels gespecialiseerde, cursussen deel te nemen.

HOOFDSTUK 4

Het dagelijks werk

Dienstkriegenkaart van Oost-Brabant, ingetekend in 1908

In het voorgaande hebben wij het personeelsbeleid ten aanzien van de waterstaatkundig ambtenaren en de rol van de VWAR daarin bekeken. Vervolgens bezagen wij de opleiding van de waterstaatkundig ambtenaren. Beide aspecten vormen als het ware de basis voor een goede uitoefening van het werk ter plekke. In dit hoofdstuk willen wij nader ingaan op deze werkzaamheden zelf. Wij volgen dan eerst de ontwikkeling van het werk in de dienstkring, vooral gezien door de ogen van het dienstkringhoofd. Daarna richten wij de blik op de rol van de waterstaatkundig ambtenaren bij de uitvoering van nieuwe werken waarbij wij twee belangrijke onder de loep nemen: de bouw van

het Amsterdam-Rijnkanaal en de aanleg van de RW 12.

De begrenzingen van de dienstkringen en de aard van de beheersobjecten

Hoe was nu de situatie in de dienstkringen rond 1900? Aan de hand van een dienstkriegenoverzicht uit 1896 krijgen we daarvan een eerste indruk.¹⁸⁷ De 106 dienstkringen die te traceren zijn, hebben, om te beginnen, een sterk verschillende geografische omvang. Zo omvatte de dienstkring Genemuiden slechts het Zwarte Water en het Zwolse Diep. Andere dienstkringen besloegen een halve provincie;

zo namen de dienstkringen Groningen en Delfzijl tezamen de gehele provincie voor hun rekening. Sommige dienstkringen hadden natuurlijke grenzen, zoals de dienstkringen Vlieland en Terschelling, die elk een eilandgebied besloegen. Bij andere werd de scheidslijn bepaald door een natuurlijk water, een kanaal, een spoorlijn of een gemeentegrens. Zo werden bijna alle Friese dienstkringen gevormd door een conglomeraat van bij elkaar gelegen gemeenten. Opvallend is dat er lang niet overal zuiver "natte" of "droge" dienstkringen zijn aan te wijzen. Dit was wel het geval met de dienstkringen die lagen in een van de zes rivierarrondissementen. Deze hadden de waterstaatkundige zorg over de IJssel, de Waal, de Lek, de Rijn (tot Hoek van Holland en inclusief het Hollands Diep en het Haringvliet) en de Maastakken. Het beheer van sommige kanalen was in gespecialiseerde kanaldienstkringen ondergebracht; dit was echter geen regel. Zo had de dienstkring Beverwijk het Noordzeekanaal met bijbehorende werken onder zijn beheer. Het Noord-Hollands kanaal was wegens zijn grote lengte over verschillende dienstkringen verdeeld. Het gedeelte van Merwedekanaal van Vreeswijk tot Utrecht was evenwel samen met ondermeer een rijksweg in een van de twee dienstkringen Vreeswijk ondergebracht. Er waren ook droge dienstkringen, dus met uitsluitend wegen, zoals die van Zwolle, Rijssen en Hengelo. Een groot aantal dienstkringen had echter zowel natte als droge objecten in zijn territorium.

Vergelijken wij nu de stand van zaken uit 1896 met die van een kwart eeuw later. Wij hebben daartoe de beschikking over een dienstkringeninventarisatie uit 1924.¹⁸⁸ Het aantal dienstkringen blijkt dan iets gedaald te zijn, tot 102. Een hele rij dienstkringen, namelijk een van de twee dienstkringen Groningen, Heerenveen, Lemmer, een van de twee dienstkringen van Meppel, Genemuiden, Purmerend, Vianen, Tholen, een van de twee dienstkringen van Terneuzen, twee van de vier dienstkringen van Den Bosch, Gennep, een van de vier dienstkringen van Maastricht, Lobith, Willemsdorp en Grave, alsmede de eilanden Urk en Wieringen waren in de tussentijd opgeheven en bij andere gevoegd. Zij hadden een te klein gebied met te weinig beheersobjecten om een zelfstandig bestaan te kunnen rechtvaardigen.

Andere dienstkringen waren erbij gekomen; dit gebeurde doorgaans door een afsplitsing van een reeds bestaande dienstkring. Wij geven daarvan twee voorbeelden. De uitgestrekte dienstkring Den Haag werd in tweeën gesplitst, omdat de beheersactiviteiten zwaarder waren geworden, vooral door het grotere wegennet dat in het Westland was ontstaan.¹⁸⁹ Van de dienstkring Dordrecht, die in 1896 eveneens een indrukwekkend areaal bestreek, was in 1904 de Hoeksche Waard en Tiengemeten losgemaakt en in een aparte dienstkring Oud-Beijerland ondergebracht. Ook hier was het beheer te veelomvattend geworden om door één dienstkring te kunnen worden uitgevoerd.¹⁹⁰

Hier en daar waren tenslotte door een wijziging in de standplaatsen de namen van de dienstkringen veranderd. In de toedeling van de beheersobjecten over de dienstkringen was, opvallend genoeg, veel bij het oude gebleven. Een duidelijker scheiding in droge en natte dienstkringen valt niet te bespeuren. Wel was, zoals te verwachten viel, het aantal beheersobjecten gegroeid, maar in veel dienstkringen was deze toename bescheiden. Dikwijls waren er alleen enige kleine werken bijgekomen, zoals een brug, een sluis, een stoomgemaal, een paar peilschalen of registrerende getijmeters. De omvang van het rijkswegenbeheer was slechts in een beperkt aantal dienstkringen dui-

delijk uitgebreid, terwijl maar in een enkel geval de aanleg van nieuwe rijkswegen de aanleiding was voor de oprichting van een nieuwe dienstkring (bijvoorbeeld die van Eindhoven).

Het beheer en onderhoud

Welke taken verrichtten deze dienstkringen nu? Het waren er vele, maar er was vanouds een kerntaak, het beheer en onderhoud.

Voor een goed begrip van de reikwijdte van dit beheer en onderhoud moeten wij het wat abstracte begrip "beheersobject" concretiseren. Wij richten ons eerst op de natte beheersobjecten.¹⁹¹ Welke waren deze natte objecten? Bij de rivieren waren dit natuurlijk de rivieren zelf, en verder in hoofdzaak de kribben, de dammen, de dijken, de oevervoorzieningen, de bruggen, de overlaten en de veren. Bij het kanalenbeheer werd toegezien op het kanaal zelf, de bruggen, de sluizen met bijbehorende werken, de kaden en de duikers. Aan de kust hield het dienstkringpersoneel de duinen, de strandhoofden en, in sommige gevallen, de zeekeringen in het oog. Het beheer van de havenwerken tenslotte omvatte de havens zelf, de havendammen, de havenlichten, de havensluizen, de steigers en de kaden. Het dienstkringpersoneel had overigens slechts bemoeienis met al deze objecten, wanneer ze onder Rijksbeheer vielen.

Een belangrijk, zo niet het belangrijkste aspect van het rivierbeheer hing samen met de belangen van de scheepvaart. Deze eiste voor de onbelemmerde doorvaart een vaargeul van een bepaalde diepte. Regelmatig werden daarom door de speciaal daartoe aangestelde beamtben, de bakenmeesters, dieptemetingen verricht en van deze metingen rapporten opgesteld. Uit de hem voorgelegde gegevens trok de opzichter zijn conclusies over geconstateerde ondieptes. Bleken deze op dezelfde plaats te blijven zodat van een hardnekkig verschijnsel kon worden gesproken dan werd het riviervak in kwestie geheel of gedeeltelijk opnieuw opgenomen door het verrichten van dwarspeilingen. Deze peilingen werden in kaart gebracht en de bodemdiepte kon opnieuw worden vastgesteld. Ook zonder

Peilschaalhuisje in Rotterdam